

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevare vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

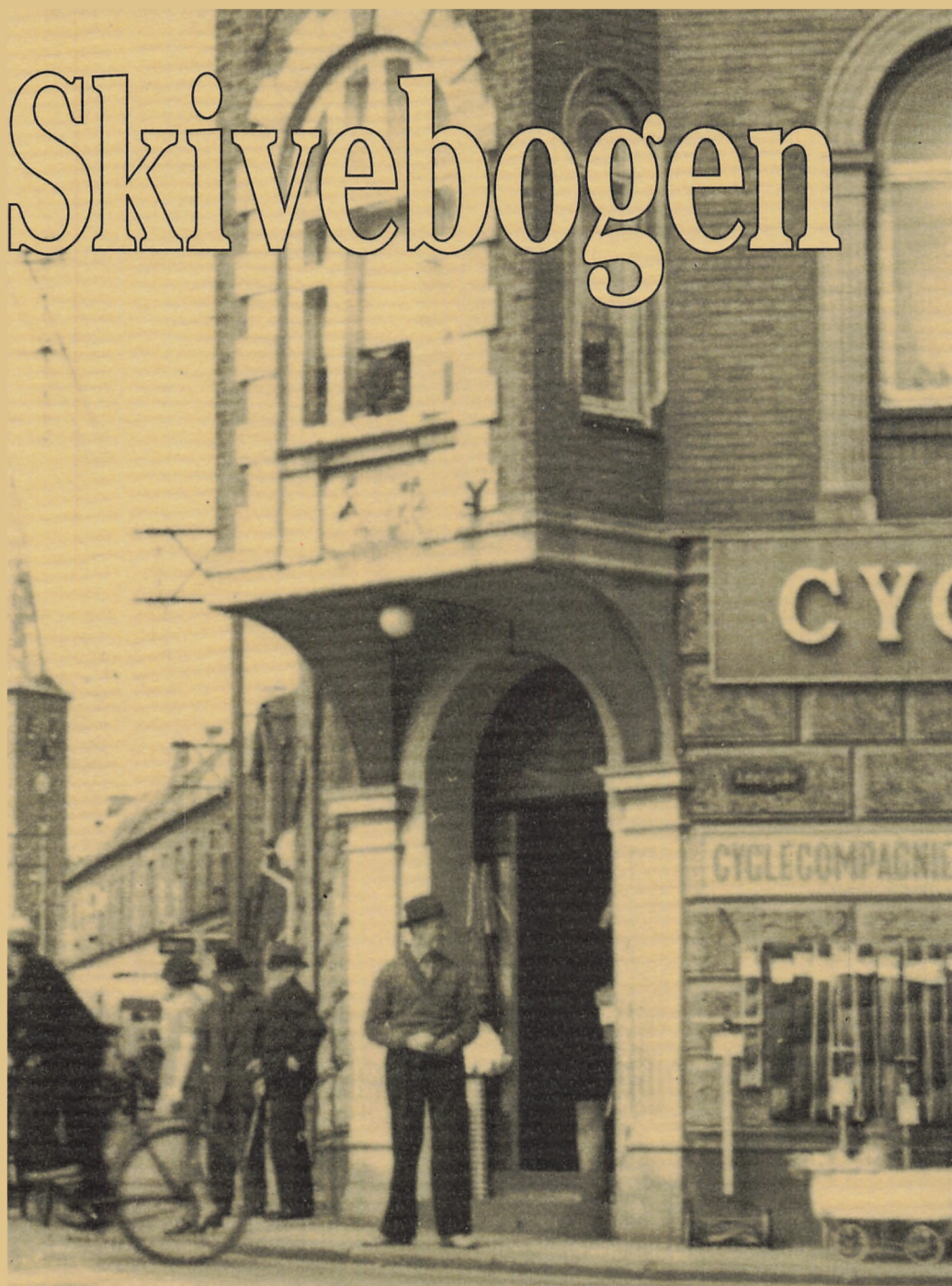
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog
for Skive og Omegn

Omslaget: Et kig op ad Vestergade i Skive i 1940'erne. Foto: J.A.C. Laursen.

SKIVEBOGEN 2001

SKIVEBOGEN

HISTORISK ÅRBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

92. bind 2001

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samfund for Skive og Omegn

Redaktion: Bestyrelsen

Redaktører: Rud Kjems og Niels Mortensen

Grafisk produktion: Skive Offset, Oddense

Skrift: Times

DISTRIBUTION

Skive byhistoriske Arkiv, Asylgade 5, 7800 Skive.

Tlf. 97 52 81 22.

E-mail: Byhistorisk_arkiv@Skive.dk

MEDLEMSKAB

Kontingentet for 2001 er 75 kr. (indbefattet Skivebogen) + porto for udsendelse af Skivebogen.

Medlemskab kan tegnes ved henvendelse til et bestyrelsesmedlem eller Skive byhistoriske Arkiv.

ÆLDRE ÅRGANGE AF SKIVEBOGEN

kan købes ved henvendelse til Skive byhistoriske Arkiv. Pris: 75 kr. + porto, 1999 dog 120 kr. + porto.

P.t. er flg. årgange på lager: 1931, 1933-1934, 1937-1946, 1951, 1954, 1971, 1974, 1976, 1978-1980, 1982-1987, 1992-2000.

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE:

Viceskoleinspektør Poul Tolstrup, Jens Laursensvej 10, 7800 Skive tlf. 97 52 29 40 (formand)

Seminarielektor Niels Bonnesen, Skive (kasserer)

Sognepræst Henrik Forman, Hjerk

Sekretær Bodil Hansen, Lund

Overlærer Rud Kjems, Balling

Godsejer Birger Schütte, Eskjær

Landmand Henning Borup Svendsen, Skive

HISTORISK SAMFUNDS TILLIDSMÆND

Sundsøre: Arkivar K.E. Jacobsen

Ørslevkloster: Skoleinspektør Steen Bilstrup

ISBN 87-87346-10-9

Ulykkelige skæbner

- to historier om fødsel i dølgsmål og barnedrab fra 1770'ernes Salling

Af Asbjørn Romvig Thomsen, København

Birgitte Sørensdatter fra Hestbæk blev henrettet på Bostrup Tinghøj den 13. januar 1780, dømt til døden for at have slået sit nyfødte barn ihjel.¹ Hun skulle ifølge overleveringen indstændigt have bedt om henstand ved henrettelsen, så hendes sognepræst, Niels Christian Stjernholm, kunne nå frem. Da det blev klart, at det ikke kunne lade sig gøre, gav hun et sort tørklæde til én af de omkringstående. Det skulle gives til præsten, når han kom. »Umiddelbart efter henrettelsen,« fortalte Chr. Wammen i 1956, »kom imidlertid provst Stjernholm ridende tværs over heden. Hesten var hvid af skum og vidnede således om et voldsomt ridt. Provsten modtog klædet og blev synligt bevæget ved denne Birgittes sidste hilsen. Så vred han klædet i sønder mellem sine knugende hænder, vendte hesten og red samme vej tilbage uden at indlade sig i samtale med nogen. Folketroen har indtil denne dag haft sine egne stille tanker ved denne tradition.«² Og i 1988 udtaltes da disse stille tanker af Henrik Fibæk Jensen: »Var han ungdomskæreste med Birgitte? Var han faderen til hendes uægte barn? Disse spørgsmål lader sig aldrig besvare.«³ Men det sidste er ikke rigtigt. Nu kender vi faktisk svaret.

Der findes fra 1700-tallet mange strafesager ført mod mødre, der havde født deres barn i dølgsmål (dvs. skjult gravi-

diteten og født alene), og derefter på den ene eller anden vis skaffet sig af med barnet. Det var ikke nogen almindelig forbrydelse, men man hørte da fra tid til anden om den. Det meste af 1700-tallet kunne man være forvisset om, at den ulykkelige moder gik en krank skæbne i møde. En af disse var Birgitte, og hendes historie er tidligere blevet behandlet i en del lokalhistoriske artikler. Der synes imidlertid ikke at være nogen, der har kendt til en næsten samtidig sag med et tilsvarende indhold - måske fordi den ikke fik helt så blodig en afslutning. Der kan dog næppe være tvivl om, at syndrens skæbne var omtrent lige så hård som Birgittes.

Barnet på askemøddingen

Det hele startede hen imod solnedgang den 25. marts 1777, da den 10-årige dreng Christopher Quist legede uden for sine forældres gård i Møgeltorum. Han hørte barnegråd inde fra gården, fandt det mærkeligt og løb ind til byen, hvor han fik fat i Anders Skomager. Her fortalte han Anders om lyden og løb tilbage til gården, hvor han fandt sin mor Karen Christophersdatter i gang med at malke. De tre gik straks, sammen med farbroderen Morten Quist og dennes hustru Mette Pedersdatter, i gang med at finde ud af, hvor lyden kom fra. Til sidst så de noget røre sig henne på askemøddingen,

tæt ved bagdøren ind til Christophers forældres gård. Da »Morten Quist med den ene hånd ragede asken til side, [kunne] han og øvrige tilstedeværende først se, at det var et barn af kvindekøn, som befandtes ganske nøgen, liggende i sådan stilling, at det hverken lå helt på siden eller lige på maven.«

Indenfor i gården lå tjenestepigen Anne Iversdatter syg. Hun havde beklaget sig over smerter i »rygben og lænd« og var dagen før ved 10-tiden om formiddagen gået til sengs. Den lille gruppe, der stod ude i haven med et nøgent og skrigende pigebarn, blev hurtigt enige om, hvordan sagen måtte hænge sammen. De gik nu i samlet trop ind til den udmattede tjenestepige. »Hvorfor har du lagt dit barn således?« spurgte Mette Pedersdatter hende: »Du må ikke have haft så ondt med det som jeg med mine, thi så havde du ikke villet omkomme det således«. Anne tog stiltiende imod barnet og lagde det til sit bryst. Det var hendes. Efter fødslen havde hun lagt det ud på askemøddingen og var derefter vaklet tilbage til sin seng.

Myndighederne indblandes

Nu gjaldt det, for barnets saligheds skyld, om at få det døbt så hurtigt som muligt. Derfor blev sognepræsten, den menneskekærlige magister Søren Jepsen Salling, hurtigt blandet ind i sagen. Han var på embeds vegne nødt til at undersøge historien nærmere og indberette den til myndighederne: »Klokken mellem 9 og 10 om aftenen sidstafvige 25. marts,« skrev præsten to dage senere til herredsfogeden, »kom en vogn med 2

mænd fra Møgeltorum efter mig for at døbe et uægte barn, hvilket de sagde var fundet i Niels Quists have, nedgravet i asken, som lå uden for døren. Dette fæle nyt satte mig i den yderste skræk. Jeg kom til stedet, hvor barnet var, og fandt tillige barnemoderen Anne Iversdatter, som var i tjeneste hos Niels Quist, i hvis gård hun og havde født det. De bad mig døbe det fundne barn. Jeg ville ikke, da kvinden gjorde en så urimelig bekendelse af barnefader, at jeg kunne selv [se] på usandheden deraf. Jeg kom dagen derefter til [Møgel]torum, og var næsten den ganske by forsamlet hos Niels Quist. Kvinden gjorde mig nu en anden bekendelse.« Da den gode magister Salling havde fået overblik over sagens forløb, stod det ham klart, at der ikke var andet at gøre end at melde den til øvrigheden.

Det var en alvorlig sag. Danske Lov, der på dette tidspunkt var gældende, var ikke mild overfor syndere som Anne. Ikke nok med at den foreskrev, at »letfærdige kvindfolk, som deres foster [dvs. spædbarn] ombringer, skulle miste deres hals og deres hoved sættes på en stage«; den gik også ud fra som givet, at kvinder, der fødte i »dølgsmål« og bagefter påstod, at deres barn havde været dødfødt, havde slået deres barn ihjel. Fik en ugift kvinde således et dødfødt barn uden at have fortalt nogen, at hun var gravid, risikerede hun at blive halshugget.

Annes barn var jo ikke dødt, men også den situation havde loven taget højde for: kunne det bevises, at nogen efterlod »enten sit eget eller andens barn på vilde mark, hvor folk ikke er eller lettelig for-

modes at komme«, så skulle vedkommende anses for »manddraber« og miste sit liv - også selvom barnet blev fundet i live. »Men«, fortsætter loven, »lægges det i marken på alfarvej, eller så nær ved by, at det folk lettelig kan forekomme, da straffes den, som sligt gør, til kagen og brændes på kinden.« Endelig var der også den mulighed, at barnet var lagt »i hus eller by, hvor det straks af folk kan findes og reddes«. Her bortfaldt brændemærkningen, men kagstryges skulle synderen alligevel. Det var reelt blandt denne paragrafs tre bestemmelser, man skulle finde den, der kunne anvendes mod Anne - men var hun at betragte som manddraber og burde dermed dødsdømmes, eller var barnet lagt så tæt på alfarvej, at man kunne nøjes med at brændemærke hende i ansigtet og straffe hende »til kagen« (piske hende, bundet til en pæl - kaldet »kagen«)? Eller havde barnet været så let at finde, at hun »kun« skulle kagstryges?

Forhistorien

Anne Iversdatter var på dette tidspunkt 40 år gammel. Præsten i Thise, hvor hun var født, havde foranstaltet visse undersøgelser. Han var nået frem til, »at faderen døde her i sognet i hendes spæde barndom, hvorefter hun med moderen (som begge de var sygelige) inden kort tids forløb flyttede af Thise sogn, hvorhen vides ej, ikke heller hendes opholdssted, forhold og foretagende derefter.« Det var ikke meget, man kunne finde frem til om Annes fortid. Hun havde nu tjent Niels Quist i snart 3 år, og hendes husbond havde ikke noget at sige hende

Kagstrygning. Spædbørnene på billedet antyder, at kvinderne her straffes for utugt. Stik af Chodowiecki, 1782.

på. Hendes madmoder, Karen Christoffersdatter, bevidnede senere under retsagen, at »Anne Iversdatter ikke er af så sundt eller godt begreb som de fleste af hendes køn, men vidnet kunne derfor ikke sige just, at hun var tåbelig.« Anne var altså ikke åndssvag, men vidnerne lagde samstemmende til, at hun nu heller ikke ansås for at være videre snu. Karen havde til tider fundet f.eks. Annes påhødenhed direkte grinagtig, og hun og hendes mand var enige om, at tjenestepigen var betydeligt mere sjusket med sin påklædning og slet ikke så pyntelig »som smukke piger i almindelighed gerne vil være.«

Det er svært at trænge om bag disse udsagn og finde ud af, hvorvidt Anne

kunne betragtes som en sinke eller ej - en ikke uvæsentlig oplysning i forbindelse med en sag som denne. Vi må nøjes med det umiddelbare indtryk, nemlig at Anne var en lidt sølle stakkel, som levede et temmelig isoleret og fatigt liv.

Vi kender ikke meget til Annes forhold til barnets fader, men det vi ved viser, at situationen kun vanskeligt kunne være værre. Barnets fader hed Søren Nielsen Quist. Han var bror til Christopher, der havde fundet barnet på aske-møddingen, og søn af Annes husbond, Niels Sørensen Quist. Han havde lige rundet de 17 år og var endnu ikke konfirmeret. Det var i udgangspunktet en håbløs situation - allerede med den viden, vi har nu, kan vi se, at der ikke var store chancer for, at den 40-årige, forpjuskede tjenestepige kunne blive gift med den 17-årige gårdmandssøn, der havde gjort hende gravid. Men derudover gik lovgivningen det på enhver mulig måde imod. Oprindeligt havde en besovet kvinde kunnet kræve ægteskab eller i hvert fald erstatning af sin »krænker«, men i 1734 blev denne ret kraftigt indskrænket, således at kvinden nu skulle have adskillige vidner på, at hun var blevet tilbudt ægteskab, før hun sov med manden. Men ikke engang det var altid nok; det bestemtes nemlig også, at hvis en kvinde lod sig besove af sin husbond eller dennes søn, »da skal hun ikke vinde noget ægteskab, og hun bør derfor uden straffes som for åbenbar utroskab.«¹ Anne havde altså ved at have samleje med Søren udvist manglende troskab imod sin husbond og dermed begået en

strafbar handling. Men endnu værre var det, at den unge Søren endnu ikke var konfirmeret. Det var dengang ganske normalt først at blive konfirmeret, når man nærmede sig de 18 år - ja, til tider endnu senere. Konfirmationen var blevet indført i 1736 og var et ritual, som skulle overstås inden et eventuelt giftermål. Som følge af den høje konfirmationsalder og nogle unges tidlige modning opstod der ret hurtigt problemer, når et barn var på vej, og en ukonfirmeret ungersvend eller ungmø ønskede at gifte sig, så barnet kunne fødes i ægteskab. Man søgte - meget tidstypisk - at klare dette problem med et forbud og trussel om straf: i 1745 blev det udtrykkeligt forbudt at fremskynde de unges konfirmation, og det blev samtidig bestemt, at såvel den, der »besmittede« sig inden sin konfirmation, som den, der »forførte« en ukonfirmeret, skulle sættes i tugthuset, »og der ved arbejde tæmmes et halvt eller helt år.«² Anne og Søren havde bragt sig i en herrens situation.

Når dertil kommer de almindelige straffe, som man idømte folk, der havde begået lejemål (haft samleje uden ægteskab), så forstår man, at denne graviditet ikke var nogen simpel sag. Når en ugift kvinde blev gravid med en ugift mand, havde de to begået en strafbar handling - manden skulle da betale 12 og kvinden 6 rigsdaler i bøde, og desuden skulle de begge stå offentligt skrifte i kirken. Hele menigheden kunne da betragte synderinden, mens hun indrømmede, hvem hun havde plejet utugtlig omgang med, og siden barnefaderen, når denne med røde øren bekendte sin synd. På det tidspunkt,

hvor Anne fik sit barn, var det offentlige skriftemål ændret til 8 dage på vand og brød. Det var ubehageligt nok, men mærkede næppe de uheldiges anseelse i nær så høj grad. Næsten ingen var i stand til at betale de fulde lejerstålsbøder på hhv. 12 og 6 rigsdaler, hvilket er forståeligt, når det i løbet af sagen her oplyses, at Anne havde 1/2 års løn til gode: lidt over 2 rigsdaler! Det var derfor almindeligt, at bøderne nedsattes til et overkommeligt beløb, på dette tidspunkt som oftest mellem 1/2 og 1 1/2 rigsdaler. Selv dette kunne det imidlertid falde vanskeligt at fremskaffe, når man intet ejede.

Det var i denne situation, Anne stod, da hun havde født sit barn. Spørgsmålet er imidlertid, om hun overhovedet kendte til alle disse bestemmelser, og om de havde indflydelse på hendes valg. Sognepræsten, der var én af de personer, der anså Anne for enfoldig og søgte at hjælpe hende, mente det ikke: »Ved et nøjagtigt forhør skal det vel og erfares, at hun ikke har født i dølgsmål for at undløbe et større, men [et] mindre onde: at hun hellere [dvs. snarere] har gjort det af frygt for den mand, i hvis brød hun tjente end af frygt for lovene og deres straffe.« Da Anne selv skulle forklare sin handling, sagde hun for det første, at hun ikke selv havde været klar over, at hun var gravid, før hun omtrent 1 1/2 dag før nedkomsten var blevet syg. Derpå havde hun ikke tilkaldt hjælp af »frygt og forskrækkelse« for at hendes tilstand skulle blive åbenbaret. Denne frygt blev næret af barnets fader, Søren Quist, som med trusler om korporlig afstraffelse havde for-

budt hende at lade hans fader det vide, hvis hun skulle blive svanger. Alle disse konsekvenser kunne hun ikke i sin fødselsudmattelse overskue, og så var barnet endt ude på askemøddingen.

Anne og Søren synes at have været de eneste, der kendte til deres forhold - Søren's forældre sagde i hvert fald, at de ikke vidste noget om det. Der fremkom i løbet af retssagen enkelte udsagn, der kunne belyse deres forhold, og hvis disse udsagn står til troende, så var der ikke tale om noget ligeværdigt forhold. Søren havde således ikke blot forbudt Anne at åbenbare et eventuelt svangerskab, han havde også ofte kaldt hende »den tykke kælling« og sagt, »at hun ikke var bedre end at sættes på et sted og skydes til måls til.« Endvidere havde han, mens Anne lå syg i sin seng, smidt to sække korn med 1/4-1/2 td. korn i hver op på hende. Denne besynderlige handling står uforklaret hen: selv sagde han til retten, at han gjorde det, fordi Anne havde klaget sig over at fryse, mens han til andre havde sagt, at det var fordi, han var sur på hende - i landsretten mente Annes forsvarer, at det kun kunne have et formål: at slå det ufødte barn ihjel. Det var endt med, at moderen havde taget sækken ned, da sengen var for smal og Anne for svag til, at hun selv kunne gøre det. Da retten begyndte at interessere sig for, hvorfor Søren - der angiveligt ikke skulle have kendt til Annes svangerskab - havde forbudt hende at fortælle noget om et sådant, gav han sin korte karakteristik af forholdet: »Da han ikke vidste sig fri for hende, så kunne han have årsag til at tro, hun kunne blive svanger.«

Der synes ikke at have været mange følelser involveret fra hans side.

Der rejstes ikke anklage imod Søren for medskyldighed i Annes forbrydelse. Men helt fri for straf slap han ikke. Sognepræsten blev bedt om en udtalelse, og heri lagde han ikke fingrene imellem i sit syn på Søren Nielsen Quist - måske i et forsøg på at bedre Annes sag: »Han har slet ikke givet mig nogen lejlighed til at berømme hans moralske karakter i almindelighed, og allermindst mod hans barnemoder, den i Skive arresterede Anne Iversdatter, efter at hendes barnefødsel var blevet åbenbaret. Dog tror jeg ikke, at han har nogen del i hendes ugudelige omgang med barnefødslen. Jeg siger, jeg tror det ikke; thi da jeg talte med ham i den første hede, forsikrede han mig, at hun endog for ham havde fordulgt hendes besvangrelse. Men rose ham kan jeg ikke: alt at være barnefader, at have været grov og ublu mod barnemoderen med banden, trusler og ukærlig begegnelse uden endnu at være konfirmeret i dåbens nådespagt, dette giver Dem, min herre, allerede et begreb om Søren Niensens moralske forhold - at han ung og uerfaren i dyden må allerede være alt for meget indtaget af lasterne.« Søren dømtes til et halvt års tugthus for at have begået lejermål før sin konfirmation. Derudover skulle han betale de sædvanlige 12 rigsdaler i lejermålsbøder. Efter faderens forbøn slap han dog med at betale 4 mark (godt 1/2 rigsdaler), men det halve år i Viborg tugthus slap han ikke for: han var indsat fra den 14. okt. 1777 til den 18. april 1778.

Umiddelbart synes begivenhederne i

Sørens pure ungdom imidlertid ikke at have fordunklet hans liv: i 1787 boede han hjemme på gården i Møgeltorum hos sin aldrende far, i 1790 kaldtes han en »velagtet mand«,⁶ og imellem 1791 og sin død i 1812 nåede han at overtage sin faders fæstegård, gifte sig tre gange og få fem børn. Han blev ved folketællingen i 1801 angivet at være »yderligt fattig«, men ganske kort inden sin død lykkedes det ham alligevel at købe sin gård til selveje. Han efterlod således sin enke med en gård, fire overlevende børn og en samlet gæld på små 500 rigsdaler.⁷ Disse tørre facts fortæller imidlertid intet om, hvordan han levede med sine tidligt og dyrt høstede erfaringer - og det får vi heller aldrig at vide.

Retssagen og dommene

For Annes vedkommende var sagens konsekvenser derimod til at tage og føle på. Sagen nåede igennem tre retsinstanser og helt op til kongen, før den fandt sin afslutning. I herredsretten, den laveste instans, tog man ikke hensyn til de formildende omstændigheder, som Anne og hendes forsvarer fremførte. Man konkluderede, at hun havde haft til hensigt at dræbe sit barn, og at det udelukkende var mislykkedes på grund af Guds indgriben. Hun dømtes derfor efter den strengest tænkelige paragraf: Anne skulle halshugges og derefter skulle hendes hoved sættes på en stage.

Landsretten i Viborg, som sagen nu blev overtaget af, fandt ikke denne dom passende. Man havde i bund og grund det samme syn på sagen, men mente ikke, at lovens strengeste paragraf kunne

tages i anvendelse - man ville øjensynligt ikke dømme Anne for at have myrdet et barn, der var blevet fundet i live. Endvidere skønnede man, at barnet var henlagt på et sådant sted, at det ville blive fundet, og derfor dømte man hende »kun« til - ifølge den mildeste bestemmelse - at kagstryges for sin handling.

Nu gik sagen til højesteret, hvor anklageren krævede dødsstraf og forsvareren krævede kagstrygningen ændret til hensættelse i tugthus »på nogen tid«. Derefter voterede de lærde dommere og forsøgte at blive enige om, hvilken straf man passende kunne pålægge tjenestepigen. 7 af de 11 dommere erklærede sig enige med landsrettens afgørelse, 2 mente, at Anne burde henrettes, mens 2 mente, at tugthusstraf var mest passende. Dommen blev ved simpel flertalsafgørelse den samme som i landsretten: Anne skulle kagstryges.

Nu havde amtmanden derhjemme i Jylland imidlertid et problem: han stod med en kvinde, der skulle piskes, og det kunne han såmænd godt få ordnet - men hvad skulle han så stille op med hende bagefter? Alle vidste jo, at en person »ved at kagstryges bliver infam, altså derved sættes ude af stand til at fortjene sit brød«. Når en person blev »infam«, betød det, at vedkommende mistede sin »ærlighed«, og det var i datidens samfund en meget alvorlig og håndgribelig sag. Det var bølden, der piskede og brændmærkede forbrydere, og hans uærlighed overførtes til de stakler, der kom under hans behandling. Også bødlens medhjælpere, natmændene, var omfattet af denne uærlighed. Havde en per-

son først mistet sin ærlighed, og det kunne jo tydeligt konstateres på den kagstrøgnes arrede rygstykker, så ville ordentlige mennesker ikke have noget med denne person at gøre - og da endnu mindre arbejde sammen med vedkommende. Afskyen udsprang således ikke direkte af de kriminelles forbrydelser, men var et resultat af straffemetoden.

Med denne viden i baghovedet klagede amtmanden sin nød til Danske Kancelli: Anne Iversdatter »ville forøge betlernes tal, om hun, efter at være kagstrøget, blev sat på fri fod«. Han håbede, at kongen ville forandre straffen til 1-2 års tugthus - så var der nemlig håb om, at Anne bagefter selv kunne tjene sit brød og ikke falde landsdelens skatteydere til byrde. Ærligheden ville hun i hvert fald have i behold. Kancelliet må have været enige i det ønskværdige i at undgå at skaffe sig flere tiggere på halssens end højst nødvendigt; med tvivlsom berettigelse konkluderede embedsmændene, at »det under sagen er bevist, at delinkventinden [dvs. den anklagede] er så tåbelig, at folk har gjort nar af hende«. Da barnet endvidere var blevet fundet i live, indstilledes det til kongen, at Anne blev fritaget for at kagstryges mod til gengæld at måtte tage ophold i Viborg tugthus på livstid. Og sådan blev det.

Kongen godkendte den 25. marts 1778, på årsdagen for Anne Iversdatters ulykkelige barnefødsel, at hun skulle tilbringe resten af sine dage i tugthus.

Historiens afslutning

Den 31. marts 1777, knap en uge efter fødslen, blev »et uægte barn, kaldet

1165	Anne Iversdatter	at Niels Quist af Torum i Salling søgte om at få forplejning af Niels Quists bagdør af Salling 1778	1778	Den ad helle sølvbringer fæd fæder - lid	38 ^{te} den	1785 den 2 ^{de} Feb. - af Vise og græn af den 2 ^{de} 1785
------	---------------------	---	------	---	-------------------------	--

Anne Iversdatter som fange 1165 i Viborg Tugthus' fangeprotokol.

Anne, « døbt i Torum kirke. Det var det lille væsen, man havde fundet forfrosset og grædende på askemøddingen uden for Niels Quists bagdør i Møgeltorum. Pigens fremtid så ikke for lys ud: hun havde ingen familie, der ville tage sig af hende, og hvem skulle så? Her viste de stedlige autoriteter sig i besiddelse af en ganske uventet portion hjertevarme. Barnets umiddelbare skæbne lagdes i hænderne på den milde sognepræst, magister Salling. Han kunne allerede midt i april melde tilbage til byfogeden, at han nu havde fået barnet sat i pleje hos David Ulriksens kone ved Torum kirke. »Jeg har derfor lovet hende 9 rigsdaler årligen,« skrev præsten, »og tror jeg, at De selv bliver fornøjet med denne akkord [dvs. aftale]. Jeg kunne for meget ringere [have] fået andre til at tage imod barnet, men jeg har erfaret, at det arbejde, som sælges for lidt, duer lidt. Og de, som for ringere betaling ville oplække denne forladede, ville alene have betalingen, og måske lade barnet fornemme virkningen af et ufølsomt og egennyttigt hjerte. Så jeg også heri har handlet efter min bedste overbevisning og ved, at barnet hos forbenævnte kone skal nyde al den pleje og tilsyn, som medlidenhed og menneskekærlighed skylder det.« Øvrig-

heden, der skulle betale barnets forplejning, erklærede sig tilfreds med præstens ordning og lovpriste ham for hans »ømme og fast [dvs. næsten] faderlige omgang« med barnet.

Den lille Anne var i gode hænder. Samtidig stod det stadigt mere skidt til med hendes moder. Anne Iversdatter var syg, faktisk så syg, at man flere gange måtte opgive at afhøre hende i forbindelse med sagen. Hen imod midten af maj måtte hun så bede lægen - eller »felt-skæreren«, som man så malende kaldte de ofte på slagmarken oplærte læger - om at hente præsten til hende, så hun kunne blive beredt til døden. Anne døde ikke i denne omgang, men kapellanen, der var blevet hentet til hende, fortalte senere, at han havde spurgt hende, om hun ønskede noget særligt inden sin død. »Nej, intet,« svarede hun, »uden at få mit barn i tale og at se det.« Kapellanen bedyrede over for retten, at han havde søgt at tale hende fra det, i betragtning af »den ubetydelige nytte, der kunne være ved at se eller tale med et barn, der ikke havde mindste skønsomhed derpå«. Han havde dog lovet hende at forelægge byfogeden sagen, men også denne rystede på hovedet og afslog: det var da ingen nytte til.

I begyndelsen af juli døde den lille Anne. Hun blev begravet den 6. juli 1777, 14 uger gammel. Vi ved ikke, hvem der kom til begravelsen, men mon ikke i hvert fald David Ulriksens kone var der? Anne Iversdatter var der selvfølgelig ikke. Hun sad jo arresteret i Skive.

Anne Iversdatter skæbne er herefter hurtigt fortalt: hun blev allerede i juli 1777 overført til Viborg tugthus til forvaring. Om hun helt kom sig ovenpå sin sygdom i forbindelse med fødslen, kan vi ikke vide. Men vi ved, at hun efter den endelige dom i foråret 1778 opførtes blandt de »virkelige« tugthuslemmer i fangeprotokollen, hvor hun fik nr. 1165. I løsladelsesrubrikken står der ved livstidsfangen nr. 1165 ganske kort at læse: »1783 den 2. februar død, og begravet den 5. februar næstefter.« Anne Iversdatter blev 45 år gammel.

»Birthe fra æ buel«

Samme år, som Anne idømtes tugthusstraf, fik sallingboerne en ny sag at snak-

ke om. Hovedpersonen var her den Birgitte Sørensdatter fra Hestbæk, som blev nævnt i indledningen til artiklen. Hun nåede aldrig så langt som til tugthuset, og måske var det i virkeligheden en nådigere skæbne end Annes. J. P. Wammen fortalte i 1934 de historier, han som barn havde hørt om Bostrup Tinghøj: »Ude i nærheden af højen gik en kvinde og trillede rundt med en »halmbrødding«. I den havde hun skjult sit nyfødte, dræbte barn. Hun udstødte nogle klagen- de skrig, og når disse lød i nattens stilhed, måtte enhver enlig vandrers fare sammen i rædsel. Ingen agtede på, at skrigene kom fra en fugl, der skjulte sig i lyngen. Nej, det var »Birthe fra æ buel«, der ingen fred kunne finde i sin ensomme grav på den vilde hede. Hendes hoved blev sat på en stage, og det lange sorte hår flagrede i vinden, fortalte man.«⁸ Wammen var vokset op på Bostrup hede og havde hørt sagnene fra sin mor, der var født i 1830'erne. Dengang var det kun godt et halvt århundre-

Mange ensomme vandrere har sikkert set Birgitte Sørensdatters afhuggede hoved med det flagrende hår for sig, når de passerede Bostrup Tinghøj ved nattetide. Tegning: Anna Vian.

de siden, »Birthe fra æ buel« - Birgitte Sørensdatter - var blevet halshugget på højen, og erindringerne var endnu frisk i folkets hukommelse.

Man har ikke hidtil haft kendskab til de nøjere detaljer i Birgittes sag, idet man kun har kendt folketroens oplysninger og dokumenterne fra landsrettens og højesterets arkiver. De mest udførlige sagsakter findes imidlertid i arkiverne fra den laveste retsinstans, herredstinget, og vi er så heldige, at tingbøgerne fra Salling er bevaret helt tilbage til 1774 - nogle år før Birgittes sag oprulledes. Ligesom det var tilfældet med Anne Iversdatters sag, giver disse tingbøger os detaljeret viden om hele forløbet, og de bringer nye oplysninger frem om Birgittes liv og levned. Desuden giver de os svaret på, hvem der var far til hendes barn - et spørgsmål, som der blev hvi-sket og nikket indforstået om i krogene, når man hørte beretningen om provstens mærkelige opførsel ved henrettelsen.

Niels Christian Stjernholm

Men hvem var han da, denne provst, der havde redet alt hvad remmer og tøj kunne holde for at nå frem til Birgittes henrettelse, og som en senere folketradition tavst tillagde faderskabet til hendes barn? Wiberg har i sin præstehistorie givet udførlige oplysninger om alle landets præster gennem tiderne. Han nøjes med at oplyse, at provst Niels Christian Stjernholm var født i 1738 i Selde i det nordlige Salling som søn af selvejer Rasmus Stjernholm. I Chr. Wammens artikel fra 1956 og i Henrik Fibæk Jensens fra 1988 kaldes han Niels Chri-

stensen Stjernholm, og i den sidste beto-nes endvidere den sociale fremgang, denne søn af en almindelig bonde fik, da han ikke blot blev teologisk kandidat og sognepræst, men også provst over hele herredet. Det hele bliver endnu mere gådefuldt, når man går oplysningerne nærmere på klingen: i Selde kirkebog findes provstens fødsel ikke i årene omkring 1738. I det hele taget er Stjernholm da også et mere end almindeligt imponerende navn for en gårdmand, om han så var nok så meget selvejer. Den eneste familie, der bar navnet Stjernholm i Selde sogn, var den adelige godsejerfamilie på Kjeldgård: her var der godt nok en søn ved navn Rasmus, født 1712, men han blev ifølge Danmarks Adels Aarvog først gift i 1755 og fik ikke i sit ægteskab nogen søn ved navn Niels Christian.⁹

Wiberg oplyser imidlertid også, at Stjernholm var student fra Ålborg, og det er denne oplysning, der leder os på rette spor i eftersøgningen af provstens dunkle herkomst. I Ålborg katedralskoles arkiver kan man nemlig se, at »Niels Christian Stjernholm, født 1738«, i 1753 blev sat i skolen af sin morbror, præsten Jens Morsing i Estvad. Det angives endvidere, at drengen var søn af »faderen Rasmus Stjernholm, selvejer af en liden gård i Salling« og »moderen Margrethe Morsing«. Wibergs præstehistorie oplyser, at Jens Morsing var søn af præsten Henrik Christensen Morsing i Hjerke-Harre sogne - og netop i disse sognes kirkebog findes Niels Christian Stjernholms fødsel: den senere provst fødtes i 1737 (og ikke i 1738, som elevprotokol-

Provst Niels Christian Stjernholm (1737-1818).

len angav) som uægte søn af præstens datter Margrethe Henriksdatter Morsing og Rasmus Herlufsen, søn af godsejeren Herluf Jensen Stjernholm til Kjeldgård i Selde sogn - ikke just en »liden gård«.

Da den unge Niels Christian Stjernholm sattes i latinskole blev der altså ikke ligefrem skiltet med, at han var uægte barn, og herfra stammer da også traditionen om, at han var bondesøn. Hans mor, Margrethe Morsing (1708-1776), giftede sig aldrig, men døde gammel og svag hos sin søn, mens hans adelige fader, Rasmus Stjernholm (1712-1777), i 1755 giftede sig med en godsgejerdatter fra Himmerland. På skolen blev der næppe snakket meget om drengens herkomst, men mon ikke morbroderen trods alt måtte rykke ud med den rette sammenhæng, da han indskrev ham? Det synes imidlertid ikke at have

påvirket lærernes bedømmelse af den unge Stjernholms evner. I 1756 fik han således følgende vidnesbyrd: »Er for sit gode hoved og store flittighed værd at rose.«¹⁰ Siden må han have læst teologi og benyttet sit gode hoved til at kvalificere sig til at blive sognepræst.

Det var med andre ord ikke nogen helt almindelig bondes søn, der i 1769 blev kaldet til at være sjælesørger for Roslev og Rybjerg sogne: det var hans egen biologiske fader, godsejeren Rasmus Stjernholm til Kjeldgaard, der benyttede sin kaldsret til kirken til at sætte sit illegitime afkom i vej.¹¹ Det er til denne mand, uægte barn, søn af en adelig godsejer og en præstedatter, mønsterelev, teologisk kandidat, sognepræst og siden provst, vi nu overlader ordet. Han var nemlig førstehandsvidne til afsløringen af Birgitte Sørensdatters forbrydelse. Den 24. nov. 1778, næsten to måneder efter de dramatiske tildragelser, afgav han det følgende skriftlige vidnesbyrd til herredsretten.¹²

Provst Niels Christian Stjernholms beretning:

»For at opgive den ganske handel ved Birgitte Sørensdatters pågribelse følger: den 5. oktober i år kom Anne Pedersdatter, det er Jens Andersens kone af Hestbæk, op til præstegården for at tigge en almisse, og fortæller mig, at Birgitte havde natten imellem den 29. og 30. september beklaget sig, at hun havde en stærk mavepine, så hun ofte måtte ud, og kunne derfor ikke være i seng eller sove den ganske nat, og at Birgitte siden var falden til at se så underlig ud. Jeg spurg-

te da Anne, om hun ikke mente, Birgitte havde samme tid fået et barn. Anne svarede og helligt forsikrede: at hun vidste det ikke og troede det ikke, helst [dvs. især] da hun havde siddet oppe ved hende den hele nat og fornemmede slet intet til sådant, men sagde, at hun, dvs. Anne, havde dog ingen ro, førend hun kom op at sige mig det.

Hun gik, og da jeg nogle minutter havde tænkt på den fortælling, tog jeg en hest og red til Hestbæk. Jeg fandt Birgitte inde, hilste, spurgte, hvordan hun befandt sig, og derpå foreholdt hende det rygte om hendes svangerskab, som jeg mente, der var vel noget om, og forsikrede, at hendes ansigt udviste, at det var ikke rigtigt med hende mv. Men hun sagde, folk fik at sige og tænke hvad de ville, imidlertid gjorde det hende ondt, at jeg havde fattet så slette tanker uden grund om hende. Jeg havde derpå megen samtale med hende i mange måder for at få sandheden frem, men det var forgæves, ja, hun lagde til, at hun havde haft den sygdom i trede samfulde år. Endelig siger jeg: det er mit egentlige ærinde til Hestbæk i dag, at jeg med Guds hjælp vil have vished om, hvorledes det står til med Eder. Tør I da lade mig se Eders bryster? Hun svarede: Åh ja, hvorfor ikke?

Straks gik jeg ud, tog min hest ved hånden og gik om til Simons og Christen Mikkelsens koner, og bad, at de ville følge med mig om til Birgitte. De lovede at komme, men da Simons kone tøvede noget, gik jeg i forvejen, og Christen Mikkelsens kone fulgte med. Men da jeg kom igen var Birgitte borte. Vel råbte jeg

og ledte, men der var ingen Birgitte at finde. Derover blev jeg meget bekymret og begyndte at frygte for slette følger, frygtende tillige, at Satan skulle have forledt hende til at løbe i kæret og styrte sig i en tørvegrav. Eftersom der er en grav vest for stedet, hvori hun uden at ses gerne kunne komme i kæret, kastede jeg mig på min hest og rendte ned mod graven det bedste jeg kunne, for at hindre det onde, som jeg siden befandt, hun ikke havde tænkt på. Jeg var også på vejen hos Jørgen Skrædders og Christen Skrædders og spurgte om hende, men hun var der ikke.

Derpå var jeg hos de fleste mænd i byen og bad om, at hver ville lade et menneske komme til Birgittes hus for at lede efter hende. De kom og ledte, og straks kom en pige ved navn Sidsel Skov til mig og sagde: hun ligger imellem kålene. Jeg gik ud med pigen og fandt Birgitte liggende, næsegrus imellem kålene. Jeg bad hende stå op og komme ind, som hun også ganske ufortrødent gjorde. Da hun nu var kommet ind, bad jeg om, at hun ville løse op og lade de nærværende koner se hendes bryst. Hun var ganske villig, og da hun havde trøjen ophæftet, stod konerne stille, og ingen ville være den første til at røre hende. Da sagde jeg til konerne: se til hende, og sig os, hvordan hun har det. Christen Mikkelsens kone, som stod nærmest, sagde til Birgitte: bette søster! Mine hænder er så kolde, jeg vil derfor ikke røre dig, men tag selv på dit bryst, så kan det let fornemmes, om der er væde i. Derpå greb Birgitte fat i sit inderste linned, rev ganske op, fremviste sit bare bryst, trinede

frem og sagde: da kan I nu selv se ad. Da rørte Kirsten Kok, det er Christen Mikkelsens kone, ved Birgittes bryst og med det samme sagde: Gud nåde dig. Du er en syndig kvinde, enten du så har født barn eller ikke. Jeg så da også Birgittes venstre bryst, som vendte til mig. Det var overmåde stort og blåt, men malket blev hun ikke, thi det agtedes uforholdent.

Ved nogen stiltienhed brød Birgitte ud og sagde: fået det har jeg ikke. Konerne forstod meningen, begyndte at græde og sagde: Åh, gid du havde heller ikke fået det, men det er nok bedst, du siger os, hvor det er. Birgitte sagde: jeg kunne vel sige præsten det. Derpå sagde jeg: Birgitte lille! Det er det selvsamme, enten I siger konerne eller mig det, dette ene resterer: gå i Guds navn hen og hent barnet. Birgitte gjorde da slet ingen indvending, men gik straks ud. Jeg gik med og så, at hun fandt og havde forvaret barnet i noget foder i frammerset.¹³ Hun tog det op i sit forklæde, og vi gik igen ind. Da vi kom ind, sagde en af kvinderne, som (om jeg ved ret) var Sidsel Skov: det havde du stor dødelig synd af, at du ville tage livet af dit barn! Birgitte sagde: nej, det var dødfødt. Imidlertid så konerne og jeg på barnet, som der var en ulden pjalt om, og jeg sagde til Birgitte: det ser ikke ud til, at barnet er dødfødt, og idet jeg spurgte, hvem der var barnefader, hvortil hun svarede: Hans i boelet er fader til barnet, blev jeg ved og spurgte: hvad kunne bevæge Eder til at tage livet af Eders barn? Hun svarede, at Hans i boelet havde truet hende med en ulykke, om hun skyldte ham,¹⁴ og vidste ikke, hvad

hun skulle gøre. Derpå bad jeg Birgitte om, at hun skulle føre barnet i sit linnedtøj, men hun sagde, hun havde slet intet syet. Jeg sagde da, hun skulle sy noget og tillige med de andre kvinder iføre det, som også siden skete. Birgitte tilstod, at hun havde født barnet rugmarkedsdag, dvs. den 30. september.

At halsen var omvreden på barnet, derom kan jeg slet intet melde, thi jeg så intet tydeligt kendetegn derpå, alene barnet var blåagtigt i ansigtet og på halsen. Barnet havde hår på hovedet som et tidigt foster, men om det havde negle på fingre og tæer, eller om navlestrengen var ombunden, ved jeg ikke. Endelig bad jeg de tilstedeværende at blive hos Birgitte, indtil der fra sognefogeden kunde komme ordentligere vgt.

At forestående er således i sandhed, bevidner N. C. Stiernholm. Roslev Præstegård, den 24. november 1778.«

Barnets fader - og dets moder

Det var altså ikke provsten, der var barnets fader, men »Hans i boelet«. Folketraditionen må tage denne falske beskyldning mod provst Stjernholm på sin kappe, og det må da også være en tradition, der har sin baggrund i en tid, hvor ingen længere havde en klar erindring om de faktiske forhold. I samtiden kan der nemlig ikke have været nogen, der var i tvivl om, hvem barnefaderen var: ikke blot angav Birgitte hans navn i adskillige vidners nærværelse, men han erkendte også selv under retssagen at være barnets fader.

Ligesom han i daglig tale åbenbart kaldtes »Hans i boelet«, var hans offici-

elle navn Hans Madsen Smed. Han var født omtrent 1749, hvor vides ikke, ej heller hvem hans forældre var. Vi ved dog, at han havde en moster ved navn Johanne Mehlsensdatter, som var gift med Jørgen Hansen Skrædder i Hestbæk, og hos hvem han logerede. Hans Smed styrede med sikker hånd uden om enhver anklage for medskyldighed, ligesom han til enhver tid benægtede, at han skulle have truet Birgitte med en ulykke. Retten troede ham. Han gik fri og kunne i 1781 gifte sig i Jebjerg under navnet Hans Hestbæk. Allerede i 1785 indhentede skæbnen ham, og han døde, kun 36 år gammel, i Hestbæk. Da havde Birgitte været død i 5 år.

Birgitte selv var født i 1734 som datter af Søren Boel i Hestbæk. Jeg har ikke fundet andre kilder, der omtaler hendes forældre, end netop kirkebogen ved Birgittes dåb, hvor der i øvrigt - meget usædvanligt - kun mødte en enkelt fader op. Det er ikke meget at bygge på, men vi må sige, at det tyder på, at Birgitte var født på samfundets bund: hendes forældre afsatte ingen andre spor i myndighedernes arkiver end det, at de tilsyneladende ikke var velansete nok til at kunne skaffe sig et rimeligt antal faddere til deres datters dåb.

Folketraditionens kaldenavn til Birgitte, »Birthe fra æ buel«, ses således også i hendes faders efternavn, og stammer formentlig fra hendes fødehjem. Vi kender ikke meget til, hvordan de første 44 år af Birgittes liv er gået, men sagen giver da lidt oplysninger. Det har hidtil været antaget, at Birgitte var tjenestepige hos Jens Andersen. Det var Jens Andersens

kone Anne Pedersdatter, der satte sagen i gang ved at lufte sine tanker for provst Stjernholm, idet hun med den anden hånd bad ham om en almisse.¹⁵ Men Birgitte var ikke tjenestepige - Jens Andersen og hustruen boede tværtimod til leje hos hende. Helt nøjagtigt hvad hun levede af, vides ikke, men af sagsakterne fremgår det, at hun boede i et lejet hus i Hestbæk, og at hun ud over værdier for omtrent 6 rigsdaler også var i besiddelse af 3 får og 3 lam. Huset var ikke stort, faktisk var der kun eet beboelsesrum, og deri fandtes to senge, hvoraf Birgitte selv sov i den ene, og det ældre, ludfattige ægtepar, Jens Andersen og hans hustru, i den anden. Vi må regne med, at Birgitte har haft en lille ekstraindtægt ved at have de to gamle boende, men stor kan den ikke have været: Jens var så gammel og svag, at han måtte afhøres hjemme i sengen, og hans hustru var, som vi så, henvist til at bede om almisser. At Birgitte havde en kålhav, der var stor nok til, at hun en kort tid kunne gemme sig i den, ved vi også, og desuden viser vidneudsagnene, at hun lejlighedsvist arbejdede for stedets gårdmænd.

Da man i Hestbæk kunne se, hvor det bar hen, var man ikke lang tid om at handle. Alle vidste, at retssager var dyre, og at de dømte selv skulle betale for både fængselsophold og fuldbyrdelsen af straffen: selvsamme dag, som forbrydelsen blev opdaget, fik Simon Jensen i Hestbæk pludselig behov for de penge, som Birgitte skyldte ham - næsten 8 rigsdaler. Det passede lige med, at han kunne inddrage de tre får og de tre lam.

Det ser ud til, at operationen lykkedes: værdierne førtes uden for myndighedernes rækkevidde. Myndighederne undrede sig godt nok lidt over, hvor kreaturerne var blevet af, men i sidste ende nøjedes man faktisk med at registrere Birgittes øvrige ejendele til senere utilstrækkelig dækning af sagsomkostningerne.

Det ser ud til, at Birgitte levede i små, men rimelige kår. Hun havde lejet sig et hus, affundet sig med at være for gammel til at blive gift, lånt penge til et par får og nogle lam, dyrkede lidt grønt i sin have, arbejdede lidt for andre og lejede en seng ud til et ældre ægtepar. Hvordan skulle hun få et barn til at passe ind i det billede? Barnets far var 15 år yngre end hende og næppe nogen oplagt ægtefælle, hvad enten han havde truet hende med ulykker eller ej.

Birgittes egen forklaring

Birgitte påstod ikke på noget tidspunkt, at hun ikke havde vidst, at hun var gravid. Men hun havde kun betroet det til barnets fader, Hans Smed. Grunden til, at hun ikke havde betroet sig til folk, der havde spurgt til hendes tilstand, var, sagde hun, at Hans havde truet hende med en ulykke, hvis hun udlagde ham som fader. Da fødslen endelig var kommet over hende, var hun gået ud i et nærliggende udhus for at føde.

»Da hun havde født barnet,« forklarede hun senere, »blev hun så elendig i hendes sind, at hun ikke vidste, hvad hun skulle gribe til, og da hun i slige tanker tillige drog i erindring, at hendes barnefader havde truet hende med en ulykke, såfremt hun angav ham derfor,

besluttede hun at dreje halsen om på barnet.« På forsvarerens spørgsmål om, hvorvidt hun »stedse har haft al sin sans og samling« - dvs. om hun delvis kunne undskyldes med sindssyge eller manglende begavelse - svarede Birgitte, at hun »stedse har haft sin forstand, undtagen den tid, hun dræbte barnet, da hun var i største forvirrelse og så godt som ude af sig selv.«

Man var meget interesseret i at finde ud af, om Hans virkelig havde truet Birgitte. Dette kunne nemlig dels være en formildende omstændighed for hende, dels en årsag til at anklage ham. Ingen af de førte vidner, og det var mange af de lokale, havde hørt noget om, at han skulle have truet hende; ja, ingen vidste overhovedet, at de havde haft et forhold. Anklageren kaldte Birgittes påstande om trusler direkte løgnagtige. Han havde selv »i megen alvorlighed og stilhed« talt med barnets fader, som højhelligt havde forsikret ham om sin uskyld. Hans Smed havde »derimod sagt, da hun engang talte med ham om hendes svangerskab, at hun ikke måtte fatte onde tanker, thi barnet, om hun var med noget, skulle nok blive opfødt.« Det var påstand mod påstand, så hvorfor skulle man ikke tro Hans? Birgitte var jo alligevel fortabt.

Faktum var, at Birgitte i enrum havde født et barn og derefter drejet halsen om på det. Hun havde så gemt det i noget foder i frammerset, »hvor hun havde i sinde at lade det ligge, så længe nogen ben af barnet var til, hvortil årsagen var, at hun ikke kunne afse barnet, siden det fortrød hende hårdt, efter at hun havde gjort gerningen.« Hun havde ikke kunnet

få sig selv til at grave det ned. De eneste formildende omstændigheder, hun kunne påberåbe sig, var en form for sindssyge i gerningsøjeblikket og frygt for barnefaderens trusler - som ingen andre imidlertid havde hørt om. Birgittes sag stod meget dårligere, end Anne Iversdatters havde gjort.

Birgitte og landsbyen

Man endevendte også Birgittes forhold i øvrigt - fra forsvarerens side i et forsøg på at finde formildende omstændigheder, fra anklagerens side for at finde skærpene omstændigheder. Det var anklageren, der havde mest held med sig. Vidneafhøringerne giver os således et sjældent indblik i informationskanalerne i et historisk lokalsamfund: sladderer.

Ingen vidner havde noget specielt at sige Birgitte på, nej, hun havde altid opført sig ordentligt og havde ikke noget »ondt rygte«. Den tidligere nævnte Simon Jensen lagde endda til, at hun »havde tjent og været hos ham i 3 kornhøster, i hvilken tid hun opførte [sig] kristeligt, tro og vel.« Ved nærmere eftertanke kunne de fleste dog erindre, at der vist havde været noget med, at hun for et par år siden havde været lige lovligt gæstfri over for en mand, som ingen i øvrigt rigtigt vidste hvem var. Da man nåede frem til at afhøre Birgittes nabo Anne Clemensdatter, var der imidlertid ingen slinger i valsen. På anklagerens spørgsmål om, hvorvidt Birgitte kunne betragtes som »berygtet« - hvilket ville berøve hende den sidste rest af troværdighed - svarede Anne: »der har vel gået noget mumlen om, at en mandsperson engang

skal have ligget hos delinkventinden for omtrent 3 år siden. Vidnet så og selv, at hun lå i sengen hos denne person, men« - tilføjede hun i retfærdighedens navn - »så ikke, at de bedrev nogen utugt.« Forsvareren, derimod, opgav at afhøre dette vidne, da hun på spørgsmålet om, hvorvidt hun og Birgitte havde været gode venner og holdt indbyrdes fred, svarede: »Det har været så mådeligt.« Det lykkedes heller ikke forsvareren at vride andet end »ja« og »nej« ud af Anne Pedersdatter, der sammen med sin mand havde været til huse hos Birgitte. De har øjensynligt ikke haft det hjerteligste forhold, og anklageren kunne da også bygge sin karakteristik af Birgittes moralske vandel på det logerende ægtepars udsagn: »for et ugift fruentimmer, som havde kun een seng i een stue, hvor 2 andre bestandigt opholdt sig og lå i [en] anden seng tæt ved, hvoraf ingen af sengene havde omhæng eller skjul, var det uanstændigt at indtage til huse i 2 nætter en fremmed mandsperson, som ingen kendte, og lægge sig i seng ved ham.« Skønt det ikke umiddelbart synes logisk, at det havde været en mere anstændig handling, hvis de havde været alene i soveværelset eller hvis der i det mindste havde været forhæng for sengene, så styrkede denne historie ikke Birgittes i forvejen overmåde svage sag.

Man kan undre sig over, at ingen vidner mente at kende til Hans Smeds og Birgittes forhold - måske søgte man blot at blande Hans uden om Birgittes ulykke. Ingen havde hørt noget om det, men til gengæld havde flere personer i løbet af efteråret spurgt Birgitte, om hun var

gravid. Da man ikke havde kunnet få noget tilfredsstillende svar på det, var rygget blevet hængende i luften, uden at nogen rigtig havde taget fat i Birgitte. Først da Anne Pedersdatter havde luftet sine mistanker over for præsten, tog denne affære. Men da var det for sent.

Enkelte af vidnerne var altså ikke Birgitte så venligt stemt, men de andre havde i og for sig intet ondt at sige om hende. Ikke desto mindre var det anklageren, der fik mest ud af de folk, der kendte Birgitte. Der skulle ikke så meget til.

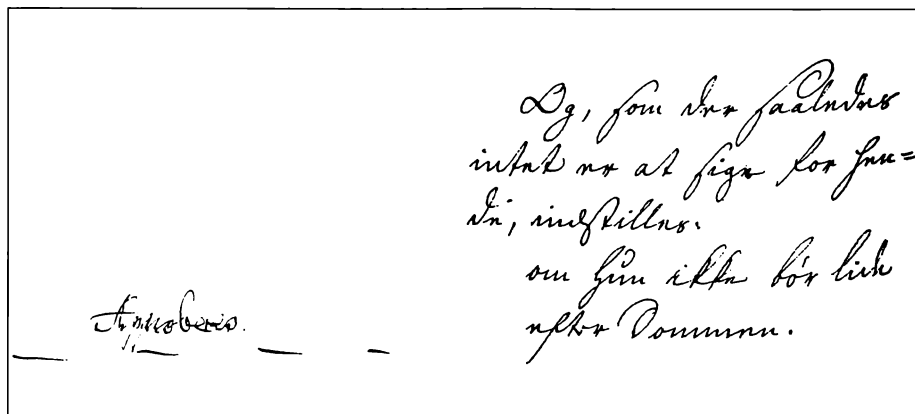
Dommene

Ligesom Anne Iversdatters sag kom Birgittes til at gennemgå alle retsinstanser og ende hos kongen. Hele sagens førelse gennemsyredes af, at det var klart, hvordan den ville ende. Det var ikke for ingenting, at Birgitte søgte at gemme sig i kålene; hun vidste godt, at

hun næppe havde en chance. I herredsretten gik anklageren da også med overbevisning til sagen og krævede Birgitte dømt efter loven som barnemorderske: halshugning og hovedet sat på en stage. Forsvareren kunne ikke finde på meget at sige i sin afsluttende procedure. Han henviste til barnefaderens trusler, til at det kun var en uven og en senil gamling, der havde sat spørgsmålstejn ved Birgittes moralske habitus, og håbede så i øvrigt, at der ville blive dømt med mildhed. Herredsdommen lød på halshugning med økse, hovedet på en stage og kroppen nedgravet på retterstedet.

I landsretten tog det ikke engang en dag at revurdere sagen. Landsrettens dom lød på halshugning med økse, hovedet på en stage og kroppen nedgravet på retterstedet.

I højesteret havde man ligesom i Anne Iversdatters tilfælde intet mindre end 11

I de alvorligste sager havde kongen det sidste ord. Det gjaldt således også i Birgittes sag, hvor embedsmændene i Danske Kancelli efter Højesterets dødsdom ikke kunne anbefale kongen, den sindssyge Christian 7, at benåde hende: »Og, som der således intet er at sige for hende, indstilles: om hun ikke bør lide efter dommen.« Til venstre ses kongens godkendelse indført med en noget usikker håndskrift: »Approberes.« Dermed var Birgittes skæbne endeligt beseglet.¹⁶

dommere, der ved flertalsafgørelse skulle blive enige om en dom. De mente alle sammen, at det mest passende var, om Birgitte Sørensdatter fra Hestbæk blev halshugget med økse, fik sit hoved sat på en stage og kroppen nedgravet på rettestedet.

Nu var den sidste mulighed kongen. Det var reserveret den enevældige konge at lade sin nådes lys skinne på arme syndere og mildne deres straf. Således understøttedes billedet af den faderlige monark, der tog kærlig hånd om sine undersåtters skæbne. Det var embedsmændene i Danske Kancelli, der rådede kongen i de enkelte sager, og han fulgte som regel deres indstillinger. Men embedsmændene kunne ikke finde noget at sige til Birgittes forsvar: de mente, at højesterets dom skulle stå ved magt. Den 10. nov. 1779, godt et år efter barnemordet, erklærede kongen sig enig i denne vurdering.

Birgitte Sørensdatter blev halshugget den 13. januar 1780 på Bostrup Tinghøj, uden provst Stjernholms tilstedeværelse. Hendes hoved blev derefter sat på en stage ved højen, og natmandens folk gravede resten af hendes krop ned tæt derved. Chr. Wammen fortæller, at man i 1956 stadig kunne se hendes grav, en sænkning i terrænet lidt øst for tinghøjen.¹⁷

Letfærdige kvindfolk og uægteskabelige børn

Det er svært ikke at se skæbner som Anne Iversdatters og Birgitte Sørensdatters som beviser på, at datidens samfund fordømte og udstødte ugifte mødre.

Hvorfor skulle kvinder ellers gribe til så drastiske midler for at slippe for ansvaret for et uægteskabeligt barn? Dette er uden tvivl til en vis grad rigtigt. Det var ikke nemt at være ugift moder i 1700-tallets Danmark. Først fra 1763 blev det påbudt faderen at bidrage til barnets opvækst, men der gik mange år, før denne forordning rigtigt slog igennem. Samtidig straffede man lejermarksbegængerne med bøder og fængsel helt op til begyndelsen af 1800-tallet, hvor straffbestemmelserne endeligt ophævedes.

Ikke desto mindre skal man være meget varsom med at bruge disse sager til at belyse de ugifte mødres vilkår generelt. I den eksisterende litteratur om kvinders historie og kravene til seksualmoralen er der blevet lagt stor vægt på barnemord, på voldtægt og på prostitution. Dette gælder f.eks. to-bindsværket *Kvindfolk* (1984) om kvinderne i Danmark 1600-1980, og Burmeister m.fl.: *Heks, hore, ærbar kone* (1987). Disse emner er meget vigtige, men den massive dækning af dem gør, at man ender med et indtryk af, at f.eks. barnemord var en ganske almindelig konsekvens af en graviditet uden for ægteskab. På samme måde får man uvilkårligt den opfattelse, at voldtægt og prostitution var en del af dagligdagen for det store flertal af kvinderne.

Men barnemord synes kun at være forekommet i ekstreme tilfælde, hvor helt specielle forhold gjorde sig gældende. Det fortæller vore to historier os da også: en svagtbegavet Anne Iversdatter lader sig overvælde af sin totale mangel på udveje, eller en desperat Birgitte

Sørensdatter vrider halsen om på sit barn i noget, der minder om et anfald af depression. Fælles for de to var, at de - i modsætning til så mange andre gravide piger - sad i en umulig situation: de var 40 og 44 år gamle, og henholdsvis 23 og 15 år ældre end børnenes fædre. Ægteskab var formentlig udelukket. Myndighederne ville straffe dem for den bedrevne utugt, den ene mere end den anden. De var bange for henholdsvis deres husbond og deres barnefader, ligesom de begge frygtede lokalsamfundets reaktion. De var fattige kvinder, havde ingen familie og prøvede blot at få deres liv til at hænge sammen - noget, der ville være svært med et lille barn.

Dette var ikke normalsituationen for en gravid, ugift kvinde. Nærmest alle satte de deres uægte barn i verden og opfostrede det med de midler, der nu engang var til det - hvis barnet overlevede barndommen. Op imod halvdelen af alle førstegangsbrude var gravide ved deres vielse eller havde allerede født et barn. I 1700-tallet fødtes ca. 5% af alle børn uden for ægteskab, i 1800-tallet ca. 10%. En del af forældrene til disse børn giftede sig senere med hinanden. Af de resterende ugifte mødre blev størstedelen endvidere gift med andre mænd, der så blev stedfædre til det uægte barn. Seksuel aktivitet blandt ugifte må med andre ord have været ganske normalt, ligesom det ikke synes at have mærket en ugift kvinde voldsomt, at hun havde fået et uægte barn. Der er dog næppe tvivl om, at det var en alvorligere sag at have fået et barn uden for ægteskabet i 1700-tallet end i 1800-tallet.

Men grænserne for det acceptable var flydende, og ind imellem finder vi altså disse sager. Annes og Birgittes situation drev dem til at tage et valg, som næsten ingen andre tog. Det kom de og deres børn til at betale for.

Henvisninger

Litteratur

Sagen om Anne Iversdatter er så vidt vides ikke tidligere behandlet i trykt litteratur. Sagen om Birgitte Sørensdatter er behandlet i Skivebogen 1934 og 1956 af brødrene J. P. og Chr. Wammen i artiklerne »Tinghøj og An' Dyndbo's tragedie« og »Ekko fra den gamle Bostrup Hede«. Endvidere er den behandlet i Skivebogen 1988 af Henrik Fibæk Jensen i artiklen »Bostrup Tinghøj«. En samlet fremstilling af sager om fødsel i dølgsmål og barnedrab findes i Beth Grothe Nielsens bog »Letfærdige qvindfolk«, der behandler materiale fra Viborg landsting i perioden 1719-1805; heri er både Anne og Birgitte kort omtalt.

Arkivalier

Ingen af disse fremstillinger har imidlertid benyttet de protokoller, der er de primære kilder til den nærværende artikel: justitsprotokollerne for Salling herreder (B 43 A), der befinder sig på Landsarkivet for Nørrejylland (LAN) i Viborg. Også landsrettens arkivalier (B 24) befinder sig i Viborg, ligesom tugthuset (B 204), amtets (B 3 A), Ålborg Kate-dralskoles og de forskellige godsarkiver og kirkebøger. Højesterets og Danske Kancellis arkiver ligger derimod på Rigsarkivet (RA) i København.

Kilderne til Anne Iversdatters sag findes i: LAN: B 43 A-2 (117a-b, 118b-124a, 130a-134a, 135b, 139a, 142b-144a, 146b-149a, 153b-155b, 158a-b), B 24-112 (66a-67a), B 24-324 (7.8.1777), B 24-588 (139-140), B 3 A-2 (367-368, 378, 426, 451-452), B 3 A-4 (324-325, 373), B 3 A-7 (220b-221a, 225a), B 204-57 (1149, 1165), B 204-58 (3b). RA: Højesterets dokumentbog 1777-1785 (6.1.1778), Højesterets voteringsprotokol 1777 A (640-644), Danske Kancellis rotuli

1778 (141b-142b), Danske Kancellis jyske tegnelser 1773-1780 (579b-580a).

Kilderne til Birgitte Sørensdatters sag findes i:

LAN: B 43 A-3 (23a-30a, 31b-32a, 35a-37b, 48a-49a, 52b-54a, 56b, 58b, 69a-b, 70b-71a, 90a-91a, 94b-96a, 97b-98b), B 24-341 (31.3.1779), B 24-588 (230-231), B 3 A-2 (522), B 3 A-3 (39).

RA: Højesterets dokumentbog 1777-1785 (6.10.1779), Højesterets stævningbog 1779 (188), Højesterets voteringsprotokol 1779 A I (269-270), Danske Kancellis rotuli 1779 (369a-b), Danske Kancellis jyske tegnelser 1773-1780 (677b).

Noter:

1 Datoen nævnes i et brev af 21. marts 1780 fra herredsfogeden til amtmanden (LAN: B 3 A-3, p. 39).

2 Skivebogen 1956, pp. 107-108.

3 Skivebogen 1988, p. 98.

4 Kongelig forordning af 5. marts 1734.

5 Kongelig forordning af 2. sep. 1745.

6 Kås gods' skifteprotokol (LAN: G 193-2, p. 347).

7 Jungetgård gods' skifteprotokol (LAN: G 187-2, pp. 275b-277b og 281b-282b).

8 Skivebogen 1934, p. 36. En »halmbrødding« er ifølge Feilbergs Ordbog over jyske Almuesnål »et knippe tærsket halm, hvorfra tagstrået er skilt».

9 DAA 1929. Familien blev først adlet i 1747.

10 Ålborg Katedralskoles discipelprotokol 1746-1758 (LAN: C 633-282).

11 Danske Kancelli: Jyske registre, 40, 264, nr. 98 (RA).

12 Salling herreders justitsprotokol (LAN: B 43 A-3, pp. 90a-91a).

13 Her udviser folketraditionen en rent ud sagt forbløffende præcision: næsten 200 år senere fortalte Wammen-brødrene historien om pigen, der havde skjult sit barn i en »halmbrødding« - uden at have set de retsdokumenter, der fortæller om skjulestedet.

14 Dvs. hvis hun angav ham som barnefader.

15 Skivebogen 1956, p. 105.

16 Danske Kancelli: Rotuli 1779, p. 369b (RA).

17 Skivebogen 1934, p. 37, og 1956, p. 86.

Hvad fortæller 1700-tallets retsprotokoller om lokalsamfundet?

Af Poul Tolstrup

Indledning

Justitsprotokoller og dombøger på landsarkivet i Viborg udgør en særdeles omfattende kildesamling til studier i de foregående århundreders lokalhistorie. Adskillige forsøg er gjort på at gøre det enorme kildemateriale tilgængeligt. Oplysende i så henseende er en artikel i tidsskriftet *Fortid og Nutid* bind XXVIII, hefte 2 (1979) »16.000 jyske domme: En sagtypologisk analyse af Hofman-Bangs registret til Viborg Landstings dombøger 1569-1805.« Artiklen er skrevet af Gustav Henningsen, Jens Chr. V. Johansen og Ditlev Tamm. Artiklen giver gode oplysninger dels om Landstingets historie og navnlig om forsøg på registrering af det enorme materiale. Således har Poul Rasmussen påbegyndt en udgivelse af: *Viborg Landstings Dombøger 1616. Sagsreferater og domskonklusioner*, Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg 1965. Man kan dog især udnytte det fantastiske arbejde, registrator Hofman-Bang har udført efter landsarkivar Svend Aakjærs vejledning i 1920-40 ved at omtale hver af de 16.249 domme med angivelse af den enkelte sags lokalitet, den underret, den er indstævnet fra og hvad sagen drejer sig om. Dertil kommer sidehenvisning til den pågældende dombog.

Det er således muligt at gå tilbage til et bestemt lokalområde og se hvilke sa-

ger, der blev behandlet ikke alene i landstinget, men også i lokalområdernes herreds, birke- og byting. Jeg skal her især beskæftige mig med en retsprotokol fra vort lokalområde, nemlig Resen Birks tingbog 1740-1774. Men først nogle oplysninger om retsforholdene i Salling og Fjends i almindelighed.

Retsinddelingen i Salling og Fjends

I Skivebogen årgang 1917 og 1918 beskæftigede Jeppe Aakjær og hans søn, den senere lands- og rigsarkivar Svend Aakjær sig med den lokale retshistorie i Salling og Fjends.

Jeppe Aakjær fortæller således om de ældste vidnesbyrd om retsmøder: - I den første Middelalder tales om Syssel og Sysselting. Mors, Salling og Fjends Herred hørte til et Syssel, kaldet Salling Syssel med tingsted på Bostrup Hede. Kun et tingvidne er bevaret fra Salling Syssel udstedt 1375 i Lyby kirke. Tilstede var Biskop Jakob i Viborg, Prioren i Grinderslev, præsten i Salling Syssel, 2 riddere, 10 væbnere og Salling Syssels gemene indbyggere. - I en senere tid har man følt, at afstandene til tingstedet var for store. Sysseltinget deles derfor meget tidligere i Nørre, Harre, Rødding og Hindborg Herredsting for Sallings vedkommende. Hertil kom på Skiveegnen et selvstændigt herredsting i Fjends. Intet dokument fortæller, hvornår de oprettes.¹

Med enevældens mere effektive administration påbegyndtes et reformarbejde med at samle landets retskredse til større enheder med en mere professionel betjening. I Skivehus amt indhentede regeringen erklæringer fra egnens herredsfogeder. Interessant er således indberetningen fra herredsfogeden i Nørre Herred, Knud Danielsen Hopp. Han svarede i 1687 paa spørgsmålet om den rette beliggenhed af tinget i Salling: »Kommer ald Salling tilsammen, da kan Tinget holdes ved en Høj, kaldet Tinghøj, ligindes imellem Bostrup og Viomb, ved hvilken Høj menes i gammel Tid at Ting skal være holdt«. Han foreslog dermed, at hele Salling i fremtiden skulle udgøre een retskreds. Og det argument forekom tilsyneladende regeringen så slående, at det gik af med sejren.

Herredstingene var ikke alene om retsplejen paa Skiveegnen. Oberørt af herredstingsopdelingen synes birketingene at have været. Af disse nævner Aakjær:

Fjends

1. Ørsløvkloster Birk (opr. i 1573).
2. Højslev Birk (1564).
3. Lundø Birk (1540).

Salling:

4. Resen Birk (1560).
5. Krejbjerg (Spøttrup) Birk (ifg. tingsvinde 7/1 1442 eksisterede det allerede i 1086 paa Knud den Helliges tid).
6. Fur Birk
7. Åsted Birk (1560-1688)

Ved reformen i 1688 dannedes Salling Herred. Men birkeretterne, (dog ikke

Åsted, Krejbjerg og Fur), bestod fortsat. Herredstinget flyttedes 12/5 1727 til Skive, »da intet hus blev bygget ved Bostrup tinghøj fra Krohus afliggende.«

I Skive var der i forvejen et ældgamelt ting - Skive Byting - paa Rådhus-torvet ved Thinggade. Den 2/4 1689 lod man Herreds- og byfogedbestillingen gå op i en person. Tidligere var borgmesterembedet gået over til byfogeden.

Justitsprotokollen for Skive er kun bevaret for årene 1688-94. Store partier er dog ulæselige. Ting under åben himmel uden paraply har nok haft sin virkning. Hertil kom Skives mange bybrande.³

Jydske Landsdommeres Betænkning af 1687 foreslog - ganske vist med ringe resultat - at man nedlagde flere af egnens små birkeretter. Saaledes foreslog man Resen Birk sammenlagt med de øvrige til Salling Herredsret. »Der vil kun være 1 miil til Ting og Herred uden Fogedens eller Almuens Incommoditet saaledes magelig betjenes«. Videre hedder det om »Retten i Skifue Huus Ampt, Salling: Retten er derui Landet til Dato ilde og med stor Confussion administreret, hvilket Rettens Betjentes udygtighed haver forarsaget«.

Om tingstederne fortæller Svend Aakjær³:

- Tingstederne var indrettede på marken med 4 tingstokke, som i en firkant lå på stene, hvorpå sade fogeden og skriversen med flere, som administrerede retten, så og de 8 mænd, som af disse tingstokke kaldes stokkemænd, hvilket ord endnu bruges, Midt på denne plads imellem de 4 stokke lå en stor sten, som endnu på

tingstederne er tilsyne; på denne sten skulde tyvene sidde, når de skulle dømmes, hvilke stene endnu desårsagen kaldes tyvstenen. -

I middelalderen kunne de lokale dommere huske lovens regler, bl. a. ved hjælp af mnemoteknik og bogstavrim. Således hedder det med citat fra Eriks Sjællandske lov: *»Det skal man vide, at Ting skal tre have: Stedet og Timen og Folket. Stedet bestemmes af kongen med Herredsmændenes Samtykke. Timen er fra Midmorgen til Midaften. Folket ej maa mindre være end 12 mand. Kroer eller Boder til udskænkning af stærke drikke må ikke opføres på det saadanne adskillige onde, ukristelige og utilbørlig Levned og Handel med Drukkenskab, Horeri, Røveri, Mandslet og andre Løstgigheder baade ved saadanne Hytte og Krøghuse saavel som og ved Tingene maatte efterblive«.*

Tingets stokke og sten kan flyttes. Reglen med tilstedeværelsen af 12 stokkemænd af folket dispenseres der tilsyneladende fra. 8 stokkemænd møder f. eks. op ved birkeretten. 1521 påbød Kristian II, at alle herredstingene skulle flyttes fra marken ind til en kirkeby, og at der ved kirken skulle opføres et særligt domhus.⁴ Det blev dog næppe udført ret mange steder.

I det sekstende årh. slutning forsøger man dog igen ved flere forordninger at ændre på forholdene. Men der klages p.g.a. afstand og fordi kroer ved landsbyerne og i købstæderne gav anledning til - som det stedse hedder - megen usikkerhed og drukkenskab blandt det godtfolk, der søgte Tinget -. Det var dog

først med Rescript af 13/3 1688, at det blev almindeligt i Jylland at have lukkede tinghuse. Således er i korte træk forløbet af den ejendommelige skik at holde ting under åben himmel. Men med en oprindelse, der sikkert falder i den ældste middelalder.⁵

Resen Birketing

På Landsarkivet i Viborg findes Resen Birks protokol bevaret fra årene 1740-1774.⁶ I det følgende skal en række sager herfra refereres. Men først et par faktuelle oplysninger om dette lille birketing, hvor godsejeren meget bekvemt havde sin egen private retskreds med dommer og skriver, som godsejeren selv udpegede.

- *Resen eller Krabbesholm Birketing holdtes ved Resen Kirkegaard om onsdagen og laa der under Resen Sogn* -. Protokollen, udviser ogsaa retsmøder paa Krabbesholm og i Hagens Mølle. Ingen tingbøger er bevaret før 1740. Krabbesholms ejer, rigsråd Iver Krabbe tildeles birkeret 4. juli 1560 ved kgl. resolution.⁷

Resen Birk, der omfattede Krabbesholm gods var ubetydelig lille. Amtmand W. Rosenkrantz, som ogsaa købte Skivehus, forsøgte i skrivelse til regeringen 17/4 1758 at gøre sit birks jurisdiktion større. I brevet hedder det: *»Dette Birk er af saa liden Importance, at ingen retskaffen Birkedommer deraf kan leve«.* Da Herredsfoged Dorschæus i Skive er død, ansøger han om, *»at alt hans Gods til Krabbesholm og Skive maatte sortere under Resen Birk, paa det jeg ved Forandring ikke skal være forlegen at faa en lovkyndig, dygtig Mand til Birkedommer,*

Farveprospekt af Krabbesholm i 1700-tallet. Købmænd, hovedsagelig fra Ålborg, anløb reden ved Krabbesholm med deres galeaser.

paa det Retten forsvarlig og lovmæssig kunde administreres.»

Stiftamtmand von Heines erklæring udbedes af regeringen. Stiftamtmanden er meget spydig i sit svar. Der må stikke noget under denne ansøgning: *»Thi foruden at tale om, hvor betænkelig - jeg vil ikke sige mistænkelig - det er for en Amtmand at have Birkejurisdiktion i sit eget betroede Amt, ---saa er det nok som bekjendt, hvad der gaar i Svang ved disse smaa Birke, hvor ofte en Smed eller Bonde ere Dommere og Birkeherren eller hans Foged om ikke direkte saa dog indirekte af Fornødenhed maa føre Konduiten ved Retten.»*

Resen Birk omfatter kun 60 td Hartkorn og en befolkning paa 170 personer. Stiftamtmanden anbefaler afslag på Rosenkrantz ansøgning, for hvad skal Herredsfogeden i Salling ellers leve af? Resen Birk nedlægges dog først langt senere, nemlig 8. decbr. 1821.

Man ser altså, at både stiftamtmand og landsdommerne i Viborg var meget skeptiske overfor disse små birkeretter, der næsten havde privat karakter for godsejerens personlige domæne. I Rosenkrantz tilfælde var kompetencen yderligere problematisk, fordi han havde embede som kongens amtmand.

Af Resen Birkerets protokol fra 1700-tallets midte fremgår det, at Werner Rosenkrantz gang på gang må konstituere nye dommere, bl.a. p.g.a. sygdom og nok også vanskeligheder med at finde kvalificerede, for slet ikke at tale om juridisk uddannede dommere i denne vor fjerntliggende jyske egn. Men hans store virkeområde og egnskendskab hjælper ham. F.eks. henter han en dommer i Nors, som han har kendt fra sin tid som amtmand i Dueholm Len (Mors). Rosenkrantz forsvarer også altid indædt sine dommers kvalifikationer overfor de kritiske og skeptiske landsdommere i Vi-

borg, som til eksempel har fundet ud af, hvor ringe dommerens og skrivernes aflønning er i 1743: »Ved Undersøgning er det befunden, at disse Birkebetjente er 2 fattige Bønder, der hverken har indkomst eller Evne, at de kan svare noget (i ekstraskat), da deres Indkomst ej er mere end 1 Td Rug, som hver af dem faar af Majoren (Rosenkrantz).«

En vis sammenspisthed var der nok også tale om. Af Resen kirkebog fra 1761 fremgår det, at birkedommer Niels Andersen Glattrup har barnedåb, og barnet får navnet Werner efter baron W. Rosenkrantz. Baronesse Marie Elisabeth Rosenkrantz er gudmoder, og fadderne er Werner Rosenkrantz, herredsfoged og bydommer Casper Peter Rothe, Fendrich Mund, baronesse Birgitte Sophie Rosenkrantz og degnens hustru af Estvad Marren Glattrup.*

Niels Glattrup, der var bondefødt i Hagens Mølle i Resen, fik senere Skivehus som bolig af Rosenkrantz, der selv boede standsmæssigt paa Krabbesholm.

Ud over de mange sættedommere, der vikarierede ved birkeretten kan nævnes følgende retsbetjente og dommere ved Resen Birk:

Rettens gang i Resen Birk

Retspraksis ved det lille birk fremgår af retsprotokollen. Personalet er ikke stort. Det består af birkedommeren og skriveren. Sidstnævntes funktion udføres oven i købet jævnlige af dommeren selv. Hertil kommer et par tjenere på godset, såkaldte kaldsmænd, som udbringer stævninger til de anklagede. Ved større sager er ofte godsets ridefoged anklager eller forsvarer, men også forskellige vinkelskrivere, tidl. degne mv. optræder som forsvarere. Endelig deltager altid stokkemændene, 8 fæstebønder fra de bedste gårde i Resen og Intrup. Stokkemændene er en slags vidner til retshandlingen.

Dommeren eller hans skriver har før onsdagens retsmøde indført kopi af stævningsdokumenterne (kaldsmemorial) og andre papirer, som sagens parter har fremsendt til retten. Kopierne er forsynet med folionumre. Retsmøderne starter i reglen med, at kaldsmændene på behørig vis aflægger eed med oprakte fingre, så dommeren ved, at stævningen er udsendt og modtaget på lovlig vis. Herpå starter så vidneafhøring, ligeledes med eedsafleggelse på »sandheds udsigelse«. Er

Birkefogder og dommere

1683	Jens Christensen Foged, (ridefoged?) på Krabbesholm.
1696	Hans Harder, skriveren: Th. Andersen Skytte.
1731-1762	Boil Jensen - skriver: Chr Christensen, (Røgildgård).
1762-1768	Niels Andersen Glattrup (Hagens Mølle) senere på Skivehus. Chr Eskow, også skriver. Knud Theil. Chr Hoffmann. Peder Grønlund.
1782-1821	Henrik Møller. ¹

der flere vidner har dommeren paa forhånd udarbejdet 10-20 spørgsmål, som anklagede og vidner besvarer på bedste vis. For den nutidige læser giver svarene mange gode glimt af dagliglivet hos 1700-tallets almue.

Efter endt vidneafhøring beslutter dommeren om sagen kræver flere beviser og nyt retsmøde aftales evt. med en 14-dages frist inden dommeren kan afsige sin dom. Tit ender det med en retsformaning eller forlig indgås, men i adskillige småsager kan dommen ikke findes i protokollen. Større retssager appelleres naturligvis fra birketinget til Landstinget i Viborg, hvor man så i de bevarede dombøger kan se, hvad landsstinget *kiender for ret* i den pågældende sag. Det skal nævnes, at nogle få sager når helt til højesteret i København. I den ovenfor omtalte oversigt, »Regest over Viborg Landstings domme« udarbejdet af registrator O.M. Hofman-Bang fremgår f.eks. dommene i følgende sager fra Krabbesholm birkeret²⁾:

I 1700-tallet skulle parterne selv betale samtlige omkostninger (endda evt. udgifter til fængselsophold) ved retssager, som de indlod sig på. Virkningen heraf var naturligvis, at kun folk med formue vovede at rejse sager i retten. En gennemlæsning af Resen Birks protokol fra 1740-1774 bekræfter da også, at den almindelige fæstebonde ikke rejser nogen sag, men kun møder op, når han står som anklaget eller vidne i retten. Dog møder de 8 stokkemænd trolig op hver onsdag paa Krabbesholm, og deres navne notes i retsprotokollen, selv om der ingen sager er forelagt retten. Og sådan er det for det meste i den lille birkeret.

Brændsel en mangelvare.

»Var blot Salling saa hed som den er fed,« hed det i et ordsprog fra 1700-tallet om det skovfattige Salling. Utvivlsomt var skudtørv og lyngtørv fæstebøndernes vigtigste brændsel og hver gård i Resen havde både et hedestykke med lyng og en tørvemose. Men træ til optænding

1621	Resen-Intrup. Sag om overfald. Dombog 1621-ff	side 129
1622	Skive-Krabbesholm	side 176 b.
1638	Gunde Rostrup blev anklaget for falskmøntneri på Krabbesholm	
24/8 1758	Consumptionssag fra Skive - Dombog 1756-74	side 204
3/11 1762	P. Houge i Toustrup contra Kaarsgaard i Skive	side 286
12/11 1766	<i>Chr. Kaarsgaard i Skive sigter Generalauditør Rothe for forsømmelighed</i>	side 377
11/3 1766	Madam Brøndums arvinger contra generalauditør Rothe, Skive	side 390
3/6 1767	Brøndums enke angriber C.P. Rothe i Skive hans retspraksis	side 400
5/8 1767	<i>Skoleholderen og skrædderen i Resen udgiver falske penge i Skive</i>	side 410
?/8 1767	Skive - Sag mellem amtsforvalter Lund og Chr. Kaarsgaard	side 416
10/7 1768	Bostrup mændene contra Dalgaard mændene. Tørvegrøft i Skårhøj Hede	side 560
18/12 1771	E.C. Jul i Krarupgd. (Salling) begået forprang med fæhuder	side 587
19/2 1772	Skive i overskredet husbonderet.	side 592

mv. var en mangelvare, som især husmænd og fattigfolk var stærkt fristet til at stjæle.

Krabbesholm skov (den ene af Saltings to skove) vogtede godsejeren strengt over, fremgår det af retsprotokolten. Skoven var hegnet, og adgang skete gennem låger. Men når folk gik fra hove havde de den uvane at stjæle lidt brændsel med hjem til eget brug.

Werner Rosenkrantz lod flere gange sin birkedommer advare bønderne mod dette uvæsen: Han skriver f. eks.: *»Skønt Krabbesholm Skov tidt og ofte er lyst i Kuld og Fred, saavel ved Resen Ting som paa Resen Kirkegaard - er undertiden alligevel nogle attreperet og angivet der, uagtet ald giort forbud og dend angivne Straf, og vil indfolde Brænde i deres i Stald, fra min Skov, enten selv eller deres Børn og tjenst-Folk, enten naar de gaar fra Hoffe eller ved andre Leyligheder lader hente Brænde af Stedet, baade Blade og afbrudte Grene til hvilket de afføre Skoven - En fornærmelse Højbeholdte Hr Cammerherre er tilføyet paa ovenmeldte sin Skov og Gierder,«* hedder det.

Birkedommeren har en overgang mere end 30 personer fra Resen indstævnet for birkeretten enten som mistænkte brændetyve eller som vidner til samme forseelse. Dommeren truer med arrest i *»ty-skehullet paa vand og brød«* men vidnerne dækker pænt hinanden med deres udsagn. Det er angiveligt yderst begrænset, hvad de faktisk har set. Men et vidne mener dog, *»at den dag der var Bryllup paa Krabbesholm, saa hun Christen Intrups Kone af det nordligste Giærde som*

er opsat om Plantningen af samme Giærde tage saa meget hun tvende Gan-ge kunde bære.«

Men der var andre, som følte sig fristet af det gode træ i Krabbesholm Skov. Tilsyneladende solgte man drittelmage- ren materiale til tøndebånd, såkaldte båndstager af hassel (i bundter af 112 stk) fra skoven. I al fald føres 2 sager de- sangående. Den ene mod en galeaseskip- per Oluf Sørensen fra Ålborg, der mens hans skib lå på reden ved Krabbesholm var frimodig nok til at sende skibsdren- gen og et par matroser ind i skoven for at hugge et bundt af disse båndstager og bringe det ombord paa galeasen. I Vidneforklaringen hedder det bl.a.: *»Vidnet har til Skibsfolkene spurgt dem ud, om de maatte fælde eller læsse Træer i Sko- ven? Vidnet bedyrer, at han saa Skibsfol- kene har skaaren Baandstager, og da han advarede dem, gav Skibsfolkene sig samtlige til at løbe og undløb for Vidner- ne, saa de tvende af dem eskaperede om borde paa Fartøjet, og Drengen forstak sig i Skoven, saa de ikke kunde faa fat paa nogen«*. Sagen ender med at galea- seskipper Oluf Sørensen og rederen i Aalborg tilsendes erstatningskrav. Men også folk fra Staarup er paa natligt tyve- togt i skoven, hvor de antræffes med 2 bundter båndstaver af et par af tjeneste- folkene på Krabbesholm på vej hjem fra krobepøg i Skive.

Anholdelsen blev noget dramatisk: Tyven råbte efter assistance hos sin mak- ker *»og greb fat paa Søren Josephsen, greb ham i Haanden og slog ham til i Armen, greb saa fat i hans Halsklud og havde nær qvalt ham saa hand maatte*

Geheimeråd, amtmand, baron Verner Rosenkrantz, Krabbesholm, der for det meste boede her 1743-60. Gengivet efter Danmarks Adels Aarbog XXVII.

bede om Fred og Frihed, at mest bevist, udi samme Fald greb Thomas Pedersen fat paa Chresten Pedersen, men da Chresten Pedersen var ham for stærk maatte han give sig tabt.» Det lykkes dog de to tapre forsvarere at få anbragt een af tyvene i et rum paa Krabbesholm. Men om morgenen var også han stukket af. Så sagen ender i ingenting.

Om mangel på brændsel vidner også et par fyldige retssager om ret til tørveskær. En af sagerne blev appelleret til Landstinget i Viborg, nemlig en sag mellem Bostrups beboere og Dahlgaardmændene om en mose, hvor sidstnævnte part mente, den havde hævdvunden ret på tørvegraven. Sagen starter onsdag den 14. september 1768. Jep Madsen og Jens

Madsen fører sag for Bostrupbeboerne og paa Dahlgaards vegne møder Peter Lund med en stævning mod Bostrupmændene og fører et par ældre herrer som vidner, nemlig Anders Christensen af Vester Lyby og Erik Christensen af Eskjær. Ifølge deres samstemmende erklæringer har Bostrupmændene gravet tørv af en tørvegrav, som tilhører Dahlgaards sognemænd i al den tid de kunne huske. Tvangsmidler har været i brug, idet Bostrupboerne forbød Dahlgaardmændene at hjemtage tørvene og har stukket tørveskruerne i brand. Dahlgaardboerne har dog gammel hævd paa tørvegraven, og sagen ender ved Landstingets approbriation med, at de får ret.

Forholdet mellem godsejer og fæstebønder

Godsejerens personlighed var ret afgørende for den behandling, fæstebønderne fik. Werner Rosenkrantz, der jo bl. a. ejede samtlige gårde i Resen, var velldt og respekteret, fremgår det af de sager, birkeretten fører, hvor almuen er indblandet. Blot kræver godsejeren, at hans rettigheder og patronsret er uomtvistet. Set med nutidige øjne er standsforskellen helt klart til at faa øje på f.eks. i den underdanige tone, hvor godsejeren altid omtales med en titelrække, der hver gang fylder op til 2 linier i retsprotokol-len.

Fra 1770 skal et par sager omtales, som yderligere belyser dette forhold. Således trækkes fæstebonden Kresten Juul i retten for fornærmelige udtalelser om herskabet på marked i Skive. Her havde Christen Juul og Søren Bertelsen (fæste-

re under Krabbesholm) diskuteret om en studehandel, hvorunder Juul havde kaldt Rosenkrantz *en ringe mand*. »Det er uærbødigt i Vidners nærværelse på et offentligt Sted at omtale Herskabet saaledes«. Og det koster ham en bøde.

I en anden sag har fæstebonden på Resengaard tilsyneladende brugt rigeligt af godsejerens penge til genopbygning af gården. Der var nemlig sket det, at Anders Madsens ladehus var brændt i begyndelsen af sidste høst ved lynild. Alle har hjulpet godt til med at slukke branden. Det havde ikke været muligt at redde tømmer, »uden nogle Stolper som var forbrændte og ubrugelige«. Laden var blevet opbygget 3 år tidligere til dels med nyt tømmer i 18 fag. Den nye lade, der også havde stald og fæhus, fik 3 fag mere og den blev bygget højere for 10-11 Rd. Sagen ender dog med, at Rosenkrantz accepterede de lidt vel høje genopbygningsudgifter og dermed godtog vidnerens forklaringer.

En mindre rig og generøs godsejer eller hans forpagter kunne dog let stramme kursen op, hvis fæstebønderne ikke overholdt deres forpligtelser. I 1772, hvor Rosenkrantz er flyttet til sit baroni Villestrup (Himmerland) stævner forpagteren Peder Lund på Rosenkrantz' vegne 10 bønder, nemlig Chresten Laigaard, Willads Christensen, Hans Christensen, Niels Henriksen, Peter Vinde, Niels Thomasen, Anders Christensen, Niels Vinde, Søren Eriksen af Resen og Søren Christensen af Dølbyvad for restancer, de skyldte deres herskab. Fæstebønderne »beklager at det var hartad umulig for dem at levere eller betale for-

medelst ringe Forraad af Kornet og sammes Pris, dog vilde de afbetale hvad muligt kan blive og i henseende af Herskabet har lovet at moderere deres Skyldværende.« Den manglende betaling var »foraarsaget af maadelige Vexter i sidste Aaringer, ligesom deraf flydende Omstændigheder har sat dem paa saadanne Sider, at de ikke kan for nærværende tid præstere hvad de bør og skylder.« Deres forklaringer er dog nyttesløse, for dommen lyder: »Thi kiendes for Rett: at de Sagskyldige og søgte bør yde og levere enhver for sig det Forstævnedede og paa Listen anførte Korn og Penge udi Landgilde.«

Det skal bemærkes, at 2 af de dømte fæstebønder i tidligere sager har været tinghørere, (kaldet stokkemænd) ved Resen Birketing.

Om bøndernes egentlige modpart i denne sag, forpagter Lund, der ogsaa forpagtede og købte Skivehus, kan berettes, at han var en yderst stridbar og retshaverisk person. Han førte i de kommende år adskillige sager bl.a. mod Skives borgere om fiskeret i Karup Å på strækningen Skivehus til udløbet i fjorden. Ogsaa disse sager vandt han, idet han bl.a. fremlagde beviser for at »helt fra Magdalene Banners tid (1570) har Fiskerettighederne i Aaen fra Skivehus til Fjorden tilhørt Skivehus, dog så det ikke generede Krabbesholms Enge. Fra Aaudløbet tilhørte Fiskerettighederne Krabbesholm ud for deres Jorder.« Til sammen kunne de 2 godser Skivehus og Krabbesholm klemme den uanseelige købstad Skive fra begge sider. Især hvis godsejeren var den samme.

Andre sager

Vold, arveafkald, stævninger for ubetalte regninger.

Birkeretten paa Krabbesholm behandlede ogsaa en række mindre sager for eksempel om arveafkald, stævninger for ubetalte regninger og voldssager m.v. F. eks er det i 1753 gået ud over Johane Pedersdatter, idet »*en Mand af Resen nemlig Hans Christensen, hendes Nabo som af et ubesindigt og et slem Overilelse havde tillalet hende med flere Ord og dernæst paa samme Tid havde taget et stykke Hiøst-fal og givet hende en Slag i Hovedet. Hans Christensen sielf tilstod, at det var sandt, at han havde slaget hende med et Træstykke.*«

Prisen for forseelsen fremgår ikke af retsprotokollen.

Tinglysninger

Også almindelige tinglysninger fra højere instanser tager birkedommeren sig af. Således kan nævnes:

a. Kongelig forordning fra 1742 om fiskeriet i Limfjorden og auktion over fiskeriets brug i Krabbesholms område. Birkeskriveren noterer den nye forordnings bestemmelser »*som de kongl. Embedsmænd i Viborg*« vil have gennemgået på tinget.

b. 1753. Protokollet Kgl. Reskript om, at jyske godsejere skal hjælpe med »*at tilbageholde undvigende værnepligtige Karle og deres Hjælpere og tage dem i forvaring man straksen at anholde og vedkommende Propritari og Hostbønder saadant at tilfinde - samt imidlertid at være ansvarlig for Forvaringen.*«

c. 1762. »*Hvor da blev lyst 2 Forordnin-*

ger andgaaende Ny Banco Sedler paa en Rigsdaler og hvorledes med Banco Sedlers omveksling paa Banken i Kiøbenhavn andre bliver at forveksles.«

d. 1763. »*læst et general Pardon Patent og Plakat om mandtal til generalregister,*« forordninger om udskr. til regimenterne. (forberedelse til Danmarks første folketælling?)

e. 1766 tinglæses »*Forordning om forbud mod at bære Guld og Sølv i Klæde dragten, givet paa Christiansborg Slot 27. Oktober 1766.*«

f. 1771. »*Landvæsens Cammerskrivelse, at hans Kgl. Majst. vil laane Bonden 36 RD paa hver td. Hartkorn, som ligger til Gaarden hvor Bonden forener sig med Proprietæren om at blive Selvejer af samme Gaard. Vilkaar: Laanet er rentefrit i 2 aar, herefter 4% Rente og 1/10 af Capitalen i Afdrag.*«

Ovenstaaende eksempler kan give et lille indtryk af, hvad man lokalt skulle vide om den enevældige regeringens politik ved 1700-tallets midte.

Birkeretten kan godsejeren tilsyneladende også bruge til mere lokale bekendtgørelser, her et eksempel om et ledigt fæste på Hem Nørgård.

»*Ref. Bekendtgørelse: God og dygtig Fæster kan faa Bondegaard, Nørgaard kaldet 10 Td hartkorn 1 Fj. 2 skp. i Hem i fæste*«, underskrevet W. Rosenkrantz.

En degn med lyst til jura

Af uforklarlige grunde dukker en kuriøs sag op i Resen Birkeret i året 1742, hvor degnen i Durup forsøger at få antaget sin sag - dog uden held.

Generalauditør, by- og herredsfoged samt landstingsdommer Casper Rothe, Skives magtfulde embedsmand fra 1758-73. (Foto gengivet eft. Skivebogen 1914.)

Den gode Rasmus Bondo hærger i de kommende år egnens forskellige småretter som forsvarer, anklager og vinkelskriver. Manden havde tilsyneladende stor lyst til det juridiske ordkløveri, især efter at han efter forskellige vidtløftige og mærkværdige måder at optræde på er blevet afskediget fra sit degneembede i Durup. I 1742 er han endnu ikke blevet fyret, dog er præsten ved at blive godt og grundigt træt af ham og hans særprægede optræden, men degnen Rasmus Bondo forsvarer sig bravt og spørger: »Om Deres Velærværdighed [præsten] nogen sinde har faaet eller af mig fornummet levende Fagter og latterfulde Positurer eller anden uanstændige Ge-

bærder paa deres Prædikestole i hvad vis de end havde kand? Om da sidste eller nogen derom nemlig at jeg selv lattermilde Miner eller usømmelige Grimasser, platte Mores, liderlige Lader og ukristelige Øvelser ved Eder har brugt, vist og opført mig med, som den menig Mand og Almue i nogen maade kunde forarge, og Menighedens Andagt betage og forstyrre I har hørt mindet saa da derefter for dennem, som stædernes Præster ensige mig har klaget og besværet sig«. Man forstår, at Hr. Bondo nok alligevel har gjort sit til, at præstens prædiken og gudstjenesten i Durup ikke blev alt for kedelig. Men Birkeretten i Resen blander sig tilsyneladende klogeligt uden om problemerne, som ikke vedrører denne rets jurisdiction.

De rige strides - Byfoged Rothe contra købmand Kaarsgaard i Skive

Som nævnt var det stort set kun rige folk, som kunne rejse en retsag i 1700-tallet. Et eksempel herpå er et langt sagsforløb, der udspilles i årene 1765-1772 i Resen Birkeret. Sagerne dukker op her i denne lille ubetydelige ret i Resen, fordi byfoged Casper P. Rothe selv var både herredsdommer og byretsdommer i Skive og dermed som part i sagerne ikke kunne være dommer i sin egen sag i Skive Byret.

Først et par ord om de to parter som geråder i så bitter en strid. Den oprindelig *bondefødte handelsmand og købmand i Skive, Christen Kaarsgaard* drev forskellige forretninger fra sin købmansgård i Nørregade. Han opkrævede kongelige skatter, dvs korn fra egnens

godser og fragtede det på egen galease til kongens magasiner i København. Ved siden af detailhandel drev Kaarsgaard ogsaa en vis entreprenørvirksomhed, f.eks. med genopbygning af huse efter Skives katastrofale bybrande på den tid. Han antog Krabbesholms forpagter Peter Lund som sagfører. Det skal ogsaa for forståelse af det følgende nævnes, at han tilsyneladende allierede sig med købmandsenken, madam Brøndum.

Generalauditor Casper Peter Rothe var byfoged i Skive og samtidig dommer i Skive byret, herredsdommer samt landstingsdommer i Viborg. Han havde efter sin juridiske embedseksamen i København uden held forsøgt at skabe sig en universitetskarriere. »*Han var en meget skrivende Mand, der blandt andet har forfattet et stort værk om Tordenskjold*«¹⁰ Sv. Aakjær nævner »*Rothes Rescripser III, 155*« ang. herredsfoged og herredsskriverembederne her på egnen. Han var byfoged fra 21/7 1758-1773. 1761 blev han tillige landsdommer i Nørre-Jylland; 1760 fik han titel af generalauditor. Han døde på herregården Urup, som han havde købt af grev Trampe, Krabbesholm, 27/12 1784, 60 år gammel.¹¹

Kaarsgaard og Rothe førte en bitter retsstrid, der 2 gange nåede helt til højesteret i København, nemlig i 1770 og 1772. Det hele begyndte med, at Kaarsgaard støttede købmandsenken madam Brøndum i en sag mod Rothe om uretmæssig bobehandling i byretten i Skive. Rothe angreb til gengæld Kaarsgaard for at have udført et dårligt og ulovligt reparationsarbejde paa hans ejendom i

Thinggade, hvor et stykke baghus var blevet nylagt med strå i stedet for teglsten. En tilsyneladende lille ting, men efter de katastrofale bybrande i Skive nok så alvorlig en sag.

Kaarsgaard er dog ikke tabt bag af en vogn, men anlægger straks en ny sag mod Rothe for ikke at have gennemført de lovpligtige brandsyn som ansvarlig byfoged i Skive. Altså beskyldning om embedsforsømmelse.

Rothes svar er to. Dels antaster han den midlertidige birkedommer i Resen for uregelmæssigheder i retspraksis. Dels finder han en gammel sag frem mod Kaarsgaard, der i 1762 skulle have brugt et falsk tøndemaal til udmåling af skattekorn paa Ørslevkloster. Sagen var den, at Kaarsgaards skibsfolk ved Virksund havde losset en ladning salt og i skyndingen havde taget salt-tøndemålet med til Ørslevklosters kornloft. Her ville man ikke acceptere det som korrekt mål og tilkaldte den stedlige birkedommer. Kaarsgaard kan dog bl.a. med sin mange gode og tilfredse kunder paa egnens herregårde og præstegårde bevise sin ærlighed og sin uskyld i de rejste beskyldninger.*

* Underskrevne erklæringer er bilagt retssagen fra en lang række af Kaarsgaards kunder med skattekorn, der alle erklærer, at de finder mange års handler med ham for ærlige og foretaget med regulære opmålinger. Fgl. kan nævnes: Jungetgård, Grettrup, Grinderslev Kloster, Stubbergård, Kiergårds-holm, Lundgård, Stårupgård, Virungård, Lercenborg. Hagens og Vegger møller og præstegårdene i Vristed, Sevel, Roslev, Haderup, Vroue og Sevel samt selvfølgelig Krabbesholm.

Efter behandling i saavel Landstinget i Viborg som i Højesteret fem-syv år senere kan dommeren i København opsummere flere af de foran nævnte sager mellem de to kamphaner således:

1. Rothes sag mod Kaarsgaard ang. stråtaget på »*et ganske nyt af hannem opbygget stykke hus.*«

2. Korsgaards beskyldninger mod Rothe for skødesløshed og forsømmelser i sit embede om aldrig at skulle have holdt brandinquisition i Skive.

3. Urigtigt beskyldt ham i vort cancelli som en voldsmand, der havde taget den nu afdøde Madam Brøndums penge og til sig mod hendes vilje med videre.

1772 skriver Højesteret: - Rothe har i sagen om et lidet stykke stråtag fremsat mangfoldige ærerøvende beskyldninger samt for at bruge falsk mål og korntønde, endog beskyldninger for vores Rente Kammerherre andraget, med skammelige og ærenærtagende beskyldninger og sigtelse, hvilket har ruineret Kaarsgaard i hans næring og credit som handelsmand, tillige klage over rettergangen i Resen Birketing-.

Højesteret erklærer: *Thi kiendes for Rett: Rothe betaler 2000 Rd til Kaarsgaard for ærerøvende Beskyldninger, uforskyldte, skammelige og ærenærgaaende Beskyldninger bør som ugiort, uskrevne, døde og ubeføjet at være og ej komme Kaarsgaard til Fornærmelse paa Ære, Navn og Rygte. 34 Rd til Justitskassen betales af Rothe. Rothe bør for sin uanstændige og lovstridende Forhold i denne Sag betale 100 Rd til Vor Frelser Kirke paa Christianshavn.*

Marts 1772 Sign.: Juul Wind/ H Borch«

Den lange strid, som ellers flere gange var søgt forligt, ender altså med, at Kaarsgaards forretning har lidt stor skade, og den gode byfoged Rothe må betale en erstatning paa omkr. 2-3 bøndergårdes værdi. Rothe forlader året efter dommen sit embede i Skive.

Hvem boede paa Krabbesholm paa Rosenkranz tid

Birkeretsprotokollen belyser, som det ses, på forskellige måder befolkningens levevis på Skiveegnen ved 1700-tallets midte. Amtmand Rosenkrantz var velstående og havde f.eks. råd til at ansætte arbejdende kunstnere i flere år. Således Wassmann, som bl.a. udsmykkede ridersalen paa Krabbesholm.

Interessant er det, at skattesager anlagt af forskellige consumptionsforpagtere bliver en kilde til oplysning om godsets personaleforhold.

Således oplyser en sag ved birkeretten mod W. Rosenkrantz om størrelsen af ekstraskat i 1758 i sine bilag, at følgende 30 personer boede fast på Krabbesholm i dette år: Kammerherre Werner Rosenkrantz, fru kammerherreinden, baroneserne Lise og Belle samt fru majorinde Rosenkrants udgjorde herskabet. Hver havde damerne en kammerpige. Hertil kom husholderske, stuepige, strikkepige, bagepige, sypige og mejerske. Tjenerskabet bestod af en kammertjener, en anden tjener, baronessens tjener. Landbruget styredes af foged Peter Lund og hans ridefoged. Til det praktiske kom en kusk, en ladekar, en forrider, en gartner, en stalddkar, en fisker, 3 røgtgere og en fåredreng.

På Skivehus var forholdene mere beskedne. Her boede kun dommer Glattrup med hustru samt 6 ansatte.

En sag om falskmøntneri

Skoleholderen og skrædderen i Resen laver falske bancosedler.

Fra Resen Birks retsprotokol skal til sidst omtales en stor sag fra 1766, en sag om falskmøntneri, som også rejses samtidig i Skive Byret og appelleres til Landstinget i Viborg. Sagens hovedpersoner er skoleholderen Jens Iversen og Christen Poulsen skrædder i Resen. Sidstnævnte har udgivet 1 falsk rigsdalersseddel på nytårsmarked i Skive. Den er omvekslet 3. januar 1766 hos madm. Brøndums kielderpige og afsløret som falsk næste dag, ved afregning, sammen med en anden een rigsdalersseddel, som vistnok Jens Iversen har udgivet. Sagen kommer byfoged og landsdommer Rothe for øre. Han tager sagen op i Skives Byret. Den 14. januar pågribes Christen Poulsen midt under prædikenen ved gudstjenesten i Resen, hvor Jens Iversen som degn samtidig forrettede sangen i kirken. Jens Iversens reaktion umiddelbart efter gudstjenesten er at fortælle sin søster, at han straks tager ud til en anden søster i Rettrup, fordi han har lavet de falske penge. Hos søsteren i Rettrup afventer han, hvad der sker i skrædderens sag, men finder det rådeligt at rejse bort for nogen tid, da han har hørt, der er rejst sigtelse mod skrædderen. Jens har indrømmet over for den 2. søster, at han har lavet de falske banco-sedler. Paa ordentlig vis beder han hende sige til sit herskab (Rosenkrantz), at han er rejst.

Derfor er han væk, da han stævnes den 31. januar ved skolen i Resen.

Birkeretten i Resen sætter en undersøgelse i gang. Rosenkrantz indrykker i Berlingske følgende efterlysning:

»Baron Werner Rosenkrants, Ridder, Deres Kongelig Mayestæts Cammerherre og Amtmand i Schivehuus Amt, gjør hermed bekiendt, at en Persohn navn: Jens Iversen Degn, Skoleholder i Reesen Bye og Sogn ved Schive Kiøbstad, som haver gjort sig mistænkt for falske Banco Sedlers forfærdigelse er undvigti og forstykke sig, da mand søgte at paagribe ham. Hans Alder er 24 a 25 aar, er liden af Statur, undersætsig, rund og rødledet, samt sortsmutsig af Ansigt med sort og kort skilt Hoved Haar. Ved Undvigelsen siges hand var klædt i lysegraa Klæder Rejse Kiortel, bruun Vest og ledder Hatt paa Hovedet og Støvler paa Beenene; Ligeledes, at hand har øvet sig noget i Tømmer og SnedkerArbejde. Befindes da samme Persohn maatte forekomme, hannem at afholde og give Efterretning i Krabbesholm til mig som Amtmand, da hand skal blive afhient og Omkostninger betalt, i hvilken hensende dette i Dag til forsendelse med Posten allernød. privilegered Berlingske Kiøbenhavnske Tidender 3 gange, som efterlysning anføres.«

Den konstituerede birkedommer Christen Møller indhenter ligeledes følgende positive udtalelse om den ulyksalige unge skoleholder i Resen: *»Jens Iversen, som Klokkeren i Schive Christian Schouboe haver holdt at paa Vinter at læse for Børnene i Reesen skole, har visselig i den tid forholdt sig christelig, skikkelig*

publick Post. 1768, p. 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

Birkeretsdom fra 1768. Hr. Excellence W Rosenkrantz skal efterbetale 85 Rdl i consumptions-skat for sit personale til skatteforpagter S Rosborg for terminer i 1758-59. Gengivet efter Resen Birks Tingbog 1740-74 folio 305.

*og flittig dermed, saa at intet i saa Maa-
de har været at udsætte paa hans Opfør-
sel, hvilket jeg med en god samvittighed
erkiender.»*

Klokkeren har heller aldrig hørt noget forargeligt om skrædderen Christen Poulsen. Birkedommer Christen Møller beskikker en forsvarer for de 2 mistænkte, hvoraf jo kun skrædderen er inden for rækkevidde. Birkeretten i Resen når kort refereret frem til følgende:

Defensor Hamer påstår, at skrædderen bør frifindes.

1. Han kan ikke læse og skrive, derfor ved han ikke at sedlerne er falske, han betalte 5 mark og 13 skilling for den falske seddel, da kreditor møder op i hans hjem og brænder den falske seddel for at ikke andre skal snydes med den !! (den har allerede været igennem en række hænder.)

2. Skrædderen er en fattig og enfoldig mand, der selv er blevet bedraget ved at få sedlen fra en anden.

3. Sedlen er væk, den har ikke været under forsegling. Beviset mangler.

4. Skrædderen har ikke tidligere gjort noget ondt.

5. Der findes ingen beviser ved ransagelse i hjemmet af riort eller andet, som man påstår skrædderen har stemplet de falske sedler med.

6. Hustruens udsagn støtter dette.

Forsvareren kræver endvidere erstatning for skade samt fængselsophold og arrest, fuldkommen oprejsning og løsladelse.

For skoleholder Jens Iversens vedkommende indrømmer forsvarer Hamer:

1. *»Det, der kan gravere Jens Iversen, er hans 2 Søstres Vidnesbyrd om Broderens*

Tilståelse med egen Mund.» Han skulle have byttet sig til et sølvbeslagen piberør eller mundstykke for sedlen.

2. Ved ransagning på skolen, hvor han bor er der ikke fundet spor på forfalskning af sedler.

3. Skoleholderen kan blot have forsøgt at kiende og øve sig på den smukke skrift og sirlige bogstaver på rigsdalersedlerne!!

4. Skoleholderen har et godt skudsmål, som det fremgår af udtalelse fra hans overordnede, klokkeren i Skive.

5. Han er ikke som anklageren overbevist om, at Jens har lavet de falske sedler, man har kun søstrenes udsagn, derfor kan man ikke bruge den strengeste straf i 3. artikel.

6. Jens Iversen bør frikendes for beskyldningen.

Dommer Christen Møller er tilsyneladende enig i denne meget milde bedømmelse af de 2 bysbørn fra Resen. Men han har overset, at Skive har en cand. juris, byfoged og landsdommer, nemlig Casper Rothe, som tolker paragrafferne ganske anderledes og betragter den lille birkeret i Resen som et diletantisk foretagende, der jo i parentes bemærket ovenikøbet har slæbt ham personlig »den høje landsdommer« i retten i en anden sag. Rothe er rasende og appellerer straks falskmøntnersagen til Landstinget i Viborg.

I et bilag, sendt af landstingsdommerne til Resen Birk, hedder det: *»Lad være, om end (birkedommer) Christen Møller i Schive ved Ud forskningen har søgt med frekhed og under Eds tilbud at undskylde*

dem (skoleholderen og skrædderen) ved Litt: A Pag: 149,150,160,161 og 233, Saa har hand dog siden efter Pag: 129 endelig bekræftet, hand intet vidste til denne sags Oplysning; og i Tingsvidnet Litt B Pag 15 a 27 udi sit Indlæg af 2. Maj veed hand langt mere, end hand forhen under Eed har forklaret, endog beskylder Konge: Betienter, eller i det mindste, om det ellers stod i Hans Magt **vil gjøre dem frikende**; Loven giver ham da endelig sin rette Titul, naar dend melder om saadanne Persohner og siger De bør ej staae til troende; Dette meldes for at betage Hr Defensor alt det, som hand i anledning af denne Christen Møllers sladder agter at betiene sig af, og vise dets Ugyldighed til at validere som et Bevis eller Befrielse for Jens Iversen og Christen Povelsen Skrædder af Reesen, hvis Forhold og Omgang icke er af de mindste, men groveste Forseelser, ja en forbrydelse mod Kongens Højhed, hvorfor og Straffen vil blive des større, og bliver da min Paastand og I Rettessættelse denne, at Jens Iversen og Christen Povlsen hver for sig bør lide og undgælde efter allernaadigste Lovens 6. Bogs 18. Cap.«

Den barske landstingsdom kommer da også til at lyde således:

»Thi Kiendes for Rætt:

Efter Denne Sags Beskaffenhed, at Jens Iversen, Skoleholder bør have forbrudt Ære Liv og Gods, og naar (han) antræffes Hovedet at afhugges med Sværd, og Legemet begraves I Kirkegaarden uden Ceremonie. Hans Aarsløn at være til Kongen forbrudt. For Executionen nyder Skarpretteren = 70 Rd. Christen Poul-

sen, Skræder bør for sin Mistænkelige Forhold og omgang, at arbejde udi Wiborg Tugthuus fiire Maaneder. Omkostningerne paa denne Publigere Misgjernings Sag udredes saavidt De Skyldiges Formue ej kand tilstrække af Amtet, efter foregaaende Øvrighedens Approbation og Revision, og Dend Indstands Dom. Saaledes at ansees T: de Thestrup-, C: de Leth, Steensen.«¹²

Unægtelig en noget anden konklusion paa sagen, end den man lokalt fandt retfærdig ved birketetinget i Resen. Skoleholder Jens Iversen formåede tilsyneladende at skjule sig resten af livet. Måske levede han af snedkerhåndværket i sin nye tilværelse.

Birkeretsprotokollens udsagn

Sammenfattende får man gennem birkeretsprotokollen en række god oplysninger om forholdene både i det lille bondesamfund i Resen og blandt de formuende embedsmænd m.v. i den lille købstad Skive ved 1700-tallets midte.

Stændersamfundet, hvor hver mand og kvinde kendte sin plads i samfundet, skinner tydeligt igennem. Godsejeren vil ikke på nogen måde have sin patronsret antastet. Til gengæld behandler han sine folk, tjenere, fæstebønder osv. retfærdigt og ordentligt. Godsejeren omgås med de mest fremtrædende af bønderne. Han finder blandt de dygtigste af dem skrivere og dommere til birkeretten og støtter dem, hvis deres kompetence antastes af højere myndigheder. Rettens afgørelser kunne sikkert godtages af den almindelige befolkning, hvis repræsentanter - tinghørerne eller stokkemændene - gan-

ske vist ikke havde nogen formel indflydelse under enevældens lovgivning-, men alligevel ved deres blotte tilstedeværelse billiger rettens gang med grundige vidneafhøringer, nogenlunde korrekt retspraksis med lovlige stævninger osv. Kendetegnende er det, at mange sager ender med forlig eller retsformaning, hvis de da ikke appelleres til det mere professionelle og regelrette Landsting i Viborg.

Protokollen giver sine udsagn om et fattigt bondesamfund med mangel paa brændsel, vanskeligheder med at betale fæsteafgifter m.v. Alligevel virker det som om man er tilfredse og yderst loyale overfor herskabet. Der er faktisk ikke eksempler på, at den gemene mand får nogen hård behandling.

Anderledes bitter kan striden virke mellem de embedsmænd og købmænd som geråder i retslig tvist. F.eks. gælder det byfoged Rothe og købmand Kaarsgaard. Ganske vist bliver deres sag grundigt hørt og prøvet helt til højesteret, men alvorlige konsekvenser har det for dem, at de er stridbare og ikke vil nøjes med en afgørelse i 1. instans (birkeret, byret og herredsret), hvis dommen går dem imod. Dog kan det nævnes, at en række skattesager mellem godsejer og skatteforpagtere i reglen ender med forlig.

Tiden var dog løbet fra så ubetydelige små birkeretter som den i Resen. Den sidste birkedommer Henrik Møller, der også optrådte som sagfører i Herredsretten, bliver faktisk sat fra bestillingen i Resen allerede længe før retten ophører med at eksistere i 1821. Jeppe Aakjær skriver om ham: »Herremændene førte

Processer mod deres Bønder eller mod hinanden indbyrdes; også Bønderne selv brugte hyppigt deres surt fortjente Skiltinger til endeløse Retssager. Henrik Møller var mest Bøndernes Sagfører; han forstod at sætte Boller paa Suppen. Naar det gjalt at skrive en Klage over Landgilden eller sætte Gjordene paa en kalkunsk Jorddrot. Herremændene havde ham og mente han vækkede Bøndernes Korpsaand og Modvillighed. Møller fører Krig mod baade Amtmand og Herredsfoged og en række Salling-Herremænd, der er hans uforsonlige Fjender. Omkr 1796 får de ham suspenderet fra Embedet. Men Møller kommer igen og er den samme. Bønderne sender bud efter ham, naar der holdes møde om Udskiftningen og ved sin grove Mund brutaliserer han både Landmålere og Amtmand og vælter hyppigt hele Udskiftningsplanen.»¹

Kilder

1. Jeppe Aakjær: »Ret og Skjel«, Skivebogen 1917 side 24 ff: side 28-36 gennemgås hver enkelt ret. (se O. Nielsens Doktordisputats: Sysseleinddelingen i Danmark 1867.)
2. Kilde Jyske Saml. 5. II bind Reitzels forlag 1935-36 s. 200 og 279. Art af Mogens Lebech: Jyllands gamle retskredse.
3. Svend Aakjær: Skivebogen 1916 i artiklen: »Om Tingforhold i Fjends Herred« side 84: »Herredsfoged og landsdommer C. Testrup oplyser i: »Relation om tingene og tingstederne i Danmark 1747« (eft. C. Neergaard: Aarbøger 1902 s. 292)
4. Danske Saml. I. R IV 354 ff.
5. Aarbøger 1902 s. 299.
6. Resen Birks Tingbog 1740-1774. (500 dobbelte foliosider, sidetal og en del passager er vanskelige at læse). LAN arkivnr. B 44 B,1-2.
7. Samlinger til Jydsk Historie og Topografi (46) 4 Rk. III 1917-19 side 394 (Hans Knudsen: Gamle jydsk tingsteder og Retsdage (se også: Aakjær, Skivebogen 1917 side 7-14)
8. Ministerialbog for Resen Sogn 1755-1786. LAN. Tilgængelig også på SBA.
9. Register til Landstings Dombøger i alm. 1619-34 B 24-53 og 1665-1805 II perioden 1736-74 side 276-321. LAN
10. S. Aakjær: Skivebogen 1913 s 21 ff og Skivebogen 1914 s. 80-
11. Biografisk leksikon XIV s. 355.
12. Viborg Landstings Dombog 1756-1774 side 409-412. LAN arkivnr B24 løbenr. 587.

Erindringer fra Grinderslev og Thise 1913-1936

Af Bertel Pedersen

Bertel Pedersen er født den 23. december i Grinderslev sogn. Han er søn af Kresten Pedersen, født i Grinderslev 18. december 1877 (af mange kaldet Kræn Gravsén), død februar 1969, og Ane Margrete Andersen Strøm, født 4. marts 1878 på Fur, død juni 1928.

Min farfar hed Gravers, min farmor Cecilie.

Min morfar hed Anders, min mormor Boel (Bodil).

Mine søskende er:

Gravers, født 28. februar 1903 – død i september 1935.

Anders, født 1. oktober 1904 – død i oktober 1998.

Aage, født 24. august 1906 – død i februar 1984.

Boline, født 7. december 1908.

Anna, født 30. juli 1911.

Marinus, født 16. december 1917.

Min mor og far flyttede til »Skærris« i Grinderslev til april 1911. »Skærris« - en lille ejendom på en 5-6 tdr. land - hørte under herregården Grinderslev Kloster. Hvad de skulle give i forpagtning, ved jeg ikke, men jeg mener, at det var ca. 175 kr. om året. Min far skulle så arbejde på Grinderslev Kloster så meget af tiden, som han kunne. Om han kørte

mælk til Breum mejeri straks, ved jeg ikke, men han kørte i al den tid, jeg kan huske. Senere blev han også forpagter af »Fyt-hus«, som også var en lille ejendom under Grinderslev Kloster. Husene var væk, og der var ca. 2 km derom. Ejendommen var på en 4-5 tdr. land foruden en stor tørvemose. Jeg mener, at de skulle give 275 kr. om året i forpagtning, men så skulle de lægge tørveplads til. Jeg tror, det var til 4000 tørv. Så måtte de selv lave 4000 tørv og i øvrigt slå det græs, der var mellem tørvegravene. Det skulle selvfølgelig gøres med le.

»Skærris« var en meget gammel ejendom med stråtag, en vinkelbygning. Den lå lige i udkanten af en skov på 10 tdr. land, som også hørte til Grinderslev Kloster. Alle de udgåede grene måtte vi tage, og sammen med de 4000 tørv udgjorde de vores brændsel. De 5-6 tdr. land, der var derhjemme, var meget god, lermuld jord. Vi havde 3-4 køer, en 4-5 kalve, og så var der to grisestier, hvor der kunne være ca. fire i hver. Desuden havde vi to heste, russere. Der var også et halvtag, hvor der var ca. 20 høns. I vinklen var der lade, hvor der i begyndelsen stod en lille tærskemaskine, som skulle trækkes med håndkraft. Halmen skulle rystes enten med hånden eller med en fork. Dertil var der en rensemaskine, som selvfølgelig også skulle trækkes med hånden. En rensemaskine blev

Christen Pedersen (1877-1969) og Ane Margrethe Andersen Strøm (1878-1928), fotograferet kort før deres bryllup i 1903.

brugt til at rense kornet. Det blev øst op i den, og så var der nogle solde, som ry-stede frem og tilbage, desuden fire vin-ger, som gik rundt og blæste halm og av-ner bagud, og kornet kom så ud foran. Senere fik vi en lidt større tærskemaski-ne med halmryster samt en hestegang. Den bestod af en aksel, som gik fra tærskværket og ud gennem muren, hvor der var en bom med nogle tandhjul. Så blev hestene spændt for bommen, og så gik det rundt og rundt. Det var et af os børn, som kørte dem.

Inde var der ikke megen plads. Der var et lille bryggers, hvor gruekedlen stod, og et meget lille køkken, hvor et komfur tog det meste af pladsen. Et lille bord stod ved vinduet. Her kunne vi sidde - med meget lidt plads - en 3-4 men-

nesker. Jeg kan ikke huske, at vi hjemme har brugt hornskeer, men oppe hos far-bror Laurits - i fars hjem, mens de havde det gamle stuehus - brugte både farbror Laurits og farbror Bertel hornskeer. Jeg kan huske, at når de var færdige med at spise, så slikkede de skeen ren og satte den i en strop ved vinduet. Så var den klar til næste gang. Når de fik søbemad, spiste de alle af samme fad. Bordet kun-ne godt være lidt oversmurt bagefter.

Om aftenen, efter at vi havde siddet i mørkningsstunden, blev lampen i stuen tændt, og så skulle vi have hængt for de to vinduer. Det blev gjort med to stykker stof, mørkerødt, som var påsyet en løkke i hver af de to øverste hjørner. Løkkerne blev hængt på to søm, som var slået i vindueskarmen. Den slags gardiner

Mine forældre, Kresten og Ane Margrethe Pedersen (siddende til højre) fotograferet sammen med bl.a. min fars brødre ca. 1900. Som nr. 2 i forreste række ses Ane Nielsen. I bageste række ses Peder Kristensen (Fjandbo) (nr. 2), Bertel Pedersen (nr. 3) og Marinus Pedersen (nr. 4).

brugte vi i mange år, og når jeg, efter at være flyttet hjemmefra, kom på besøg en aften, så kunne jeg altid på det røde lys fra vinduerne se, at der var nogen hjemme. I køkkenet var der et vindue, men her var der et trægardin, der blev trukket til side om dagen. I stuen stod der en bænkseng op mod muren. Den var til at trække ud, så vi børn kunne sove i den. Her var også et bord og en 4-5 stole samt en buffet. I huset var der også en lille forstue med en gammel dragkiste og et meget lille soveværelse.

Elektrisk lys havde vi ikke, og fik det aldrig. Vi havde en hængelampe til petroleum i stuen, en køkkenlampe i køk-

kenet og en flagermuslygte til at bruge ude. Ellers klarede vi os med tællelys.

Det første, jeg kan huske, er, at der blev bygget to småstuer til enden af huset. Jeg var seks år dengang. Årsagen var, at gammelmuer fra Rærup skulle herved og bo. Hun var min mormor, og hun kunne ikke klare sig ene mere. Dengang var der ikke noget, der hed »de gamles hjem«. Der var kun fattiggården i Breum eller fattighuset, som også lå i Breum.

Vi havde det meget småt. Min far kørte som sagt mælk til Breum mejeri. Han skulle selv lægge vogn og heste til. Jeg

ved ikke, hvad han tjente til at begynde med, men jeg kan huske, at han fik 500 kr. for et helt år. Det var jo ikke mere end 1,50 kr. om dagen, og meget økonomisk var han heller ikke og blev det aldrig. Mange gange lånte han en tikrone rundt omkring, men betalte den altid tilbage igen.

Det var min mor, som holdt sammen på det hele, og hun var meget dygtig til at få meget ud af lidt. Jeg kan huske, at vi tit blev sendt op til købmand Jens Laursen med 10 æg. Så blev det regnet meget nøje ud, hvad vi skulle have, og blev der lidt tilovers, skulle vi sige, at vi skulle have stødt melis for resten. Min mor var udlært herreskrædder. Hun havde lært hos min morbror Niels, som var skræddermester. Senere blev han landmand, men det forstod han sig ikke på. Mor havde altid nok at lave. Far kørte jo mælk, og det tog det meste af formiddagen. Hun malkede jo altid. Det gjorde alle koner og piger dengang. Det var ikke rigtig mandfolkearbejde. Desuden bandt hun al kornet op i høsten, når far havde slået det med le. Det var for det meste ene lejekorn.

I høsten, når mor skulle binde kornet i neg, havde hun et par høstærmer på. Det brugte alle kvinder, der skulle binde op. Det var et par løse ærmer af hørlærred, som blev trukket på armene og gjort fast oppe over albuerne med en sikkerhedsnål. Ærmerne beskyttede mod de stikende strå. Dengang gik alle mænd og karle altid i hvid hørlærredsskjorte med lange ærmer. Det så meget festligt ud. Jeg selv havde de første 10 år, jeg var ude at tjene, ikke andre skjorter til hver-

dagsbrug. En karl skulle i hvert fald have 12 hvide hørlærredsskjorter. Det var først langt senere, man begyndte at bruge kulørte skjorter til hverdag.

Mor var også altid med i høet og roerne sammen med de ældste børn, og særlig meget, da gammelmuer kom og aflastede hende. Gammel muer var meget dygtig til at holde vores tøj i orden og sy de stores tøj om til de små. Jeg husker, at jeg havde en matrostrøje og et par korte bukser. Når vi skulle til børnegilde, sagde Malene oppe ved smeden (når jeg var inde og hente Thor, der var lige så gammel som jeg): »Har du nu fået nyt tøj igen?« Men det var jo det gamle, som var vasket, presset og ordnet.

Som sagt havde vi det meget småt, men vi fik dog altid det, vi kunne spise. Jeg husker engang, hvor mor havde slagtet en høne og var ved at koge suppe. Vi kom så ind til hende om formiddagen og spurgte, om vi ikke måtte få en mellemmad. Så fik vi hver et stykke rugbrød, som vi dyppede i det fedt, som svømmede ovenpå suppen. Det smagte dejligt. Hun var meget dygtig til at lave mad. Mange gange var hun også ude at hjælpe, når nogen skulle have gilde. Når hun så kom hjem, havde hun for det meste lidt kage og andet godt med. Hun kaldte som regel på os, selvom det var midt om natten. Det var noget af det bedste, vi vidste.

Min far var også meget vellidt, hvor han var på arbejde. Han var altid oppe på Grinderslev Kloster for at så græsfrø. Det foregik med hånden, og han var god til det. Der var tale om store marker på

omkring 30 tdr. land. På mange måder var han forud for sin tid. Jeg husker, at vi skulle fodre med roetoppene. Det var slet ikke almindeligt dengang. Normalt pløjede man bare roetoppene ned. Jeg husker engang, Markus Henriksen kom forbi og sagde, at det da var noget skidt at fodre med, og at det var lige til at slå køerne ihjel med.

Min gammelfår i Rærup husker jeg ikke. Jeg tror ikke, min gammelmuer boede ret længe hos os. I hvert fald flyttede hun fra os ud til morbror Niels, som dengang havde fået en ejendom i Rælling, vest for Grinderslev gamle skole. Min farfar og farmor boede i Grinderslev og gammelfår og gammelmuer i »Betryk». »Betryk« var et gammelt hus, der hørte

under gården, gammelfår havde haft, og som nu farbror Laurids havde. Dengang gik vi altid. En sjælden gang kørte vi i en fjedervogn, den samme, som far kørte mælk med. Tit gik vi en tur op til gammelfår og gammelmuer i »Betryk«. Hvis det var mørkt, havde far som regel en flagermuslygte i den ene hånd og en stok i den anden. Der var vel en fire kilometer derop. Jeg kan lige huske gammelfår, en hel kæmpekarl, men han sad altid i en stol og skulle hjælpes med alting. Hvordan min gammelmuer klarede det hele, ved jeg ikke. Hun var både gammel og lille. Når vi skulle have kaffe, rendte hun omkring med et tællelys i en stage. Vi børn fik så en knald kandissukker, en hård, brun masse, der nærmest skulle slås i stykker.

Lærer Niels Olesen (Husted) i Grinderslev Skole sammen med hustruen Inger og sønnen Kristian. Lærer Olesen døde i 1924 og blev mindet med en mindesten på gravstedet på Grinderslev kirkegård.

Hvornår min gammelfår i »Betryk« døde, husker jeg ikke. Det skete ikke ret længe efter, at mormor var rejst, og nu kom gammelmuer fra »Betryk« herved og boede, og her døde hun også. Da hun begyndte at blive meget syg, sagde min mor altid, at gammelmuer ikke ville være alene, når hun skulle dø, men sådan blev det nu alligevel. Jeg husker det tydeligt. Det var en eftermiddag, hvor far var gået op til smeden – han fandt tit et påskud til at gå forskellige steder. Mor kom rendende ud til Anna og mig og sagde, at vi skulle skynde os op efter far. Men gammelmuer var død, inden han kom hjem. Gammelmuer lå i sin kiste inde i tørvehuset, og alle, der var til stede, skulle ind at se hende, før låget blev lagt på, og kaffe skulle de også have.

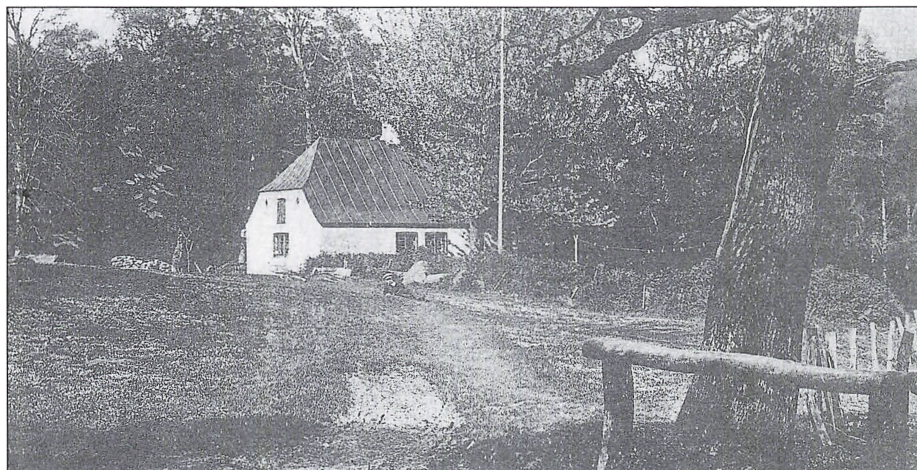
Min første skoledag kan jeg godt huske. Min mor var med mig. Der var kun en lærer eller degn. Han hed Husted. Han spurgte mig, om jeg kunne læse, og det kunne jeg. I den lille røde læsebog pegede han på et sted, jeg skulle prøve at læse. Det gik strygende, for min mor havde lært mig det i løbet af vinteren. Der var kun to klasser – den bette klasse og den store klasse. I den bette gik vi, til vi var 10 år – to dage om ugen om vinteren og fire dage om sommeren. I den store klasse var det så omvendt. Om sommeren mødte vi kl. 8 og fik fri kl. 2. Om vinteren gik vi i skole fra kl. 9 til 3. Vi blev undervist i regning, bibelhistorie, katekismus og dansk. Som sagt havde vi kun en lærer. Jeg syntes, han var meget gammel. Han må have været me-

get glad for penge, for han talte sine penge flere gange om dagen. Henne foran skolen var der en stenpikning, og ca. en gang om måneden fik vi besked på at tage en gammel kniv med. Og så skulle alle vi børn luge stenbroen og fik bagefter en historie.

Skolen, jeg gik i, var en lang bygning, som lå i Grinderslev. Indendøre var der en lang gang, hvor der var en række knager på hver side. Nedenunder disse var der to firkantede rum. Det ene til vore træsko og det andet til vore kludesko. I skolestuen var der fire rækker borde og bænke, af den slags, hvor bord og bänk er sammentømret og med plads til to. I midten af bordet foroven var der et hul, hvor blækhuset var sat ned. Foroven var der ligeledes en fordybning, hvor vi kunne lægge vore grifler. De første år skrev vi kun på tavle.

I al min skoletid var jeg inde ved smedens for at hente Thor. De kunne aldrig komme op om morgenen. Som regel var kun Thor og hans storesøster Grethe oppe. Så lå deres mor, ja også smeden, inde i sengen. Hun var meget skrap. Hun skældte og smældte over de to børn, som selv skulle sørge for at blive færdige. Og mange gange holdt der en karl ude og ventede på at få hestene skoet. Vi gik selvfølgelig altid til skole. Vi havde vel 4 km. En vinterdag skulle Thor ud at prøve isen på en mergelgrav. Han var ikke mere end lige kommet ud, så gik han igennem isen. Jeg kunne lige nå ham og fik ham hevet op, men han turde ikke gå hjem til sin mor, så han gik med til skole lige så våd, han var.

Da jeg var 10 år, døde vor gamle

Festpladsen i Eskjær skov.

lærer, og vi fik en vikar fra Himmerland. Vi børn var meget glade for ham, men jeg tror ikke, vi lærte meget bortset fra en masse sanglege. Jeg husker en del af dem endnu. Læreren hed Robert Eriksen, og han har indtil for nylig været ejendomsmægler i Ålestrup. Året efter fik vi så lærer Primdahl, som jeg var meget glad for. Han var lærer resten af tiden, jeg gik i skole.

Mens vi gik i den bette klasse i skolen, var vi hver sommer på udflugt til Eskjær Skov. Eskjær er en herregård, der ligger nede ved vandet. Inde i skoven var der en festplads, hvor der også blev holdt grundlovs møde. Her kunne man købe sodavand og femøres-kager. Der kunne nok også købes kaffe. Vi kørte altid derned, både mor, far og os børn. Der kom masser af køretøjer. Så legede vi et par timer, og degnen læste en historie, inden vi kørte hjem igen. Da jeg kom i den store klasse, var vi på længere ture. Vi rejste med tog, og et år var vi i Bækkelund

ved Viborg. Vi skulle med toget fra Jebjerg. Turen hertil foregik med hestevogne, som nogle af forældrene stillede med. Degnen lavede en plan for, hvilke børn, der skulle med de forskellige vogne. Vi skulle starte fra skolen, og jeg husker, at jeg skulle køre med farbror Laurits. Jeg gik i skole sammen med min fætter Jens. Det var lidt af en ærøssag, hvem der skulle køre foran. Der var jo en hel række vogne. Det år skulle farbror Laurits køre foran, så han bestemte jo farten. Når vi så kom forbi nogle mennesker eller en vogn, skulle vi alle råbe hurra og vifte med flag, som de fleste af os havde med. Da vi så kom til Jebjerg, skulle vi med toget til Viborg. Det var jo de gammeldags vogne med en dør ind til hver kupé. Hvordan vi kom fra Viborg og ud til Bækkelund, husker jeg ikke. Jeg ved ikke, om der gik tog derud.

Min mor og far var, tror jeg nok, meget selskabelige, og der kom mange mennesker ned til os. Det var også dej-

ligt en sommerdag dernede ved skoven, alting var meget frodigt. Jeg husker også, at vi alle sammen oppe fra skolen var dernede en dag. Degnen og hans kone legede med os dernede i og ved skoven.

Om aftenen sad vi børn gerne omme på bænken og lærte vores lektier. I geografi skulle vi f.eks. lære alle byer og åer her i landet og alle de største byer, bjergkæder og floder i Europa, og vi skulle kunne finde dem på kortet. I bibelhistorie lærte vi hele det gamle testamente og salmevers, som vi skulle lære udenad. Ligeledes skulle vi lære en masse skriftsteder i vores katekismus. Vi skulle også regne en masse stykker. Mor sad som regel med nogle lapsager eller nogle strømper, der skulle stoppes, for de store, som var ude, skulle hun jo også

vaske og sy om. Hvis far var hjemme, lå han mange gange nede på gulvet med hovedet hen til kakkellovnen, men mange gange fandt han på, at han skulle et eller andet – måske over til flødebolle-Dres og have sine træsko beslået. Så kom han tit med et kræmmerhus brystsukker, som han hældte ud på bordet og delte lige imellem os alle sammen.

Det skete, at jeg fik lov at komme med far på mælketuren. Om vinteren var det altid helt mørkt, når vi skulle af sted. Først sad vi ude i det lille køkken, mor, far og mig, og fik kaffe ved et tællelys, og så skulle far ud at have hesten spændt for. Vi var kommet af med de to små og havde fået en stor jysk. Så gik det omkring til de forskellige ejendomme efter mælkespandene. Til at begynde med kør-

Lærer Niels Olesen (til højre) med børnene i Grinderslev skole først i 1920'erne. Jeg står som nr. 4 fra venstre i anden række og lige bag mig ses min søster Anna.

te vi i en høj fjedervogn, så de 40 liters spande måtte løftes højt. Mange steder var der en seddel ved spandene vedrørende småærinder. Så far skulle til købmand, bager, brugs, skomager, træskohandler mm. Og mange steder ved husene stod en lille spand, som han skulle have med til påfyldning af kærnemælk eller skummetmælk. Den sidste, vi skulle besøge, var fattiggården i Breum. Der så jeg mange af de fattige. Som regel gik der et par gamle, lasede mænd og hjalp bestyreren med at fodre, og i vinduerne sad der koner og så ud. Når vi kom til mejeriet, blev hesten sat i stald og fik en sæk hakkelse, vi havde med. Så skulle spandene ind og mælken hældes op i vægten. Vognen blev sat til side, og far skulle rundt i forskellige forretninger. Det tog alt sammen meget tid, og et par steder skulle der også drikkes kaffe. Så formiddagen var væk, inden det var til ende.

En vinteraften, husker jeg, skulle vi besøge morbror Niels. Dengang boede de i Grætrup. Der var vel ca. 10 km derud. Vi skulle køre i mælkevognen. Der blev sat en agestol på den, hvori mor og far skulle sidde. Noget halm blev lagt foran, hvor de skulle have deres fødder, og der skulle vi, Anna og jeg, så også ligge. De største var ude at tjene. Marinus var så lille. Han skulle sidde hos mor. Flagermuslygten blev bundet under vognen. Det gav da lidt lys.

Køerne havde vi omme i Fyt-hus. Det var altid os, der skulle trække dem derom. Det tog ca. en halv time at få dem ud og få dem tøjret. Vi havde også altid

to får med lam. Om sommeren løb vi så hjem tværs over markerne. Når vi så havde været hjemme lidt, skulle vi over og flytte dyrene. Ved middagstid skulle vi over og vande dem, hvis det var varmt. Det foregik med en spand, og vandet blev hentet i en tørvegrav. Var det bissevej, skulle de trækkes hen i skyggen af nogle træer. Dengang var der mange bremser. De er nu heldigvis uddyddet. Dyrene skulle flyttes igen om eftermiddagen. Somme tider fik vi lov til at blive deromme, til køerne skulle hjem. Det var det bedste, Marinus og jeg vidste. Så havde vi hele den store tørvemose, 15 tdr. land, at undersøge. Der var masser af fuglereder og mange harer. Mærkeligt nok blev vi aldrig bidt af hugorme. Der var i hundredvis af dem, og vi løb som regel med bare fødder. Mange gange har vi været lige ved at træde på dem, når de lå og sov, men i sidste øjeblik nåede vi at hoppe over. Nu bagefter synes jeg, vi havde mange gode dage. Dengang syntes vi vel nok til tider, at det var slemt nok.

Når vi om foråret var færdige med forårsarbejdet, skulle vi til at lave tørv – efter at Grinderslev Kloster havde fået lavet deres 4.000 tørv. Tørvejorden blev læsset på en jumbes med en kasse, hvori den blev æltet med vand. På akslen, der gik gennem kassen, sad der nogle knive, som så gik rundt, når man kørte. Mens far fyldte tørvejord i, skulle vi fylde vand fra en tørvegrav i med en spand. Når der var passende med tørvejord og vand, kørte vi ind på et stykke græsmark med det. Her var der en form, som dyn-

det blev hældt ned i. Tørvejumben var indrettet sådan, at den kunne vippes bagover. Der kunne være 50 tørv i en sådan form, og dyndet blev fordelt i hullerne. Det gjorde man med en tørvestage, et stykke bræt, som var anbragt på en stæge, og så skulle dyndet bagefter glattes med en skovl. Så blev formen flyttet, der var et par håndtag i enden af den, så man kunne trække den frem. Det var noget snavset arbejde, men det var herligt, når vi så skulle have eftermiddagskaffe, som vi havde med, at ligge der i græsset og se ud over tørvemosen.

Når vi var færdige med tørvene, skulle vi have roerne udtyndet. Selvom vi ikke havde meget jord, så var der arbejde nok at tage fat på. Man må huske på, at far var væk hele formiddagen, og mange gange var han på arbejde snart det ene sted, snart det andet. Og de store børn var ude at tjene, før de blev konfirmeret. Senere skulle høet slås. Det foregik jo med høle. Det foregik ude mellem tørve-

gravene, så mange gange var der kun tale om nogle små firkanter. Høet skulle rives med håndrive. En del skulle bæres derfra og sættes i stak og senere køres hjem i den lille kassevogn, vi havde. Der var skrav på vognen, hvilket vil sige, at der i hver ende af vognen var lagt et bræt på tværs, så enderne ragede lidt udenfor vognkassen. Hvilende på disse var anbragt et bræt i hver side på langs med vognen, så denne kunne rumme mere. Vejen var meget dårlig med en masse huller og hældninger, så kørslen tog noget tid. Vi havde mange gode timer derovre. Nu er det hele drænet og planeret, og der går en masse dyr i indhegninger.

Min far boede i »Skærris« i over 50 år, så det er lidt vemodigt og gør også lidt ondt, når man nu ser, at der kun er en dyngemurbrokker helt overgroet med ukrudt, hvor før en stor familie boede og skaffede sig føden. Ellers er der mange ting, der er som for 50 år siden. Der er

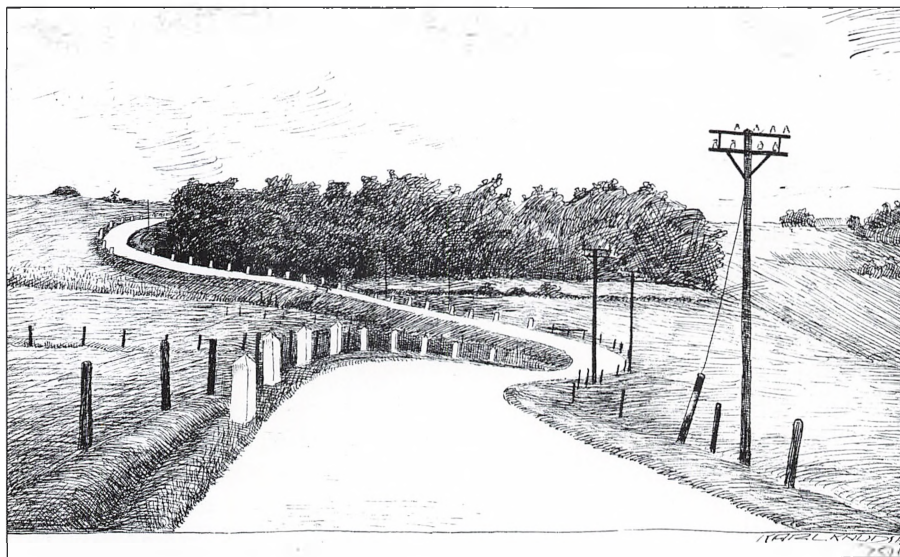
*Husmandsstedet i Skærris, fotograferet ca. 1950.
Christen Pedersen boede her indtil 1966. I dag er der kun et par stumper mur tilbage.*

de store egetræer, som stod omkring ejendommen. Et af dem – med en egen facon, og som vi nemt kunne kravle op i helt til tops – ser ikke anderledes ud end for 50 år siden. Vi havde det meget frit. Vi boede jo lidt for os selv og havde hele skoven at lege i. Når vi skulle over at flytte køerne og fårene omme i Fyt-hus, gik vi gennem skoven og videre ad Engvejen over en lille eng, vi havde neden for skoven, og dernæst tværs over en hel del engparceller, hvor der var masser af oplevelser for os drenge. Der var flere væld eller gunger. I et af disse væld var der en hævert, som forsynede »Vihøjgård« med al dens vand. Næsten hele sommeren var der folk derude i de forskellige enge, enten for at slå hør eller for at lave tørv. En å var der også, midt igennem engene.

I »Skærris« er den gamle brønd der

endnu og også ajlebeholderen. De ligger lige ved siden af hinanden. Vandet i brønden, som næsten altid var fyldt lige til randen, var nu ikke altid lige rent. Engang var der druknet en kat i den, og da hentede vi vand langt nede i skoven. Der var et væld med meget godt vand.

Da vi blev lidt større – jeg vil tro, jeg var ca. 10 år – var min søster Anna og jeg flere forskellige steder for at hjælpe med at tynde roer ud. Så tjente vi en skilling, som senere kunne bruges på skoleudflugten eller et markedsbesøg i Skive. Jeg husker særlig en gang, hvor far havde lovet at køre til marked med os, når han var færdig med mælketuren. Det var ellers træls for hesten, en tung jysk hest, at komme for jumben og så trave 15 km frem og 15 km tilbage. Vi fik altid hesten staldet inde i Elkjærs

Sundsørevej ved Skærris skov, tegnet af kunststegner Karl Knudsen i 1940. Til venstre ses Halvhøj og til højre Vihøjgård.

gård, der lå i Nørregade i Skive. Hele gården var fuld af vogne, og stalden af heste. Gårdskarlen fik 50 øre for at spænde fra og for. Det var den første gang, jeg var i biografen, jeg tror det kostede 25 øre, og vi så »Fyrtårnet og bivognen«. Det var før talefilmen kom til, så det var stumfilm.

Om efteråret, jeg mener det var i oktober, skulle fårene klippes, men først skulle de vaskes. En balje blev fyldt med vand, og så blev fåret hevet derop og rigtig gennemvasket. Bagefter skulle de så stå og blive tørre, før de kunne klippes. De fik alle fire ben bundet sammen og blev så lagt på et lagen ude på græsset. Så klippede både mor og far på samme får, og senere blev ulden sendt af sted og lavet til garn. Jeg kan ikke huske, at vi selv spandt garn, men min gammelmuer havde godt nok en rok.

Oppe ved Halvhøj stod der en vejviser. Det var et højt rundt jernrør, som stod på en fod af cement. Der var to vejvisere på den. Den ene pegede mod syd – der stod »Skive 2 mil«. Den anden mod vest, og der stod »Roslev 1 1/2 mil«. Vi børn legede meget oppe på højen. Vejviseren har jeg gået rundt om mange gange – med den ene hånd om jernrøret, rundt og rundt, med øjnene nedad mod jorden. Man kunne blive så dejlig fuld, så det hele kørte rundt. Nu er der bare nogle lave rød-hvide kedelige skilte.

Julegaver tror jeg aldrig, vi børn fik. Der var simpelthen ingen penge til det. Derimod fik vi fra november og til jul fem ører hver – hver gang vi skulle være

ene hjemme om aftenen. Så gav vi hinanden en lille ting i julegave. Det blev ikke til store sager, men alting var jo ikke så dyrt. Jeg husker, at Anna og jeg engang var inde hos købmanden i Grinderslev, da vores nabo Laurits Kristensen kom derind. Min bror, Gravers, var dengang karl hos ham og var der i fem år. Købmanden havde et lille glasskab, hvor der var lidt forskellige ting til julegaver. Så sagde Laurits Kristensen, at vi måtte få en ting hver. Vi måtte tage, hvad vi helst ville have. Jeg tog så et spil kort – sådan nogle små kort – de kostede 25 ører.

Til jul slagtede vi altid en gris, og så skulle mor mange gange have vandet i gruekedlen til at koge. Kl. 7 om morgenen kom slagteren. Han havde som regel en mand med til at hjælpe til med at få grisen hevet ud og lagt op på et omvendt kar. Den blev bundet på alle fire ben. Mor kom så med en spand med noget rugmel i. Så skulle hun røre i blodet, mens det løb af grisen. Det foregik udenfor bryggersdøren. Når grisen var død, blev karret vendt og vandet fra gruekedlen båret derud. Herefter blev grisen skrabet og hængt op på en stige – og indvoldene taget ud. Slagteren lavede det hele dengang – parterede den og hakkede kød. Også medisterpølse og blodpølse lavede han. Hertil blev der brugt store tarme, som først var rengjort og dernæst kogt i gruekedlen. Aftenen før vi skulle slagte, lavede vi pølsepinde. Det var tynde pinde, som blev tallet runde og spidset med en kniv. De blev brugt til at sætte i enderne af tarmene for at holde på blodet, der var rørt op med rug-

mel og tilsat nogle flæsketerninger og rosiner. Det var skik, at farbror Laurits og hans familie var nede at spise blodpølse om aftenen. Ellers var det skik, at de af familien, som ikke skulle slagte, fik en pølse og lidt andet af grisen. Men ellers blev næsten det hele saltet, og alle havde dengang et saltkar. Lidt blev sat hen i en krukke til surt kød. Jeg ved ikke, hvad mor gjorde ved det, men det smagte godt. Om efteråret slagtede vi et får eller lam.

Juleaften fik vi altid suppe og flæskesteg. Det var jo ting, vi ikke var forvænt med. Så dansede vi om juletræet og fik så julegaverne. Vi fik altid en ting fra de store, der var ude at tjene. Anden juledag var vi alle oppe ved farbror Laurits og spise til aften. Der fik vi gammel-øl. Dengang fik vi altid øl i et anker – fra bryggeriet i Breum. Vi fik det om efteråret. Det var tilsat et eller andet. Jeg ved

ikke, om det var brændevin, men stærkt var det.

Tredje juledag skulle vi til juletræ i skolen, både børn og forældre. Det blev holdt i skolens gymnastiksal. I skolestuen blev der dækket til kaffe, som hver især selv havde med. Først dansede vi dog om juletræet og sang julesalmer. Derefter læste degnen et juleeventyr, og så fik vi en pose med lidt juleknas og et æble. Når så lysene var brændt ned, blev træet sat hen i et hjørne, og så dansede vi til harmonika. Vi dansede bl.a. »Lotte gik«, »Den toppede høne«, »En fynbo«, »Rits-ras«, »Bette mand i knib«, »Trekant«, »En to tre og benet op«, »Syvspring«, »Polka« og »Mazurka«. Vi legede også sanglege – f.eks. »Tre raske piger i en ring«, »Munken går i enge«, »Tyv, ja tyv«, »Tre raske flicka« og »Jeg gik mig over sø og land«. Harmonikaen blev betjent af Jakob Storgård, og det

Folkehølet på Grinderslev Kloster 1923.

Foran står forvalter Tingstrup (med hvid hat) og pigerne Eva Dons Hansen og Gerda Jensen samt to ukendte vagabonder. På hestene sidder fra venstre Otto Nielsen, Anders Larsen, en ukendt, Viggo Rasmussen, en ukendt og Julius Eskildsen.

var en hel fest at se ham spille. Øjnene rullede i hovedet på ham, og munden bevægede sig næsten fra det ene øre til det andet. Hovedet rullede frem og tilbage, og så trampede han med fødderne. Vore mødre sad hele aftenen og morede sig med at se på ham. Nogle af mændene sad inde i skolestuen og spillede kort. Der var særlig et hold, der altid spillede. Det var min far, smeden, Anton Stisen og så Per Lånum.

Grinderslev Kloster, som havde sin mark lige uden for, havde dengang mange folk. Forvalteren hed Tingstrup. Jeg husker ingen anden. Han var en bøs herre og gik altid i spidsbukser og lange støvler – med en egekæp i hånden og en hund ved sin side, en ulvespids. Men han kunne altid snakke med os børn, når han var nede i skoven, for om vinteren var der tit en 6-7 karle nede i skoven og lave brændsel og hegnspæle. Det foregik jo med håndkraft – med skovsav og økser. Når forvalteren lige havde været der, var karlene enkelte gange oppe at få kaffe. Det var de meget glade for på en kold vinterdag. Der var en skovsø, hvor vi legede og gled på isen. Skøjter havde vi ikke, men nogle gode, jernbeslåede Barsar træsko.

Om sommeren stod der på Grinderslev Klosters mark nok 70 køer tøjret i en lang række. De blev nemlig malket ude i marken. Der var to røgttere, som boede i røgterhusene. De skulle sammen med deres koner ene stå for malkningen, som selvfølgelig foregik ved håndkraft. De begyndte klokken halv fire om morgenen. Staldkarlen – ham der passede he-

stene – kørte så mælken på mejeriet i Breum. Køerne skulle flyttes flere gange om dagen, og der skulle køres vand ned til dem. Jeg har tit tænkt på, hvordan folkene på Grinderslev Kloster fik passet deres børn, og tit var der mange børn. Jeg har gået i skole med nogle af dem, og de blev tit drillet. De var mange gange både pjaltede og beskidte og lære noget, kunne de heller ikke.

I høsten var der rigtig liv på Grinderslev Klosters marker, og far var deroppe for at hjælpe til. Når der blev kørt korn ind, kørte de med seks vogne. To var i marken hele tiden, to andre på vej hjem med læs, og de to sidste i gang med at læsse negene af. Far forkede sammen med en anden negene op på vognen ude i marken. Det foregik uden ophør, idet karlen med tømmerne oppe på vognen holdt det rigtige tempo. Forvalteren gik frem og tilbage mellem marken og laden hele dagen. Når der så skulle køres i stak, var det far, som skulle lægge stakken. Hjemme måtte vi så se at få kornet hjem så godt, vi kunne.

Jeg kan huske, at der i alle indhegninger på Grinderslev Kloster var brugt egepæle, som både var store og solide. De kunne holde i mange mange år uden at rådne. De stod tæt, med ca. 3 meters mellemrum, og der var fire rækker pigetråd slået på. Det var et meget solidt hegn, som nok skulle holde kreaturerne inde. Det var heller ikke let for vi drenge at komme igennem, når vi ville gå tværs over markerne.

Som sagt var far meget glad for at spille kort. Det var især naboerne, han

spillede med. Når de kom ned til os en aften, så fik de hurtigt fundet kortene frem. Den mest lidenskabelige var Anton Stisen. Ham og Jette havde Grinderslev central, hvor der var lidt jord til. Jeg sad mange gange og passede hans penge. Hvis han vandt lidt, fik jeg somme tider en 10 øre af ham. Tabte han, blev han sur og sagde aldrig et ord. Når de så havde spillet en times tid, skulle de have kaffe. Mens de drak kaffe fortalte smeden mange historier, særlig spøgelseshistorier. Man var mere overtroisk dengang end nu, og vi turde næsten ikke ligge i mørket, når vi skulle i seng. Inden naboerne drog hjem serverede mor mange gange sveskegrød eller noget andet.

Engang i høsten, da far kom hjem fra mælketuren, skulle jeg trække hesten på græs. Den skulle ned i engen neden for skoven på en skrænt. Jeg bandt den ved et træ, så den kunne nå ned på skrænten. Da jeg så skulle hente den, lå den på hovedet. Den var kommet ind i tøjret og var gået på hovedet og havde brækket halsen. Jeg skyndte mig hjem, og far løb så derned, men den var død. Selvom den var forsikret, så var det alligevel et stort tab, når det var meget småt i forvejen. Hesten skulle far jo bruge til at køre mælk med, så han måtte hen at låne til en anden.

Når høsten var forbi, var der høstgilde, og selv om det var et lille sogn, var der mange høstgilder. Det var ellers de samme folk, der deltog. Det foregik på den måde, at de skulle komme at spise til aften, så skulle der spilles kort et par ti-

mer, og så skulle vi op på afholdshjemmet og danse. Der var masser af mennesker, både unge, ældre og børn. Vi havde selv kaffe med. Der var både høstgilder i Breum, Rærup, Grinderslev og Grønning. Det var som sagt de samme, som var budt med hvert sted. De, der spillede til dans, fik ikke andet for det end det, hver enkelt gav dem, spillemandspenge kaldtes det. Jeg ved ikke præcis, hvad der blev givet, men det var kun mændene, der gav, og de har nok givet 50 øre – og nogle måske 1 kr.

Vi havde altid en 3-4 kornstakke, de var ikke så store. Der var jo ikke meget plads hjemme i laden, når tærskemaskinen og hakkelseskisten skulle være der. Det med at skære hakkelse foregik næsten altid om aftenen. Så skulle jeg med ud at holde lygten, mens far skar det. Hakkelseskisten var nærmest som et trug, hvor det halve af et neg blev lagt i. Så skubbede far noget af det udenfor med den ene hånd, hvorefter han med den anden skar det over med den bredbladede kniv, der var anbragt for enden af kisten. Mor malkede imens. Dengang malkede vi altid tre gange om dagen. Mange gange har jeg stået ude hos hende og set hende malke.

Allerede dengang var jeg meget glad for bøger og ønskede mig uendelig meget en bogreol. Mor mente, jeg selv kunne lave en, men der var problemer både med søm og brædder, så det blev kun til snak.

Vor have syntes jeg var ret så stor. Når jeg nu ser, hvad der engang var have, er

det kun en lille firkant. Der var som i alle haver dengang en gang midt igennem den. På hver side af gangen var der en række påskeliljer. Ved den ene side var der køkkenhave og bærbuske, seks ribsbuske med store og frodige bær og nogle solbærbuske. Ved den anden side var der græsplæne og nogle bede med blomster. Det hele blev af min mor holdt meget fint og rent.

Der var mange bissekræmmere dengang. De kom gående med uldtøj i en pose på ryggen og en foran på brystet – og med stok i hånden. Der var også mange andre, der gik på vejen og kom ind og bad om en skilling eller noget at spise. De var ikke lige rare alle sammen. Nogle var både påtrængende og pågående, særlig hvis manden ikke var hjemme.

En sommer, mens mor gik ude og plukkede ribs, kom der en bisse. Det kaldte vi alle, der gik på vejen. Jeg var ikke ret stor, og far var på mælketur. Bissen ville have en skilling. Mor havde jo ingen penge, men han blev ved at brokke sig. Endelig gav mor ham en pose ribs – om han så ville gå? Det gjorde han, men kun ned bag ved skoven. Lidt efter kom han tilbage igen og ville have flere. Men i det samme kom far hjem, og bissen skyndte sig hen af vejen. Men så begyndte han at råbe, at far nok skulle komme til at fortryde det. Og hvis han ville kom hen til ham, så skulle han nok ordne ham. Vi børn var meget betænkelige ved det, men endelig gik han. Mange gange kom der to, som fulgtes ad. Det kunne godt ske mere end en gang om dagen.

Folkedansere foran Breum Afholdshjem 1922. Min bror, Gravers, står som nr. 3 fra højre i bageste række.

Tit kom der en hel trup af sigøjnere med luftgynge og karrusel og slog sig ned oppe på en mark, som hørte under Grinderslev Kro. Om dagen gik de så rundt og solgte forskellige ting – piske- ris, grydeskeer, snørrebånd mm. Om aftenen samledes ungdommen så deroppe ved kroen og morede sig. Kromanden tjente i hvert fald godt på det. Tit blev der slagsmål. Det var især karlene fra Grinderslev Kloster. Der var mange af dem, som var nogle børster. Jeg kan huske, at når de var på vej ud i marken for at arbejde, så gik mange af de lokale en omvej for ikke at komme forbi dem. De både råbte og skreg til folk.

Fra barndommen husker jeg, hvad Anna og jeg foretog os. Marinus var jo fire år yngre og de andre var ude at tjene. Der var en mægtig stor rågekoloni nede i skoven. Kommunen havde besluttet, at der skulle gøres noget for at få dem udryddet. Da ungerne så begyndte at blive flyvefærdige og kom ud på grenene, var der nogle herrer fra Skive, der fik lov til at komme ned og skyde dem. Anna og jeg var så med og skulle samle ungerne op. Vi fik som regel en krone hver. Det var mange penge. Jeg kan huske, at jeg altid hjalp en sagfører, som hed Siboni. Han var ikke ret god til at se. En aften blev han ved med at skyde efter en unge oppe i en trætop. Han skød mange skud, inden en af de andre sagde til ham, at den var død. Den sad fast mellem to grene.

Avisen skulle vi hente oppe hos købmanden i Grinderslev. Min farbror

Jens var post. Hvis han skulle ned til os med posten, var der ekstra 2 km hver vej. For at blive fri for det betalte han avisen. Han gik ud fra Breum, der var brevsamlingssted. Så gik han hele turen rundt i et par træsko med en kæp i hånden og posttasken på ryggen. Han gik tværs over marken langs med skeldiger og hvor han nu lettest kunne komme frem. Det var først sent i min barndom, at han om sommeren begyndte at cykle rundt. Om vinteren, når det næsten var umuligt at gå rundt, skiftedes de forskellige til at køre med slæde for ham. Posten kom fra Jebjerg station. Herfra transporterede en kørende post posten til Breum og fortsatte så til Thise. Han kørte i en lukket rød postvogn. Foruden posten kunne han også have en 4-5 folk med, som så sad inde i kareten. Jeg kan tydeligt huske, at han hed Jerrik (Erik), og at han kørte med et par hvide russere. Når han så havde afleveret posten i Thise, kørte han tilbage igen.

Dengang var der ingen eller næsten ingen biler. Det var før vejene blev asfalteret, og når der skulle køres grus på vejen, kørte vognmanden med en kassevogn med et par store røde heste foran. Gruset måtte både læsses på og af med håndkraft. Kom der en sjælden gang en bil, løb vi børn hen for at se den. De første, jeg ved fik bil, var kromanden og Laurits Kristensen i Grinderslev. Det var en Ford med kaleche. Jeg tror, de fik den i 1926.

I min barndom var »Skærrisbakken« meget mere stejl og svingende end nu, og når man kom med et stort læs på en hestevogn, skulle der passes på. Nogle

Kromandens bil foran Grinderslev kro ca. 1926.

bandt det ene hjul fast for at bremse det, så hestene bedre kunne holde vognen. Folk kørte jo med både tørv, høg og korn. Nedenfor skoven havde Grinderslev Kloster en eng, som var indhegnet. Om sommeren, lørdag aften, kom staldkarlen fra Grinderslev Kloster tit med en hel ringel heste, en 16-18 stykker bagefter hinanden. De skulle gå i engen der til mandag morgen, hvor staldkarlen kom ned og hentede dem ved tre-tiden om morgenen.

Mor og far gik temmelig tit i kirke. Når man kom ind i kirken, satte damerne sig i venstre side og herrerne i højre. Nogle af kirkegængerne kom fra Rærup, fra nogle store gårde der, og de var sådan lidt mere end andre. Jeg kan endnu se dem for mig. De kom adstadigt og vel også lidt overlegne og gik helt op i sidekoret og satte sig. Koret var vel ikke

ligefrem reserveret dem, men der var altid plads. Grinderslev kirke er stor, men det var ikke ualmindeligt, at den var fuld. Til højtiderne var der sat bænke op i midtergangen. Folk kom næsten altid gående til kirke. Der var kirkestier over markerne, bl.a. en fra Stouby. Jeg ved ikke, om den gik over Aksels mark, men ellers gik den i skellet, og videre ned over engen, hvor åen blev passeret via en planke. Herfra gik stien videre over Grinderslev Klosters mark og op til kirken. Jeg tror nok, at Grinderslev Kloster havde tre eller fire sådanne stier, og de måtte ikke røres med redskaber eller på anden måde. De var der stadig, efter at jeg var blevet voksen.

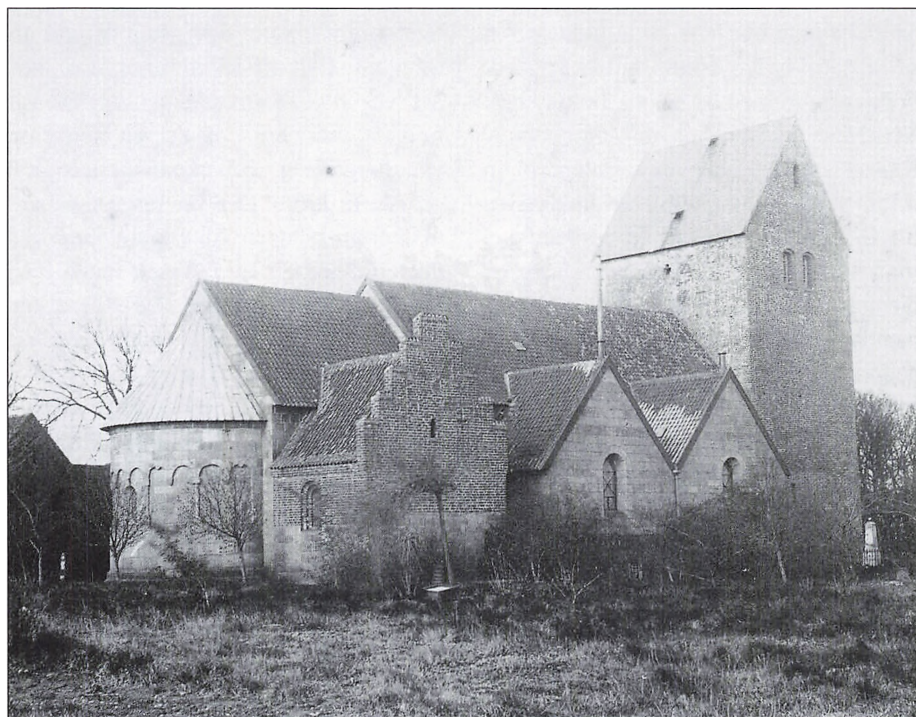
Selvom vi boede for os selv, var der ikke langt til nogen ting. Der var købmand i Stouby samt børstenbinder, skomager og træskomand. I Grinderslev

var der købmand, smed, maler og kro. I Rærup var der købmand og træskomand og i Breum købmand, bager, bryghus, manufaktur, slikhandler, afholdshjem og fattiggård. Vi var altid oppe i Breum for at se juleudstilling.

Der var mange originaler dengang. Der var bl.a. min faster Kjesten (Kirsten). Hun bandede noget så skrækeligt, og så skråede hun – sådan rigtig kardus-skrå. Hun kom tit gående ned og besøgte os. Hun og manden boede i et hus oppe i Grinderslev, og de havde engang været røgttere oppe på Grinderslev Kloster. Jeg kan huske, at min ældste bror Gravers engang var meget syg. Han

lå hjemme med lungebetændelse og skulle have varme omslag. De skulle skiftes hver time døgnet rundt. Dengang var der ikke noget, der hed penicillin. Kjesten var meget flink til at komme ned og hjælpe mor med pasningen, også om natten. Gravers fik noget medicin, og Kjesten skulle altid til at smage på det. »De er sku et for at a regner det, men a ka da sagtens ta et,« sagde hun.

Og så var der »Fine ting«. Han kørte med fisk og kom engang om ugen. Han kørte i en gig, hvor der var plads til nogle kasser fisk bagi. Fiskene var mange gange, særlig om sommeren, ej særlig friske, men han sagde altid: »Det er fine ting!« Han kørte også med slagteraffald

Grinderslev kirke ca. 1900 - før det blev moderne at anlægge indhegnede gravsteder.

Børstenbinder og fotograf Johan Peter Laustsen i Stouby på udflugt med familien til Eskjærstrand ca. 1940. Børstenbinderen står til højre med sit selvbyggede fotografiapparat.

– ben og forskelligt andet fra grisene, ting der ikke var så lette at sælge.

Flødebolle Dres boede i en lejet halvdel af et hus ovre i Stouby. Der var et forfærdeligt roderi – og møjbeskidt, som man slet ikke kan forestille sig det i dag. Der var en lille indgang og én stue, hvor han også havde sin seng. Han slog læder på, beslog træsko, reparerede seletøj og gjorde cykler i stand. Han havde et lille bord derinde og en stol. Under bordet og stolen var der helt fyldt op med alt muligt ragelse – gamle beskidte træsko fyldt af komøj, gammelt læder, cykeldæk og slanger, og så skrædede han noget så frygteligt og spyttede ned i al det her skrammel, der år efter år hobede sig op. Han solgte alt muligt: tobak, cigarer, chokolade, brystsukker, sodavand og øl. Han havde mange forskellige høje dåser

med brystsukker. Ingenting var pakket ind dengang, og skulle vi have f.eks. wienerbrød, tog han det med sine møjbeskidte hænder. Wienerbrødet, der jo var i lange stænger, blev lagt på enden af det beskidte bord, og så skar han det ud i stykker med en gammel brødkniv.

Om aftenen kom karlene fra gårdene der omkring hos ham og spillede kort til langt hen på natten, og de både røg og spyttede godt. Tit gik han i seng midt i det hele. Ingen af vinduerne kunne lukkes op. Meget blev også stjålet fra ham, for der var fyldt op alle vegne. Han blev heller ikke ret gammel, inden han døde, for ordentlig mad fik han næsten aldrig.

Vor købmand Jens Lausen boede i Grinderslev. Han var ellers gårdskarl i Skive i Elkjærs købmandsgård; men så

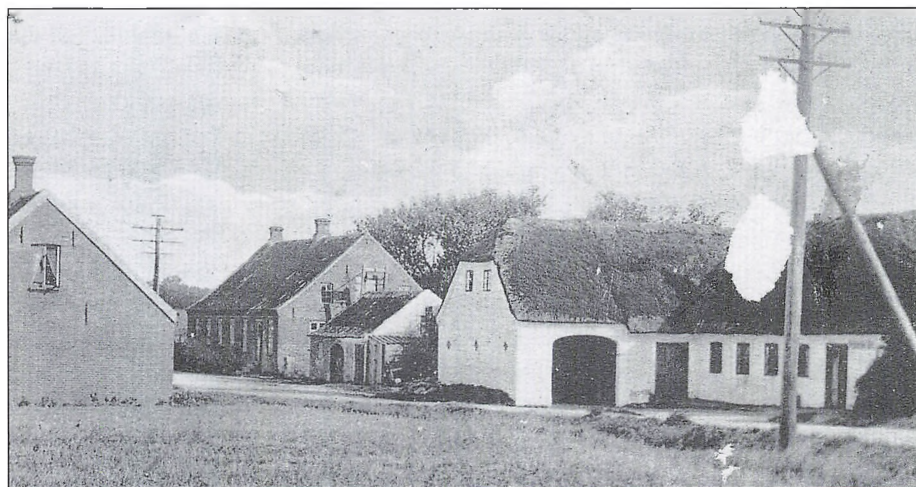
købte han huset i Grinderslev og åbnede en købmandsbutik. Desuden var han lidt ejendomshandler. Han gik altid i et par bazar træsko og med et blå forklæde. Vi kom af og til og skulle have petroleum. Jeg kan huske, at petroleumspumpen stod lige bag ved disken. Vi havde en to liters petroleumsdunk. Den løb tit over, når han pumpede – ned over fingrene på ham. Havde vi så en tøre til brystsukker, gik han lige hen og lavede et kræmmerhus og kom brystsukkeret i med fingrene – uden hverken at have vasket eller tørret hænderne. Han kørte også varetur. Han havde en lille sort hest og en jumbe at køre med. Først var han rundt og tage bestillinger og så ude med varerne dagen efter.

Jeg kan lige huske den spanske syge. Det var i slutningen af første verdenskrig, omkring 1918. Der døde mange af den. Min far og min bror Anders havde

den. Far slap hurtigt over det, men Anders var meget syg. Han skulle have gået til præst den sommer, men det måtte ud-sættes – hvor længe, det husker jeg ikke. Han fik en feltseng, så han kunne ligge ude i solen.

Dengang var der jo ikke tale om, at almindelige børn skulle andet end ud at tjene på gårdene. Min bror Aage kom op til Laurits Kristensen, da han var 12 år, men han var ikke rigtig glad ved det. Han var sådan lidt pænere i det end os andre, så da han var konfirmeret, kom han til at gå i realskolen i Roslev. Det har nu nok vakt nogen forargelse, for det var der jo slet ikke råd til. Han gik der også kun et år, så kom han i lære i Selde brugsforening.

Vi kom særlig meget sammen med farbror Laurits' børn. Den yngste, Jens, var lige så gammel som jeg. Hans mor

Grinderslev kro og »Elisabethsminde«, hvor Jens Laursen havde købmandsforretning. Postkort ca. 1910.

*De syv børn fra Skærris ca. 1918.
Siddende ses fra venstre Bertel, Anders med Marinus på skødet og Anna.
Stående ses Gravers, Aage og Boline.*

døde, da han blev født, så han var meget forkælet og ville bestemme alt, hvad vi skulle lege, og han havde en masse forskellige ting og sager, som vi slet ikke kunne få. I skolen, i frikvarteret, var han altid den førende, men inde i timen var han ikke meget værd. Jeg kan huske, at min farmor, som boede lige ved siden af skolen, sagde, at degnen havde sagt til hende, at man ikke skulle tro, at Jens og mig var fætre, for han var lige så doven, som jeg var flittig. Jeg var nu bedst til regning, dansk og geografi, og dengang var jeg også god til gymnastik. I min klasse var der en, som hed Harald Knudsen. Han og jeg kunne både lave luft-

spring, kraftspring og flyvspring. Han kunne også slå flik-flak. Det var jeg ikke så god til.

Før jeg blev konfirmeret, var jeg tit på arbejde hos Laurits Kristensen. Det var særlig i roerne og om høsten. Et år lagde jeg alle kornlæssene. Det var nu ikke så lige en sag på de gamle kassevogne. Jeg kørte også med hesteriven. Den skulle man gå bagefter. Der var en lang stang med et håndtag på, og med det løftede man tænderne op og ned. Hjemme skulle marken rives med en håndrive af træ og med trætænder. Det var altid mor, som gjorde det. Da jeg var blevet en 12 år, fik jeg lov til at komme ud at pløje. Det var

jeg meget glad for, og jeg kunne også lide at harve. Vi havde en dansk harve, der var delt i to led. Den var af træ, men med jerntænder. Vi havde også en svensk harve. Den var trekantet med nogle krumme tænder. Den var af jern. Desuden havde vi en roerenser – selvfølgelig kun til en række – og en plov. Kornet såede far med hånden, og det var han meget god til. I den tid, han boede i »Skærris«, blev der ikke sået på anden måde. Vi havde også en enrækkes roesåmaskine, som han skubbede med håndkraft. Somme tider havde vi et stykke reb bundet i, og så hjalp vi med at trække den.

Når der skulle tærskes på Grinderslev Kloster, var far oppe at hjælpe til. Det var et stort damptærskværk. Et stort damplokomobil trak tærskværket, og der må også have været en halmpresse. Halmpressen kunne ikke binde knuden på strikken, og far sad på den og bandt knuderne. Han kom somme tider hjem med noget bindegarn. Det var vi meget glade for, for det kunne vi bruge til tøj, når vi legede med sten med hul i. Og kunne vi så finde nogle gamle søm, brugte vi dem til tøjrpæle. Gamle hesteko var ikke så vanskelige at få fat i dengang. Det var vore heste. Kunne vi så finde en gammel kasse, kunne den bruges som vogn. Vi plukkede græs, lavede det til høg og kørte så høet hjem til køerne.

Ved høstgilderne oppe i alderdomshjemmet var der på et tidspunkt nogle unge, som begyndte at danse moderne –

det blev kaldt »at storke«. Jeg har vel været en 10-12 år. Til at begynde med var det kun nogle få dristige, der turde. Det vakte megen forargelse. De ældre syntes, det var forfærdeligt, at de unge kunne komme i tanke om at danse på den måde – at gå så tæt sammen, når de dansede. Men efterhånden, som flere og flere gjorde det, så døde forargelsen langsomt væk.

Når vi dengang skulle have dyrlæge, det skete meget sjældent, var det ikke sådan som nu, hvor han kan bruge koldt vand, og vi kan sige du til ham. Dengang skulle man tage hatten af for ham og sige De. Man skulle helst stå parat med varmt vand, sæbe og håndklæde. Og et par stykker skulle være klar til at hjælpe ham med at holde dyret, og én skulle også ud og holde dyrlægens hest. Lægebesøg var endnu sjældnere. Jeg kan ikke huske, at jeg var ved lægen, mens jeg var barn. Jeg havde somme tider ondt i tænderne. Når det var rigtig slemt, tog mor lidt af fars karduskrå og lavede en lille kugle og stoppede den ned i den hule tand. Det hjalp også næsten altid. Der var ikke noget med at gå til tandlæge. Lægen kunne måske en sjælden gang komme på tale, hvis det drejede sig om en tand, der skulle trækkes ud. Hvis vi havde ørepine, gik mor ud med en kniv og skar roden af en vejbred, skrælledede den ren og rund og puttede den ind i øret. Var vi forkølede, fik vi kamillete. Blomsterne havde mor plukket om sommeren og tørret. Hun plukkede og tørrede også hyldeblomster beregnet til hyllete.

Hønsene vi havde, lagde sjældent æg om vinteren. Så mor tog æg om sommeren. De skulle gemmes til jul. Det blev gjort i en kasse, som var fyldt med aske. Æggene blev sat på enden, og kassen blev så sat op på loftet. Jeg hørte aldrig, at de ikke var gode til jul.

Der var lavt til loftet nede i »Skærris«. Ude i køkkenet var der et firkantet hul i loftet med et bræt over, som var til at skubbe til side. Det var fra dengang, der var åben skorsten, fortalte mor. Det kunne man også tydeligt se inde bag ved komfuret. Der var en stor plads. Hvis så der blev for meget røg i køkkenet, var brættet lige til at skubbe til side, så røgen kunne gå den vej op. Med alle de store egetræer omkring huset, så kunne røgen let slå ned i skorstenen. Mor lave-

de en masse saft, både ribs, solbær og hyldebær. Det stod oppe på loftet i flasker – lige ved lemmen, så mor kunne række op og tage en flaske saft, når hun skulle bruge én.

Mor gik altid i en fodlang kjole eller skørt. Det hun gik i til daglig, var der en stor lomme i – hvad den så var beregnet til. Far gik til hverdag med et sort kravebryst. Når han skulle være lidt pænere, havde han en sort lastingskrave med nogle fine stikninger på. Når han skulle være særlig fin, havde han en hvid stivekrave, som der kunne sættes en flip på, og så brugte han en sløjfe eller »humbug«, som den kaldtes.

Vinteren 1927-28 gik jeg til præst oppe i Breum. Vi skulle lære en masse salmer og skriftsteder, og så lærte vi det

Konfirmandholdet i Grinderslev foråret 1928. Jeg står som nr. 2 fra venstre og pastor Bernstein står som nr. 3 fra højre.

nye testamente. Min mor var ved at blive lidt syg og skrantede noget hele vinteren. Hun tog tit natron og også hoffmannsdråber, men det var først hen efter jul, at hun var hos lægen. Han sagde, at hun skulle have det lidt godt, hvile og lægge sig engang imellem. Vi havde jo ikke noget sted, hun kunne gå hen og lægge sig, så min ældste bror Gravers lavede en divan. Den blev stoppet ud med hør, og mor syede noget betræk til den. Så kunne hun lægge sig og hvile på den. Den var også meget god, men efterhånden blev hun mere syg, så hun måtte på sygehuset og undersøges. Jeg huskede, at hun havde sagt til Gravers, da han var ved at lave den her divan, at det vist ikke var nødvendigt. »Jeg får nok snart et andet sted at ligge,« sagde hun. Men det tænkte jeg jo ikke over dengang. Jeg fik bare at vide, at hun skulle ud og undersøges. Så en dag var jeg med far ovre hos farbror Per, som boede i Stouby. Vi var inde at få kaffe, og Stine, farbrors kone, sagde så, at de måske tog fejl ude på sygehuset, men far sagde: »Nej, der var intet håb. Det var kræft i maven.« Jeg kan endnu, når jeg kommer til at tænke på det, mærke hvordan det hele gik i stå for mig. Jeg skulle ikke have mere den dag. Jeg havde aldrig tænkt mig, at det var noget alvorligt, mor fejlede. Der gik lang tid, inden jeg blev mig selv igen.

Jeg blev konfirmeret om foråret 1928. Da lå mor på sygehuset. Mine søskende var hjemme. Jeg fik 52 kr. i konfirmationsgave. Det var almindeligt, at naboer og familie gav et telegram med fra en til to kroner i. Per Lånnum og hans kone

kom. De havde en stor gård, »Vi-højgård«. De var meget nøjeregnende. De kom med en urkæde, som de havde købt oppe ved købmanden for 1 kr., men så kom de med 5 kr. fra deres fodermester, som vi tit snakkede med, når han var ude at flytte køerne. Men så kom vores degn Primdahl med en bog, Knud Rasmussens rejsedagbog. Den var jeg meget glad for. Dagen efter var far og jeg cyklende til Skive og besøge mor. Vi var inde og købe et nyt ur til mig for mine penge. Det kostede 55 kr. De 52 havde jeg jo, og far betalte så de 3 kr. En uge efter kom mor så hjem, men hun kom aldrig op mere. Hun lå nok ca. en måned, inden hun døde. I den sidste tid blev der våget ved hende hver nat.

Min bror Anders var en ivrig jæger, jeg var tit med ham. Dengang kunne man jagne næsten hvor man ville, men nede i skoven måtte man ikke. Det var kun forvalteren på Grinderslev Kloster, som måtte gå der. Engang var vi alligevel dernede med bøssen. Så kom der da også en hare, som Anders skød på og også ramte. Mens vi var ved at samle haren op, kom forvalteren med stormskridt. Han var helt rød i hovedet, og han begyndte at skælde og bande, inden han var helt henne ved os. Da han så, hvem det var, faldt han lidt mere til ro, men godt var det ikke. Men der skete da ikke mere. Anders satte også en del fælder både for ilder og mår, som jeg så skulle rundt til hver dag. Det var herligt sådan en vinterdag at gå dernede i skoven. Om sommeren samlede jeg mange forskellige fugleæg, men jeg tog kun et æg af

hver rede. Til sidst havde jeg mange forskellige æg. Der var en mere oppe i skolen, som også samlede på æg, så vi byttede, når den ene fandt noget, som den anden ikke havde. I skolen brugte vi meget at spille pind. Pindene skulle jeg gerne have med nede fra skoven. Den ene var en ret tyk hasselgren, som skulle være lige. Den anden var en lille pind.

Vor nærmeste nabo var Per Lånum på »Vihøj«. Det var en god gård på over 100 td. Land. Hvordan han kunne få det til at gå rundt, forstår jeg ikke. De var meget nøjeregnende – både ham og hans kone Kirstine, men det var ualmindelig

flinke folk, men noget egne. De avlede meget lidt, men havde en frygtelig masse ukrudt. Anders tjente deroppe. Jeg kan huske, han kørte og høstede med selvbinder og tre heste. Der var så mange tidsler, og de støvede, så man ikke kunne se hverken ham eller selvbinderen. Jeg var engang oppe og hjælpe dem med at tærsk. Der var ene tidsler og næsten ingen korn i negene, og så støvede det. Det var helt forfærdeligt. Anders havde handsker på, og han lagde negene i tærskemaskinen. Ligeledes roerne var grusomt beskidte. De havde 20 køer og ungkreaturer og nogle svin. Der var formester, 3-4 karle og en pige. Selv om de ikke fik meget i løn, skulle der allige-

Skomagervend Kristen Jensen og skomagermester Niels Chr. Bilgrav i Stouby. Bagved ses fru Ane Marie Bilgrav med hunden og datteren Petra. Foto ca. 1917.

vel penge til. Maden var ikke rigelig, men sådan var der så meget. I dag kan man slet ikke forstå, at forholdene dengang var så beskedne.

I Stouby boede skomager Bilgrav, en rigtig tyk, fin mand. Han lavede selv aldrig en smule. Han havde en gammel svend, som hed Jensen. Han var meget handicappet og kunne næsten ikke gå. Han sad ude i et lille udhus og forsålede og lappede sko og støvler. Han tjente føden til hele familien. Der var også børstenbinderen i Stouby. Han sad og lavede de forskellige børster. Bagefter cyklede han så rundt og solgte dem. Mange steder fik han hestehår og hår fra kohalerne i bytte.

Min far fortalte, at han tjente som avlskarl ved Ifver i Børstinggård i Thise. Avlskarl var nok det samme som forkarl. Dengang var det en hel skam både for en karl og hans husbond, hvis karlen rejste i utide. Han skulle helst være der i flere år. Far og Ifver må åbenbart ikke have kunnet arbejde sammen, for far tilbød, at han kunne rejse. Men det kunne der slet ikke være tale om fra Ifvers side. »Om a så skal fød dig på en seng, skal du blyv her til november,« sagde han. Far har også tjent på »Hessel« her i Himmerland.

Min mor holdt storvask én gang om måneden. Tøjet blev kogt i gruekedlen. Man kunne tit få noget billig sæbe. Der var mange, som selv kogte sæbe, hvis der døde en gris. Mor vaskede det hele på vaskebræt – det var et stort arbejde.

Vi var jo mange børn, og de store fik også vasket hjemme. Det var en mægtig hjælp, da farbror Laurits fik en vaskemaskine, så kunne hun låne den. Den skulle trækkes med håndkraft. Det var sådan en, som hang i et stativ nærmest ligesom en vugge, Når så tøjet var tørret, skulle det mangles. Det foregik med et manglebræt og en rulle. Tøjet blev lagt stramt omkring rullen, og så blev det rullet frem og tilbage med manglebrættet oppe på bordet. Noget af det blev også strøget med et gammeldags strygejern, som blev sat ind i ilden.

Da vi var små og skulle i seng om aftenen, var mor med inde og lægge os. Så bad hun fadervor med os. Da vi blev større og selv kunne vort fadervor, huskede hun os på det, når vi gik i seng. Om vinteren, når vi skulle i skole, varmede mor vores træsko med en glød fra komfuret. Hun tog gløderne med en ildtang og lagde dem i træskoene. Så var de dejlig varme at få på.

Jeg kan fra min barndom huske følgende gamle vejrspådomme:

Morgenrød gør aften blød (regn til aften).

Aftenrød gør morgen sød.

Mandagsvejr til middag – det skal vare til fredag

Fredagsvejr er søndagsvejr.

Når himlen ligner en fåremave, vil det regne i fjorten dage.

Majkulde gør bondens lader fulde.

Aprils væde – det er bondens glæde.

Lørdags blid er næste uges svie.

*En hvid jul giver en grøn påske.
Når vinden er i sønden, fryser tappen i
tønden.
Lige så mange dage lærken synger før
de fyrre riddere, lige så mange uger vil
den tie efter.*

Min første plads fik jeg om sommeren 1928, hvor min mor var død om foråret. Fra 1. juli fik jeg plads hos Kristian Villadsen i Grinderslev, en gård på ca. 40 td. Land. Jeg skulle have 100 kr. i de fire måneder til den 1. november. Kristian Villadsen var ca. 40 år og ungkarl. Tillige var hans bror der. Han hed Laurits og var en »krøbling«, som vi kaldte det dengang. Han havde en stor pukke på ryggen og en meget dårlig gang. Desuden havde han astma og hostede og hakede. Dertil havde de så en husholder, som også var 35-40 år. Hun hed Dagmar. De var meget originale, men vel ikke mere end så mange på den tid.

Gården lå lige ved siden af farbror Laurits'. Det var en meget gammel gård. Stuehuset var temmelig nyt med tegltag. De tre udhuse var af bindingsværk og med stråtag. I kohuset var der meget lavt til loftet. Vi var ikke store nogen af os, men alligevel måtte vi gå meget bøjet. Det var ikke nok, at vi bare bøjede hovedet. Vi havde otte køer, nogle fedestude og kalve, og lidt grise i den ene ende af kohuset. Det var nogle elendige stier. Vinduerne var bare nogle små, halvrunde glugger, som ikke gav meget lys. Der var altid halvmørkt derinde. Når det var mørkt ude, havde vi en flagermuslygte. Der var selvfølgelig ingen fodergang. Roerne bar vi op til køerne i en løb. Det var smalle båse og store rødbrøgede køer, så det var vanskeligt at komme op til dem. Det var næsten udelukkende kålroer, de fik. Jeg skar dem i stykker med en spade. Når Kristian ikke var der, lå Laurits på sine knæ nede ved roerne

*Breum set fra nord i 1917.
Til venstre ses Breum Afholdshjem, opført af Grinderslev Afholdsforening i 1882. Senere kom den over til »fjenden« og blev kro. Til højre ses Breum Mølle (møllen nedrevet 1929) med købmandshandel. Foto: L.J. Østergaard.*

og fyldte løben. De skulle have et bestemt antal, og det arbejde var ikke betroet mig. Roerne var i en grisesti. Det var meget besværligt at få dem ind gennem en lille lem. De skulle læsses med hænderne – ellers kunne de ikke holde sig. Når vi skulle give halm, lå han ligeledes på knæene nede på halmgulvet og viklede halmen sammen, hvorefter jeg bar den ind til dyrene. Vandet måtte jeg bære ind i en spand ude fra gården, hvor jeg pumpede det op. Grisene kunne Laurits dog humpe rundt og give. Når vi malkede, lå han gerne på en sæk bagved køerne.

Til tider var der nogle gnidninger mellem Laurits og Dagmar. Inde i køkkenet var der god plads bagved komfuret af muret sten. Der sad han altid og harkede og spyttede, og det var hun tit utilfreds med. Så blev han jo gal og skældte ud og truede med at trække de penge ud, som han havde stående i gården. Det var 10.000 kr. Det var mange penge dengang.

Som sagt var det meget gamle og upraktiske huse. Om høsten skulle det hele stikkes ind gennem nogle små lemme, som var i muren i laden. Det foregik på den måde, at vi væltede kornlæsset med vogn og det hele uden for én af lemmene. Så skulle der stå én og stikke negene ind, og der var så helst tre inde i laden til at sætte det væk. Heldigvis var der jo ikke så højt op i spidsen, for der skulle det forkes op. Vi havde en selvbinder sammen med Laurits Kristensen. Det var en gammel amerikansk selvbinder, hvor skærebordet sad i venstre side. Der var en masse vrøvl med at få den til

at binde. Når vi høstede, havde vi en hest oppe fra Laurits Kristensen, og når han høstede, lånte han en af os.

En selvbinder var ellers ikke noget, alle og enhver havde dengang. De mindre ejendomme brugte le – ligesom vi gjorde hjemme. Så var der nogle, som havde en slåmaskine med høstværk, der kunne påmonteres. Så kunne man samle kornet på et særlig indrettet bord og så med foden lægge det af, når man skønnede, der var nok til et neg. Andre igen havde en aflægger – noget i retning af en slåmaskine, men med tre store vinger, der med en passende fart gik rundt og skubbede kornet af, hver gang det var nede ved skærebordet. Men det skulle alt sammen bindes, og det var drøjt at gå der en hel dag med hovedet nedad og binde det sammen. Det skulle bindes med kornet. Det kunne ikke nå med en længde, så der skulle laves et bånd. Man tog så en lok fra det neg, man var ved at binde, og mens man så gik hen til det næste, lavede man båndet. Der skulle nogen øvelse til, men når først man vidste, hvordan man lavede det, gik det helt af sig selv.

Jeg blev ellers ikke betroet meget til at begynde med, men fik alligevel lov til at høste med de tre heste. Det var jeg meget stolt over. Om foråret, når vi skulle så korn, harvede jeg først marken over med to heste. Det var med en dansk harve. Derefter en skakharvning med et sæddække, her skulle bruges to heste. Det var rigtig god muldjord. Derefter såede Kristian så kornet med en bredsår, hvor kornet jo blev liggende oven-

på jorden. Så harvede jeg det ned, og bagefter blev der tromlet. Roerne blev sået med en Avance. Den såede to rækker ad gangen. Det var mest kålroer, men også runkelroer. De blev sået meget tæt i rækken, så der var et stort arbejde med at få dem tyndet ud.

Vi havde også som alle andre noget eng og nogle kær langt væk. Her lavede vi tørv og avlede en del enghø. Vi brugte en slåmaskine til det meste, men en del måtte vi slå med høle. Af enggræsset blev der noget dejligt blødt hø. Det lugtede noget så godt, men også noget krydret. Der var mange forskellige ukrudt-urter i det.

Når vi skulle i Kæret og slå hø, eller i tørvene og ikke kom hjem til middag, havde vi mad med til hele dagen. Til hestene havde vi muleposer med indeholdende hakkelse og lidt korn, nemlig havre. En mulepose var en pose lavet af sækkelærred. Foroven var der et stykke reb, tyndt som en tøjsnor. Rebet passede

lige til at sætte over hestens hoved bag ørerne. Så kunde hestene stå og gumle stille og roligt. En spand vand kunne vi altid få i en tørvegrav eller grøft. Vor egen mad var sat i skygge ved en busk, og drikkelserne, det var kernemælk eller hjemmelavet øl, satte vi ned i en grøft, hvor vandet var koldt. Så var det dejligt afkølet, når vi skulle have det.

Vi kom ikke så tidligt op om morgenen. Om sommeren ved syvtiden og om vinteren ved ottetiden. Når vi kom op, skulle vi ud at malke. Der var en meget varm og tung luft inde i den gamle kostald, og når jeg en vintermorgen sad og malkede, kunne det være svært at holde øjnene åbne, og jeg var mange gange lige ved at falde i søvn. Vi malkede tre gange om dagen. Når vi havde spist til aften, spillede vi tit ludo, inden vi skulle ud at malke. Men ind imellem skulle jeg ud at give hestene en »gjevt«. Det skulle være hvert kvarter, så det gik tit på. Vi

Grinderslev smedie ved Grinderslevkrydset 1926.

fodrede med hakkelse og havde tre heste. Om vinteren stod vi om dagen og tærskede al rugen med plejl. Det gik ikke så godt til at begynde med, for slagene skulle jo passe sammen, når vi var to til det. Det værste arbejde var at køre ajle. Det skulle pumpes op med hånden, og for hver tønde skulle jeg have en spand vand til at hælde i pumpen, for den havde tabt vand imens. Det var en stor Pumpe, så den var træls nok for sådan en 14 års knægt. Jeg fandt hurtigt ud af, hvor mange pumpe­slag, der skulle til for at få tønden fuld.

Om høsten, og når vi kørte møg, havde vi Villads til at hjælpe os. Villads var halvbror til Kristian og Laurits. Han var gift med min faster Kjesten og boede i et hus ved siden af »Betryk«, hvor som tidligere nævnt min farfar og farmor havde boet. Nu boede Jakob Storgård der, og ham og hans familie vil jeg lige fortælle lidt om. De havde en masse børn. Et af dem hed Kristian. Vi kaldte ham fuldmånen. Han gik også meget og hjalp os. Jakob Storgårds kone var, hvad vi kaldte »en mog sov«, men hun havde som sagt også en masse børn, elleve i alt. Når hun havde vask ude, kan jeg huske, at man talte om, at tøj­et var gråt i stedet for hvidt. Der var ingen brønd til huset. Vandet hentede de hos Kjesten og Villads – husene lå omtrent ved siden af hinanden. Men så blev Kjesten og Agnes, som konen hed, uvenner, så de måtte ikke længere hente vand derovre. Så børnene gik og slæbte det hjem ovre fra os, og det var ikke så mærkeligt, at de sparede på det. Kjesten og Villads havde

fire børn, to drenge og to piger. Den ene af drengene, Ingvar, havde tjent hos Kristian Villadsen før mig. Ham var der kunster i, og han var kommet i tanke om, at han var syg. Han gik så op til lægen og kom tilbage og sagde, at han havde mavesår, og at han skulle på diæt. Han fortalte også, hvad han måtte få at spise. Desuden måtte han ikke udføre hårdt arbejde og skulle til lægen hver anden dag. Sådan gik der en måneds tid, og det blev ikke bedre. Så gik Kristian op til lægen for at høre, hvad han mente om Ingvars sygdom. Lægen blev noget forbavset, for Ingvar havde overhovedet ikke været deroppe. Så da Kristian kom hjem, fik Ingvar besked på at pakke og tage hjem.

Jeg havde det meget godt i den tid, jeg var der, men jeg lærte ikke noget. De var meget gammeldags på alle måder. Køerne stod alle tøjret, men det var jo almindeligt dengang. Vi havde kun en tøjrekølle. Når jeg skulle flytte hestene, måtte jeg bruge en sten til at slå tøjrestagerne ned med. Det var træstager, og jorden var meget hård. Inde i stuen, hvor vi sad, havde Laurits sin seng, hvor han sov om natten. Der var altid meget varmt derinde. Noget overtroiske var de også. Vi måtte ikke klippe en kohale, hvis koen var med kalv, for så fik den en død kalv. »Det er fanden gålemeg et fordi a tror pået, men det kan nu eet betål sæ å gør,« sagde Kristian. Ligeledes skulle plov og harve og alle andre redskaber samles ind til juleaften, for ellers kom Jerusalems skomager og satte sig og hvilede på redskaberne, og så groede der kun skidt og ukrudt året efter.

Breum Andelsmejeri, hvortil min far kørte mælk i en lang årrække. Til venstre er snekastningen fuld gang. Den blev besørget af karle fra sognets gårde og senere også arbejdsløse. Foto ca. '960.

Jeg var tit med dem på besøg om aftenen, når de var i Breum og besøgte Kristians og Laurits brødre. De havde hver en landbrugsejendom. Vi var kørende i umbe med det gamle øg for. Laurits skulle sidde på en bestemt plads på grund af puklen, han havde på ryggen.

Vinteren 1928-29 havde vi en frygtelig nasse sne. Jeg var ude at skovle sne hver dag i mange dage. Dengang var der ikke noget, der hed sneplov. Alle vejene nåtte ryddes med håndkraft, og det blev gjort af karlene fra alle gårdene. Fra de største gårde deltog to til tre stykker, og fra Grinderslev Kloster vistnok seks karle. Snefogeden, en gårdmand, der var valgt til opgaven, måtte rundt til gårdene og byde. Der var mange, som ikke havde

telefon dengang. Han gik så med en stok og ridsede af, hvor bred vejen skulle være og delte vejstykker ud til karlene. Nogle steder måtte sneen smides op i to omgange. Sneen gik flere steder op til telefontrådene. Det var et træls og koldt arbejde. Det skete, vi kom ind og fik kaffe enkelte steder.

Om sommeren 1929 byggede vi tre nye udhuse. Både kostalden, laden og hestestalden blev revet ned. Om foråret, da vi var færdige med forårsarbejdet, begyndte jeg at køre sand hjem. Det skulle hentes i Grønning. Jeg kunne hente to læs om dagen. Jeg skulle jo læsse det med skovl og læsse det af også. Dengang fik man ikke mørtel hjem, som man lige kunne bruge. Noget før de be-

gyndte at mure, kom der en arbejdsmand og gravede en stor kalkkule. Så kom der en bil med ulæsket kalk, som så skulle læskes dernede. Hver eneste børefuld mørtel blev blandet i børen – kalk, sand og cement. Ligeledes skulle arbejdsmændene bære alle sten op på stilladset. Prisen for at bygge de tre huse var mellem 9.000 og 10.000 kr. Alle de gamle bjælker, det var eg, blev savet til brædder og brugt mellem kørerne. Der blev ikke lavet fodergang i kostalden. Vi skulle stadigvæk bære det hele op imellem kreaturerne. Kun hos hestene blev der fodergang. Der blev indlagt elektrisk kraft, men intet elektrisk lys. Vi skulle stadig bruge flagermuslygte. I stuehuset var der elektrisk lys. Om efteråret, da det hele var færdigt, blev Dagmar og Kristian gift. Der var stort bryllup med telt ude i gården. Kristian og jeg var kørende med to vogne helt til Glyngøre for at hente teltet. Der var spisning og dans og smørrebrød, som gæsterne kunne gå ind i stuen at få. Der var nogle unge piger, der vartede op hele natten, men det var ikke noget, de fik betaling for.

Jeg var i pladsen i de fire måneder og så tre år mere. Dengang blev man altid fæstet for et år af gangen, fra november til november. Det første hele år skulle jeg have 275 kr., året efter 325 kr. og tredje år 375 kr. Lønnen blev udbetalt med en tredjedel for vinterhalvåret og to tredjedele for sommeren.

Da jeg fik min løn den 1. november, efter at have været der i fire måneder, købte jeg mig et par træskostøvler. Før havde jeg kun haft træsko, det var spids-

næsede træsko bazar-træsko. Jeg gik altid i træsko. De første dage om foråret, når jeg harvede, var både hestene og jeg lige, så vi dinglede, når det var aften. At gå i et par tunge træsko i den løse jord en hel dag var meget trættende. Det var ikke lettere med træskostøvler, men man var fri for at få jord i dem. Gummistøvler var lige begyndt at komme frem, men de var ikke værd at købe, for fødderne blev helt ødelagt af at have dem på. De var alt for tætte – fødderne kunne ikke få luft. Og så var de meget dyre. Træskostøvlerne var gode om vinteren, særlig når vi var ude at skovle sne. Med en god halmvisk i var de både tørre og varme.

Mit konfirmationstøj var en matrosbluse og et par lange bukser. Min første rigtige habit samt skjorte og slips fik jeg den første vinter, jeg havde plads. Der var meget besvær med at få flippen og slipset til at sidde, som det skulle. Det skulle jeg hjem og have en af pigerne til at hjælpe med, når jeg skulle til ungdomsmøde oppe på afholdshjemmet. Lærer Primdahl var formand. Jeg gik også med til gymnastik. Hvor mærkeligt det end lyder, var der ingen, der kunne synge for, så det gjorde jeg. Nu er der ikke en tone i mig – det var der dengang.

Jeppe Aakjær havde sin store tid. Han var blevet ejer af gården »Jenle« og holdt de store, berømte Jenle-møder, hvor der var flere hundreder mennesker samlet. Han var ikke lige velset hos alle. Han var radikal, og venstrefolkene, hvortil min far og hans familie hørte, gjorde en del nar af ham. Når Jep holdt

le, sagde han »vi husmænd«, men bagter, når de skulle ind og have frokost, er det ikke husmændene, som blev budt d, men alle de store herrer, folketingsænd mm. Dengang blev der, hvor der er unge, afholdt ungdomsgilder med tffebord og dans. På de fleste gårde var er en storstue, som blev ryddet. Når vi uulle til at hjem, fik vi gerne grød eller i eller anden ting. Det var gerne en lo-ul spillemand med en violin eller haronika, som leverede musikken.

Til jul skulle vi have tærsket, så vi ivde halm og korn til 14 dage. Halmen er jo løs, og meget plads havde vi ikke, i den skulle forkes op på kohusloftet eller ind i et tomt område i laden – og træes godt sammen for ikke at fylde for meget. Ligeledes skulle der skæres hakelse til hestene. Det foregik med håndraft. Der var et stort svinghjul med et indtag på. Det skulle jeg trække rundt. Kristian kom så negene i. Næsten al den ivre, vi havde, var beregnet til hestene. engang gjaldt det først og fremmest estene. Kørerne kom i anden række.

Da vi byggede den nye hestestald, ev der samtidig lavet plads til fire søer. år der var en so, som fik grise, gik Kriian oppe hos den hver nat for at passe i, at den ikke skulle lægge sig på dem. m dagen skulle jeg så være hos dem. engang var der ikke noget med at lade erner være ene de første otte dage.

Om efteråret skulle hestenes haler og anker gøres i orden. Halerne skulle rkes af dem, så de kunne blive fine og

*Christen Pedersen som ældre.
Foto: Chr. Løvstad.*

spidse. Kristian gik en hel dag og gjorde dem i stand. Hårene kunne ikke rykkes af på en gang, for det gjorde ondt på hestene. Der måtte tages lidt af gangen. Hårene blev lagt pænt sammen, og når børstenbinderen kom og ville sælge koste og børster, fik han så hårene i bytte.

Slagter Klinge fra Skive kom kørende et par gange om året. Så købte han gerne er par stude, en 2-3 får eller lam og måske en kalv. Han kom kørende i en fjedervogn med hække på. Var det lam eller får, han købte, tog han dem med straks.

Laurits gik gerne til købmanden i Grinderslev, Jens Laursen. Det var oppe ved enden af vores markvej. Jeg kan

endnu se ham humpe af sted med kurven i den ene hånd. Når han havde gået et lille stykke, stod han stille med hånden på det ene knæ og hostede og harkede. Så gik han lidt igen. Det tog ham gerne en halv dag. Når han skulle barberes en gang om ugen, brugte han en hårklipper, så rigtig barberet var han aldrig. Kristian brugte en rigtig barberkniv. Dengang fandtes der ikke wc, så både pigerne og karlene måtte bruge stalden. Da vi skulle bygge, og der kom mange håndværkere, lavede Kristian et lille skur og satte en spand derind. Så kunne Dagmar siden bruge den. En grammofon var ikke noget, alle havde. På gården havde de én, som skulle trækkes op – med en stor tragt på. Kom der så nogle af mine fætre og kusiner omme fra farbror Laurits', som jo boede lige ved siden af, så var det en hel fest, hvis vi fik lov til at spille på den.

Da jeg skulle have mit første jakkesæt, skulle jeg have fri en eftermiddag. Far, Marinus og jeg cyklede til Roslev, og derfra med tog til Skive. Jeg husker ikke præcis, hvad en billet kostede, men jeg mener, at en voksenbillet, tur-retur, kostede 1,50 kr. og en børnebillet det halve. Far købte så to voksenbilletter og en børnebillet. Da konduktøren kom for at klippe dem, spurgte han, om ikke jeg var for stor til at rejse på børnebillet. »Der er sku også to voksenbilletter og en børnebillet,« sagde far. Ja, så måtte han undskylde, sagde konduktøren. »Ja, så kan I se jer for,« sagde far. Men et sæt blå tøj fik jeg da. Det kostede 42 kr., og så var der både skjorte og slips med.

Jeg var som sagt hos Kristian Villadsen i tre år og fire måneder. I alt har jeg haft 9 pladser gennem i alt 18 år. Selvom det ikke var lige rart alt sammen, ville jeg alligevel ikke være disse år foruden. Der har været meget slid og hårdt arbejde, meget mere end det kendes i dag, men herligt var det en tidlig forårmorgen at komme i marken med et spand heste for at harve eller pløje, når lærkerne sang og viberne fløj en om ørerne. Agerhøns og harer kunne man også få at se. Alt var stille – ingen motorstøj eller andet spektakel. Man kunne høre hver en lyd fra gårdene – træskoklapren på stenpikningen og klangen af spande. Alt dette bemærkede man, selvom man var lidt mat i sokkerne de første dage, når man havde gået i 10 timer. Knap så rart var det om efteråret, hvis det regnede hele dagen. At gå og være drivende våd hele dagen oplevede jeg nu ikke, mens jeg var der. Så blev der kaldt på mig, at jeg skulle komme hjem. Dejligt var det længere henne på sommeren, når vi skulle i kæret og slå græs. Jeg kørte med slåmaskinen, mens Kristian brugte leen, hvor maskinen ikke kunne køre. Der gik altid en 2-3 storke bagefter maskinen og tog frøer, som der var mange af. Vi havde mad med til hele dagen.

Når jeg kørte derhjemme på markerne, kom Marinus engang imellem op til mig. Havde én af os så en tiøre, løb han hen til købmanden efter to flødeboller. De kostede dengang fem øre stykket, og så var de dobbelt så store som nu. Det kunne jo godt være lidt trist for en knægt på 14 år at gå sammen med de tre, som jeg syntes var gamle. De var i hvert fald

Børnene fra Skærris midt i 1970'erne:

Fra venstre ses Aage, Boline, Anna, Anders, Marinus og Bertel. Gravers var død allerede i 1935.

zammeldags. Der kunne jo også godt sommetider være problemer, selvom jeg var 14 år, og min mor havde jeg jo ikke at gå til. Anna og Boline var gode til at tage sig af både Marinus og mig. De sørgede for at vaske tøjet og holde det i orden.

Ved gårdene var der dengang gerne et ille stykke jord, som lå hen med græs lige udenfor den enkelte gård. »Æ tovt« blev det kaldt. Der samledes de unge gerne om aftenen og legede forskellige lege. Det var særlig »to mand frem for en enke.« Det foregik især omme hos farbror Laurits, og så var vi inde at få grød eller andet, inden vi gik hjem.

Kristian havde en cykel. Den blev kun brugt om sommeren. Den 1. november blev den smurt og sat op på loftet, hvor den så stod til foråret. Om vinteren gik han så omkring, når han skulle noget.

Folk var nøjsomme dengang. Vor nabo havde en lille ejendom på kun fem td. land. Han ville ikke gå på arbejde. Ejendommen skulle give dem udkommet. De havde en hel del børn, jeg tror der var fem. Selvom det var en meget god jord, kunne der dog kun gro noget på den ene side. De havde tre køer og nogle få kalve, lidt grise og høns. Også en gris havde de jo og kunne slagte, og æg også. Kartofler avlede de også. De havde også en hest, der var berømt for sit pløjearbej-

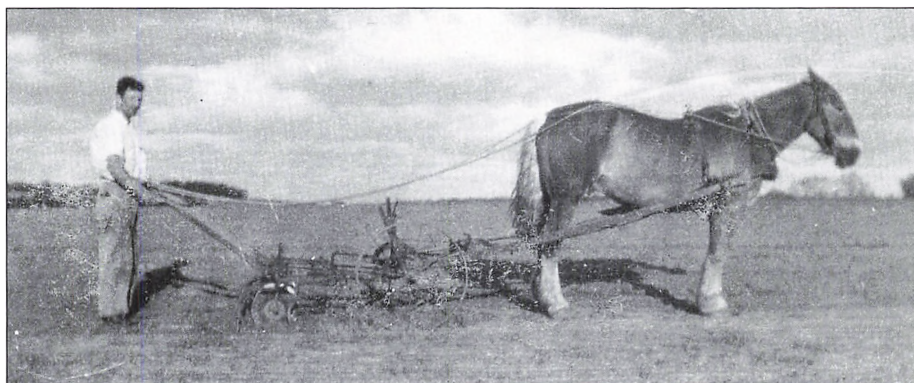
de. Det gik så stille, at det var helt utroligt. Hesten stod bogstavelig talt helt stille, hver gang den skulle flytte en fod. Jeg har aldrig før eller siden set noget tilsvarende.

Nytårsaften var noget helt for sig – selv hos Kristian Villadsen. Der kom altid mange der, og der blev skudt med både tudser, kinesere, sværme og kanonslag, både i stuen og i køkkenet, så det var mærkeligt, at der ikke gik ild i noget. Dengang kunne man købe al muligt fyrværkeri, og alt muligt halløj blev der lavet. Karlene fra de forskellige gårde gik i flokke fra gård til gård hele natten. Nogle gange kravlede de op på taget og stoppede skorstenen til. Stod der nogle redskaber ude, blev de gemt eller flyttet om til en anden gård. Vogne og trillebører var særlig eftertragtede. Nogle steder blev en vogn helt skilt ad og båret op på taget og samlet igen deroppe. Nogle steder blev de budt ind på kaffe. Det var meget brugt, at en af karlene blev udenfor. Senere listede han sig ind i køkkenet

og fik fat i kaffekanden, mens konen var ved at dække bord. Når hun så kom for at hente kaffen, var den væk. Det var ikke rart nytårsdag om morgenen, hvis møgbøren manglede, når man skulle til at muge ud.

Det værste ved pladsen hos Kristian var, at vi mange gange arbejdede til langt ud på aftenen. Dagen kunne godt blive på 14-16 timer. Når jeg så snakkede om, at klokken var mange, sagde han: »Æ klok er for skrædder og skomager og et for bønder.«

Mange af bønderne i Salling var stoute og selvtilfredse – og vel også lidt store i slaget. Jeg tænker næsten, det er det samme endnu. Det var Kristian Villadsen nu ikke, men han var meget nøjeregnende. Jeg kan huske, at der var en hest, som trådte på en enspænde-stang, så den brækkede. Kristian tog så to stykker lægte og slog en på hver side. Det blev noget frygtelig uhåndterligt makværk, men vi kørte med det i lang tid. Men en

Bertel Pedersen med radrenser omkring den tid, han flyttede fra Salling for at tage plads i andre egne af landet.

dag fik jeg stangen på ryggen og skulle op til smeden og have en ny. Der stod en tre til fire gårdmænd i smedjen, blandt andet Markus Henriksen, som var både lun og drillesyg. Da jeg kom slæbende med den her stang, kom det roligt og drævende: »Jeg synes næsten ikke, at det er nødvendigt, så fint som den er lavet.«

Min søster Boline blev gift i maj 1931 med Axel Kristensen i Thise Torp. Axels far, Niels Kristian, havde en gård på 65 td. land i Thise Torp. Det var meningen, at Axel skulle have gården, men det var blevet dårlige tider for landbruget og den øvrige del af samfundet også, så foreløbigt skulle de være bestyrere på den. Axel havde i øvrigt stået for bedriften i mange år.

Den 1. november 1931 blev jeg forkarl dernede. Jeg skulle have 500 kr. for et år. Desforuden var der en anden karl. Han hed Kristian Kild og var 16 år. Jeg var 17. Endelig var der en pige, som hed Johanne. Niels Kristian havde lige bygget hus nede i Thise by, hvor han boede sammen med Axels ældste søster Karla.

Jeg skulle passe hestene, og jeg skulle selv komme op om morgenen og sørge for at den anden karl og pigen kom op (siden den tid har der kun været ganske enkelte morgener, hvor jeg ikke selv skulle sørge for at komme op og få andre karle og piger op). Pigen og Kild skulle så hen at malke sammen med Axel. Der var 20 køer, og de skulle malke med hånden. Vi skulle op kl. 6 om vinteren og kl. 5 om sommeren. Mens de malke, skulle jeg muge ved hestene og strigle og fodre dem. Vi havde fire arbejdsheste. Det var helt andre forhold, end jeg

var vant til i den anden plads. Alt var mere præcist – både morgenen og aften.

Selvom Axel aldrig havde været ude, men altid gået hjemme, var han meget dygtig og fulgte med tiden. Han havde dog været hjemmefra et halvt år som soldat og fem måneder på Uldum højskole. Det var vel nok den plads, hvor jeg har lært mest – i hvert fald med hensyn til det praktiske og det at bestille noget. Axel kunne bestille ualmindeligt meget, og jeg prøvede på at kunne gøre lige så meget. Møddingen havde vi ude midt i gården. Det var ikke altid nemt at køre møget op i toppen af den med en trillebør på et smalt bræt. Det blev til mange læs med trillebøren med møg fra kreaturerne, svinene og hestene. Når vi havde fået morgenmad, var klokken gerne 7. Så skulle den anden karl og jeg i marken. Dengang havde vi kâlroer og runkelroer, flest kâlroer. Det gav rigtig mange læs, for det var jo kun kassevogne, vi kørte med. Vi kørte hver med sin vogn. Roerne stak vi på med en greb. Når så Axel var færdig med at fodre, kom han ud og hjalp til med at læsse, og det skulle regne meget slemt, inden vi kørte hjem. Om eftermiddagen kom Niels Kristian så og hjalp os, når Axel skulle hjem at fodre. Vi arbejdede fem timer hver halve dag. Det var lidt hårdt til at begynde med. Jeg havde jo altid fået både formiddagskaffe og eftermiddagskaffe.

Pigen havde meget at lave dengang. Når jeg havde kaldt på hende, skulle hun først have tændt op i komfuret, og så ud at malke en halv snes køer. Derefter skulle hun ind at koge havregrød og lave

kaffe, som om sommeren skulle være parat klokken halv syv. Senere på formiddagen, når mælkekusken havde været der, skulle hun ud at vaske spande – en otte til ti stykker. Ellers var hun med i roerne og hjalp i høet og i høsten. Og så skulle hun selvfølgelig gøre rent og vaske op, og haven skulle også passes. Og hun fik kun 15 kr. om måneden.

Jeg var nede ved Boline og Axel i tre år. De første to år fik jeg 500 kr. i løn om året. Det sidste år fik jeg 600. Men det var meget småt med penge for alle dengang. Hvis vi skulle have 10 kr. af vores løn, ville manden gerne vide det nogle dage før, så han kunne hæve dem. En slagterigris kostede 36 kr., og en lille gris kun 2-5 kr. Og flere gange, når en mand købte og betalte for otte grise, så var der mange gange ni i stedet. Hvad

smørret kostede, da det var billigst, husker jeg ikke helt bestemt, men jeg kan huske, at det på et tidspunkt kostede 1 kr. og 27 øre for et pund. Så ret mange mælkepenge blev det ikke til.

Det første år, jeg var der, havde vi en daglejer til at læsse møget. Det var Axels fætter. Han gik fra den ene gård til anden og læssede møg, både efterår og forår. Han fik 5 kr. om dagen, men så læssede han også 40 læs pr. dag. Axel og jeg kørte det så ud på marken og læssede det af i dynger. Andenkarlen skulle så sprede det. Han kunne nå det ind imellem arbejdet med at fodre. Bagefter skulle jeg så have det pløjet ned.

Karlekamret var ude ved siden af hestestalden. Her var der en gang mellem kamret og stalden, men mange steder var der kun en dør imellem. Vi havde selv-

*Bertel Pedersens bror, Anders; på selvbinderen, mens han tjente på Vihøjgård ca. 1927-1928.
Foto: Andersen, Spøttrup.*

følgelig halm i sengene. Tit var der også mus i dem, men det tænkte vi nu ikke på, for det var meget almindeligt.

Niels Kristians hus, som han lige havde bygget nede i Thise, lå på en lille eng, som hørte til gården. Der var kun fyldt op, hvor huset lå. Den første vinter, jeg var der, og efter at efterårsarbejdet var afsluttet, kørte vi hver dag, når vi havde tid, jord fra et skeldige til nabogården. De havde fået lov til at fjerne diget. Jeg tror nok, at det var 600-700 meter langt. Vi pløjede et lille stykke ad gangen, og så læssede vi ellers med greb og skovl på vognen. Vi kørte med hver sin vogn, andenkarlen og jeg. Vi kørte mange hundrede læs, for det var et meget højt dige. Naboen sagde, da vi begyndte, at det fik vi aldrig gjort færdigt. Men da vinteren var forbi, var diget væk, jorden jævnet og en række pæle med tre rækker pigtråd sat op. Jorden kørte vi ned til Niels Kristians hus, så engen blev fyldt op og en have lagt an.

Jeg lærte mange ting i de tre år, jeg var der. Når vi pløjede, skulle det være en helt lige fure. Det havde jeg nu heller ikke så svært ved. Og hjørnerne skulle med. Det var også nemmere med heste og en almindelig plov end nu med de store traktorer. Hvis der var et hjørne, som var umuligt at komme ind i, tog vi en spade med og gravede det sidste. Jeg lærte også at køre med radsåmaskine. Det havde jeg aldrig prøvet før. Jeg fik besked på, at det helst skulle sås lige. Det var Axel meget omhyggelig med, for marken var lige op ad vejen. Det lær-

te jeg nu også ret hurtigt. Der var 6 td. land i hvert stykke. Det kunne jeg lige nå med et par raske heste fra kl. 1 om eftermiddagen og til kl. 6 aften. Dengang havde vi som nævnt flest kårroer. De skulle både renses med hest og radrenser og tyndes ud med roehakker. Dengang blev de sået meget tæt. Som regel blev roerne radrenset to gange, inden de blev tyndet ud, og tre gange bagefter. Desuden var vi igennem dem med hakken mange gange. Det med at tynde ud i roerne var jeg temmelig rask til. Jeg kunne nemt tage 2000 favn om dagen, mens den anden karl og pigen måtte nøjes med 1500. Vi havde også 6 td. land med runkelroer. De skulle rykkes op med hånden og toppes af. Det var et hårdt arbejde at gå og bukke sig en hel dag.

Vi havde 16 td. land, som lå et langt stykke henne, nede i heden. Det var rart om sommeren, når hestene kunne komme derned lørdag aften og blive der til mandag morgen. Lørdag aften bandt jeg dem sammen og cyklede med dem derned.

Om foråret den 19. marts blev Grethe født. Axel kom midt om natten og kaldte på mig. Jeg skulle gå hen at hente en kone, som boede ca. tre km derfra. Jeg skulle kalde på hende og vente og følges med hende hjem. Jordemoderen var vor nabo i Breum.

Vor nabo Poul i Torp havde et par unge karle, som jeg kom en del sammen med. En af dem havde jeg gået i skole med. Den anden, som var forkarl, hed Jens Holst. Han og jeg cyklede til Skive

for at gå i Biografen en aften. Der var ca. 20 km til Skive.

Vi havde ikke selv tørvemose, men om sommeren blev jeg sendt hen efter tørv langt på den anden side af Skive – næsten helt til Holstebro. Det tog en hel dag med et spand heste og en kassevogn. Jeg tror nok, jeg kunne have 4000 tørv på, men så skulle de også stables godt.

Om sommeren 1932 kom Axels søster Karla, som boede nede ved Niels Kristian, på sidsygehospitalet i Viborg (sådan kaldtes det dengang), og hun blev der lige til sin død. Niels Kristian solgte så huset og flyttede igen op til Axel og Boline. Jeg kan huske, at han skulle give 2 kr. om dagen for kosten. Han sov altid næsten til middag. Hver dag – om morgenen – smurte Boline to halve stykker rugbrød, som hun sammen med en kop kaffe gik op på hans værelse med. Han var altid meget bange, når det var mørkt – særlig når han skulle være alene hjemme. Alle døre skulle være låst. Ellers gik han meget og passede Grethe, som jo var lille. Jeg kan huske, at han, når vi fodrede og malkede om aftenen, gik med hende på armen og sang, frem og tilbage bagved køerne.

Den 1. november 1932 fik vi en ny andekar, en ældre karl, som var meget lidt bevendt. Arbejde var der ikke meget af i ham, og i roerne kunne han kun klare det halve af det, jeg klarede – og sådan var det helt igennem. Når han skulle sprede møg, måtte Axel og jeg sprede det meste af det, når vi var færdi-

ge med at køre. Vi fik også ny pige. Det var min kusine Maja – et af morbror Mikkels børn. Hun skulle have 25 kr. om måneden.

Om efteråret kørte vi roerne i kule. Kålroerne blev kørt sammen i firkantede dynger, der blev dækket med tang, som vi hentede ved vandet i Sundsøre. Dengang var der en mængde tang. Det lå i tykke strimer hele vejen langs stranden, hvor vi kørte og læssede på. Ligeledes hentede jeg grus og sand på standen. Det er forbudt i dag. Runkelroerne blev lagt i en lang kule. Som regel blev der først pløjet og derefter skovlet en lang, bred kule i en dybde som plovfurene. Når så roerne var kørt deri og stablet pænt op – mange gange med hånden for at få kulen jævn og pæn – blev der lagt et lille lag halm på. Vi skulle spare på halmen. Så blev der pløjet hele vejen om kulen. Dernæst fik vi en skovl i hånden, og så var det om at få noget jord på. Der skulle et lige så tykt lag jord på, som skovlbladet var langt. Var vinteren slem, måtte der tit mere på.

Når vi skulle vaskes, havde vi et vandfad ude i hestestalden. Vi vaskede os altid i koldt vand, som vi hentede ude ved vandpumpen. Håndklæderne var mange gange frosset helt stive. Brønden var ude i gården helt op til møddingen, og ajlebeholderen var også lige ved siden af. Når vi kørte ajle, brugte vi motoren til at pumpe den op med. Det var en hel leg sammenlignet med at pumpe den op med hånden. Jeg husker engang, hvor jeg skulle køre ajle, at røret ind til stalden var stoppet. Axel tog så en stige og satte

ned i beholderen og gik derned med en ståltråd for at rense den. Han gled så på stigen og plumpede ned i beholderen. Ajlen gik ham til midt på livet. Det var midt om vinteren, så det var en kold omgang – foruden lugten. Jeg ved ikke, om det følgende skete samme dag. Under alle omstændigheder var jeg ved at køre ajle ud og kørte på vejen og skulle dreje ind til venstre, ind på marken. Jeg gik ved siden af vognen. Jeg havde allerede kørt mange tøndefulde og så mig ikke tilbage, for der kom jo næsten ingen biler dengang. Men pludselig, mens jeg var ved at dreje ind, befandt jeg mig oppe på forskærmen af en bil. Men han kørte nok ikke så stærkt. Der skete i hvert fald ikke noget.

Min første nye cykel fik jeg i 1933. Jeg købte den hos smeden i Thise, og den kostede 55 kr. Om sommeren 1934 havde vor nabos karl og jeg fri i fire dage. Vi ville cykle ned til den første Lillebæltsbro, som var ved at blive bygget. Den første nat sov vi lidt uden for Løgstrup i en lille granlund. Vi havde selv telt med. Den næste dag nåede vi Vejle, men så opgav vi at komme videre. Det både regnede og blæste. Vi vendte så næsen hjemad igen, så vi fik kun tre dage. Jeg fik ikke meget ud af det, for jeg var begyndt at få ondt i maven, når jeg havde spist. Og efter at jeg var kommet hjem, blev det værre og værre. Man gik ikke til læge, uden at det var meget nødvendigt. Det var særlig galt en times tid, efter at vi havde spist til middag. Jeg har mange gange ligget og vredet mig af smerte henne i marken. Når der så var

gået en halv times tid, blev det helt godt igen, men til sidst måtte jeg alligevel til lægen. Han sagde, at det var mavekatar, og jeg fik en lang spiseseddel med hjem, hvor der stod, hvad jeg måtte få. Nu var det godt, at jeg var hos Axel og Boline, for lægens forskrifter blev overholdt et helt år. Siden var der aldrig noget i vejen med mig.

Alting kostede ikke ret meget dengang, men pengene var også små. Når vi gik i roerne ude i nærheden af Thise by, blev vi sommetider lækkersultne. Så var en af os inde ved bageren efter en stang wienerbrød. Vi fik en meget stor stang for 25 øre. Men tøj var ret dyrt, hvis man skulle have noget godt. Jeg fik et sæt syet hos skrædder Middelfart i Junget for 120 kr. Det var meget dengang.

Vi kørte tit en tur til »Skærris« og besøgte far. Vi kørte i ponyvogn med en hest, som Axel og Boline havde købt i Viborg. Det var en meget livlig og vanskkelig hest. Jeg kørte som regel, og en aften tog den magten fra mig, da vi kørte ned ad Skærris bakke. Axel, som sad med ryggen mod hesten, måtte også have fat i tømmen, men vi fik ikke hold i den, før det gik opad igen. Far kom tit en tur over til os, særlig om vinteren. Kom han om dagen, skulle vi have meget travlt, om ikke vi kunne få tid til et spil kort. I det hele taget spillede man meget kort i Salling og gør det endnu. Når min bror Gravers kom en søndag formiddag, gik han straks op i kamret til Niels Kristian. Så gik der ikke mange minutter, inden Niels var oppe og nede i stuen.

En af de vintre, jeg var der, gik en karl, som jeg kendte, og jeg til danseskole i Jebjerg. Der kom én fra Mors og lærte os at danse. Det var på Jebjerg Hotel.

Vi havde en del stude, som vi fedede op. Når de skulle sælges, kom der en studehandler fra Himmerland. Jeg kan se ham for mig endnu. Han kom gående med en kæp i hånden og en frakke over armen. Han var en høj mand med en stor næse. Når så studene skulle leveres, trak vi dem til Jebjerg, hvor de skulle med toget. Jeg kan ikke huske, hvor de skulle hen, men de skulle læsses i en banevogn. Der var ca. 15 km at trække med dem, og hjem igen skulle vi jo også.

Om foråret hentede vi kunstgødning ned ved færgen i Sundsøre. Der kom banevogne med færgen over. De blev trukket i land med et spil. Dengang var der altid 100 kg i sækken, så det var nogle tunge krabater. Der var både superfosfat og kali, som vi hældte ud i laden og blandede med en skovl. Axel har altid været meget stærk. Jeg kan huske, at når vi bar sækkene ind, så tog hver sin. Engang Axel havde fået en sæk på ryggen, sagde han, at jeg skulle prøve at lægge en mere ovenpå. Så gik han ind med dem begge to.

Om høsten var pigen ude at forke negene. Andenkarlen og jeg lagde dem så på og kørte dem hjem i laden, hvor vi forkede negene af. Axel tog så imod inde på gulvet og lagde dem. Boline eller Niels Kristian var gerne ovre og hjælpe ham. Far høstede jo alt sit korn med le. Vi var så en søndag hjemme at

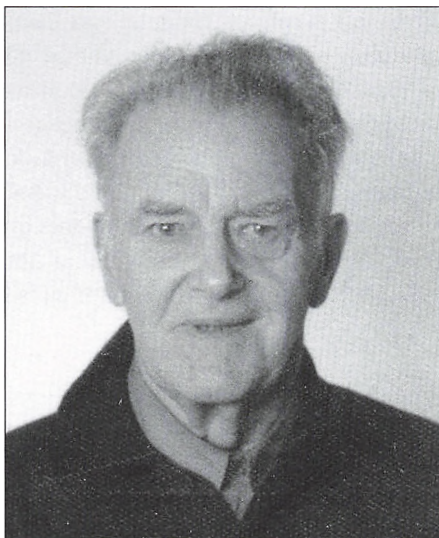
hjælpe ham. Min ældste bror Gravers var med. Jeg kan huske, at han sagde: »Ja, når vi er så mange, kan det jo snart blive til noget på sådanne små stykker, men når far ene skal både høste og binde op, er det noget helt andet.« Til at begynde med, efter at mor var død, tærskede far det hele med plejl, men senere satte han det hele i stak og fik et omrejsende tærskværk til at tærske.

Når vi tærskede nede ved Axel, skiftedes han og jeg til at lægge i maskinen og tage sække fra, mens den anden forkede den løse halm op på kohusloftet, hvor andenkarlen så satte det hen. Pigen forkede negene ned på bordet. Det var et bord med to ben under. Det var fastgjort til tærskværkets ende. En trave – 60 neg – skulle helst give en sækfuld, 200 pund.

Kørerne gik om sommeren ude både dag og nat. Vi malkede så ude i hegnet. Vi kørte derud i ponyvogn med det gamle røde øg for. Kørerne gik alle med en stump tøj. Vi indfangede dem en for en, malkede dem og slap dem løs igen. De gav ikke så meget mælk dengang, for de fik ikke andet end det græs, der var i hegnet. Hen på sommeren, når det blev tørt, var det knapt både med græs og mælk.

Min søster Anna, som var hjemme hos far, fik plads på Fyn, og far fik en husbestyrerinde. Men der gik ikke så lang tid, så var han ene igen, og Anna kom tilbage. Det var ikke så let, for der kunne jo ikke blive noget i løn til hende. Han var altid glad, når jeg kom hjem. Så skulle vi ud at se kreaturerne og rundt i marken –

Bertel Pedersen som ca. 84-årig.

og også en vending ned i skoven. Han vidste ikke, hvor godt han skulle gøre det for os.

Vores nabo nede i Thise Torp, Poul, var altid meget for det nye. Han havde malkemaskine, hvad næsten ingen havde dengang. Bil havde han også, og en rundsav, som vi fik lov at låne engang, vi fældede nogle træer ude i haven. Desuden havde han et meget stort hønsehold, men økonomien var vist ikke særlig god. Han kom tit for at låne 10 kr. af Axel.

Når vi var til et eller andet i ungdomsforeningen, var der næsten udelukkende landboere. Der kunne være en enkelt bagersvend, en kommis, en smedesvend eller lignende, men ellers var det landboiger og karle. Foruden ungdomsfore-

ningen og afholdsforeningen var der en venstreforening, men den var sådan lidt finere. Når der var venstrefest i Skive, var mange i smoking, så der var ikke mange tjenestekarle med der. Vor nabo-karl, som jeg før har nævnt, Jens Holst, var jeg tit med hjemme. Hans far boede i Thise by. Her fik vi kaffe med wienerbrød, og faren spillede på harmonika for os. Hans mor var død for mange år siden.

Også Axels bror Harald, som havde en lille ejendom ude i Nr. Thise, besøgte jeg tit. Han havde en masse bøger, som jeg lånte med hjem. Han havde været i Amerika et stykke tid og var på mange måder en klog fyr. Han havde ellers været på sindsygehospitalet i Viborg. Axel har fortalt, at mens Harald var hjemme, kunne han være helt farlig, og så gik han og skød inde i husene og alle vegne. Niels Kristian turde ikke være alene med ham, og Axel truede han med at skyde. Han sagde til Axel, at havde den ikke været den stærkeste, så havde han fået så mange tæsk, der kunne ligge på ham. Senere blev Harald gift med en pige, som havde tjent hos dem, og han blev rask igen. Da han solgte ejendommen, det var til min bror Anders, flyttede han til Lemvig og blev forsikringsmand. Der boede de, til han døde for nogle år siden. Både han og hans familie blev Jehovas Vidner. De havde vistnok en sylv til otte børn.

Om morgenen, når Axel, pigen og andenkarlen skulle malke, var køerne meget beskidte. Mange gange så det næsten

løb af dem. De fik ikke ret meget strøelse. Havde vi lidt avner, fik de en lille smule op under sig. Pigen havde en malkekjole, som hang ude i stalden. Jeg kan huske, når vi skulle ind og have davre, så vaskede Axel og karlen hænder i vandtruget. Det blev ikke ret godt, for det skulle gå stærkt som alt andet. Det sidste år, jeg var der, havde vi en karl, som hed Harald. Han kom senere derned som forkarl. Axel spurgte mig engang, om jeg havde kunnet få Harald op om morgenen, for da han blev forkarl, var han ikke til at få op. Han var der kun i otte dage. Det var nu sjældent, at jeg skulle kalde mere end en gang, mens jeg var forkarl. Det med at komme op om morgenen har nu aldrig været et problem for mig. I de 17 år, jeg har været ude at tjene, er det kun sket ganske få gange hvert år, at jeg har sovet for længe, selv om jeg af og til kom sent i seng. Jeg har altid sagt, at kunne man ikke komme op om morgenen og passe sit arbejde, så skulle man gå i seng i ordentlig tid om aftenen.

Den 1. november 1934 flyttede jeg fra Axels og kom op og tjene hos Niels Dahl i Otting oppe i Vestsalling. Niels Dahl var ungarl. Jeg kendte ham lidt, da han var karl oppe hos Laurits Kristensen. Han var 28 år, da jeg kom derop. Han havde en husbestyrerinde, der hed Dorthea og en dreng. Det var hans fætter. Han hed Harald og var fra Thorum. Der skulle tages lidt hensyn til ham. Hans mor var bange for, at han skulle komme i skidt selskab, så han skulle sove inde i kammeret sammen med

Niels. Jeg havde selvfølgelig mit kammer ude i udhusene. Gården var på 45 td. land, og jorden var god. Der var stærke bygninger, men bortset fra stuehuset var der stråtag på det hele. Men der kom bliktag på i løbet af den tid, jeg var der. Vi havde tre heste og 14 køer, opdræt og en del grise. Jeg skulle have 700 kr. for et år. Lønningerne var ved at stige en lille smule.

Niels Dahl var en meget rolig og ligevægtig mand. Jeg tror ikke, at vi i de to år, jeg var der, havde en eneste uoverensstemmelse. Han var meget musikglad, spillede violin og var med i et lokalt orkester. Han var også ivrig gymnast og med i skytteforeningen. Der fik han også mig med. Jeg blev endda helt god til at skyde efter skive og fik også præmie et par gange.

Der var vindmølle på laden. Den brugte vi som kraft, når vi tærskede, malede og skar hakkelse. Vi skulle altid tærske, når det var blæsevejr, for ellers kunne møllen jo ikke gå. Når jeg stod og lagde neg i maskinen, kunne den imellem vindstødene gå næsten helt i stå. Når der så kom et ordentligt vindstød, var det sådan, at hele tærskemaskinen hoppede og rystede. Så var det med at få nogle neg puttet i, så man kunne få lidt hold på den.

I perioder om vinteren, når det var frost og ret vindstille, måtte vi op om natten, hvis det gav sig til at blæse, og i gang med tærskningen. Det var ikke så rart at komme af en varm seng og ud i en kold lade i 20 graders frost.

Som sagt skulle Harald sove inde i kamret sammen med Niels. Hans mor var bange for, at han skulle lave noget skidt, hvis han skulle ligge ude sammen med en tjenestekarl.

Dengang var der meget forskel på en karl, som var gårdmandssøn, og en karl fra et arbejderhjem eller fra et husmandssted.

Harald var næsten ikke til at få liv i om morgenen, og når han så endelig kom op, gik han og sov indvendigt de første par timer.

Den første sommer, jeg var der, skulle Niels til idrætsstævne på Fyn i tre dage. I Otting malkede vi også ude i marken. En morgen, mens Niels var på Fyn, fik jeg kaldt både på husbestyrerinden og Harald. Husbestyrerinden og jeg kørte ud i marken og begyndte malkningen, men Harald dukkede ikke op. Så måtte jeg hjem efter ham. Jeg var godt gal i hovedet, så han kom ud af sengen i en vis fart. Dagen efter kunne han godt komme op.

Vi havde ingen telefon til at begynde med, men måtte ringe fra naboens, hvis det var nødvendigt. En morgen var jeg på cykel til Balling efter noget arsenik til at vaske køerne i. Det blev brugt mod lus og skulle hentes hos dyrlægen. Men han var ikke stået op, da jeg kom, så hele formiddagen gik, inden jeg var hjemme igen, men tiden var ikke så kostbar dengang.

En morgen hen i september, mens vi var ved at spise morgenmad, kom vor nabo med besked til mig. Der var blevet

ringet besked om, at min ældste bror Gravers var kommet på sygehuset med tarmslyng. Han var blevet opereret, men ville ikke kunne overleve. Jeg skulle gøre mig færdig, så ville der komme en bil med far og de andre og hente mig. Vi nåede derud, mens han stadig levede, men han kendte os ikke. Han døde inden middag. Dengang var det næsten altid døden, når man fik tarmslyng.

Det andet år, jeg var der, fik vi en ny andenkarl. Det var en ældre karl, som havde haft en gård på Mors, men var gået fra den. Vi fik også en ny husbestyrerinde, en kusine til Niels. Hun hed Mette og var fra »Damgården« i Jebjerg. Hun havde lige været på St. Restrup højskole, så vi fik noget mere moderne mad, end vi havde været vant til. Hun havde lært, at vi ude på landet skulle til at leve mere sundt, og det var også tiltrængt. Der var ikke mange steder, man spekulerede på det, men mere på, om det var billigt. Man levede mest af kartofler og flæsk. Vi fik som regel stegt flæsk 3-4 gange om ugen, og så var det både til middag og aften. Byggrød fik vi også tit, og grøn kål mindst en gang om ugen. Vi fik udelukkende salt kød, for der var ikke hverken fryser eller køleskab. Alt hvad der blev slagtet, blev saltet i en saltbalje, så når flæsket havde ligget i saltlage i et halvt til et helt år, var det meget salt. Men nu synes jeg ellers tit, jeg gerne ville have noget salt kød. Nu Mette var kommet fik vi en mere varieret kost, blandt andet mange flere grøntsager og også mere fersk kød og fisk.

Niels var også en moderne bonde. Han lærte mig at beregne fodernormer til køerne, både foderenheder og proteiner. Jeg lærte, hvor meget en ko skulle have for at give et kilo mælk. Det havde jeg ikke lært det mindste om i de to andre pladser, jeg havde haft. Axel var nok dygtig, men det var særlig i marken.

Da jeg havde været hos Niels Dahl i to år, besluttede jeg og en nabokarl, Peder

Bundgård, som var fra Krejbjerg, at vi ville ud at se andre forhold. Vi så i Landsbladet, at der var én ovre ved Kalundborg, som søgte en forkarl og en fodermester. Jeg skrev over til ham. Jeg søgte pladsen som forkarl og Peder pladsen som fodermester. Vi fik pladserne, og jeg skulle have 750 kr. for et år.

Min barndom i Vestergade 1940'erne

Ingrid Villadsen, Herning

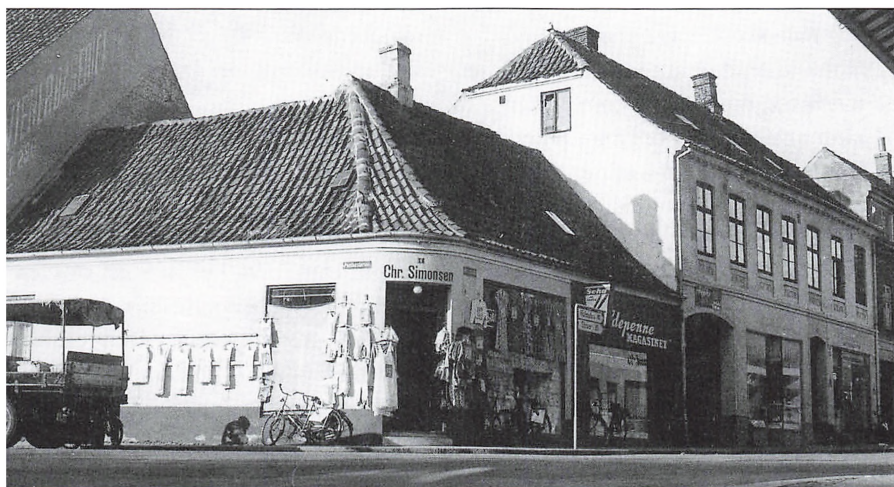
Et barndomsliv vil altid være i dig. Når de er gået, dine børn forlængst er blevet større, du har mistet den, du fulgtes med og holdt af, og arbejdsliv og evt. karriere synger på sidste vers - da er den der endnu - din tro følgesvend, som i alle stunder har givet dig så mange æder og oplevelser. Du ved det godt, for selv i de meget travle år har den banet sig på igen og igen. Du har gennem årene følt denne helt specielle glæde, når du har besøgt dig din barndomsby og kunne se de to kirketårne. Måske du kun skulle have været igennem til et andet sted, men du kan måske alligevel et lille glimt.

Set med andres øjne var min barndomsgade vist ikke noget særligt fint

sted at bo. Der var i disse år meget stor forskel på rig og fattig - lærd og ulærd. Netop i denne gade var alle økonomiske kategorier repræsenteret - ja, og endnu flere mennesketyper. Måske derfor blev min barndom fyldt til bristepunktet med oplevelser, som mine egne børn ikke har fået ved at vokse op her midt i hedens hovedstad i et pænt villakvarter. Dog, jeg holder rigtig meget af Herning, som blev min by fra 1952 og til nu.

Livet i gaden

Vi skruer nu tiden tilbage til sommeren 1940. Det er en dejlig varm solskinsdag, så lad os følges ad en tur op og ned ad Vestergade. Her er fyldt med butikker og

En lille trikotageforretning i Vestergade 1, hvor min grønne badedragt blev købt. Foto: Henny M. Olesen 1960.

værksteder, store som små og alle typer håndværkere. Et mylder af liv, øverst holdt på plads af de to kirker og nederst med et lille glimt af Limfjorden eller rettere Skive Fjord - set hen over Slotsgade.

I Vestergade 1 er der trikotageforretning med indgang i hjørnet ud mod Posthustorvet.

Her var jeg heldig at få en ny bade-drugt, et fund, nu da manglen på varer var ved at gøre sig gældende. Nå! denne drøm af en lysegrøn sag varede ikke længe. Efter første tur i »Bølgen Blå« - blå var måske så meget sagt, det var nemlig ved gasværksstranden, som den kaldtes, der senere blev lukket p.g.a. sundhedsfare - var den ellers så velsiddende bade-drugt blevet noget længere - til ned under knæene. Et smukt syn med de tynde ben i den nye længde. Samme skæbne overgik min konfirmationsfrakke i 1945. Efter et par regnvejrsdage var glansen også gået af den. Celluld hed det, og man skulle være glad til.

Vi må videre! I nr. 1 lå der også en gartnerbutik, og dernæst kom porten ind til gården. Vi turde ikke gå for langt ind i de fremmede gårde, af samme grund kan min beretning blive lidt mangelfuld m.h.t. kendskab til personer. Dog ved jeg, at i nr. 1 boede »dronning Dagmar« og Vagn og ovenover porten et par, der hed Rosa og Villy med børn. Inde i gården var også lejligheder og i bygningen til højre et lille cykelværksted. I baghuset boede jernhandler Fr. Jespersen.

Efter porten i nr. 3 lå slagter Verne-gårds forretning med ægteparret bag disken hver dag, gemytlige og trivelige

folk med kvikke bemærkninger. Noget, der virkelig imponerede mig dengang, var alle de guldtænder, de havde i munden. Jeg var sikker på, at de var meget rige.

Vi står nu foran nr. 5, en fryd for øjet, som du kan opleve den dag i dag, nemlig glarmester Abrahamsens forretning, næsten uændret med bolig ovenpå og værksted i gården. Et nydeligt ægtepar med en datter. Nr. 5 rummede også en anden, lidt særpræget forretning, nemlig skomager Falkenberg, hvis slægt går langt tilbage i Skives historie til ca. 1827, hvor de ejede bl.a. Vestergade 1, 3 og 5. Længe kunne jeg stå og betragte de gullige knapstøvler, sorte galloscher og andre mystiske sko og støvler fra en svunden tid. Min mor var født i 1908, og de var i hvert fald fra før den tid eller måske lige der omkring. Jeg så aldrig andre end Falkenberg selv gå ud og ind af denne butiksdør. En ældre herre iført gulligbrun kittel og stråhat. Pudsigt nok matchede disse farver perfekt til de forskellige knapstøvler i udstillingsvinduet.

Vestergade 7

Naboen, Vestergade 7, har også en historie, der går helt tilbage til 1800-tallet, startende som købmandsgård og tobaksfabrik. Her i 1940 er den vel nok en af gadens største beboelsesejendomme med sine ca. 22 husstande. Den eksisterer ikke mere - men minderne gør. Der var to gårde og to porte. Den bageste bygning vendte ud mod Reberbanen. Hele komplekset var i 2 etager.

Vi går tilbage til forhuset med dens forretninger og lejligheder ovenover. I

Den midterste del af Vestergade i 1930'erne. Kirken ses som en fornem afslutning af gaden.

ijørnet ind mod nr. 5 var der på et tidspunkt et lille skomagerværksted med lejlighed bagved. Dernæst en stor forretning med udstilling af klaverer. Ovenover boede det fine gamle ægtepar, hr. og fru Friis, altid klædt i sort. Jeg har tit ænkt på, om de var ud af den slægt, som bliver nævnt i P. Schous erindringer i Skivebogen 1979 - i så fald går deres historie langt tilbage i tiden. Det var noget ganske særligt, når fru Friis kaldte og venligt spurgte, om jeg ville gå nogle erinder. Andægtigt ventende på seddel og penge stod jeg musestille bag den store, tunge, mørkerøde plysportiere, som holdt larmen ude og varmen inde. Jeg kom aldrig længere end dertil, men let var nok til at få et kig ind i denne smukke stue med dens mahognimøbler, let store flotte flygel, et meget højt spejl over et smukt møbel med indlagt rosenræ og store dybe lænestole, også af mahogni og med dybrødt betræk.

De tre midterste lejligheder i forhuset var store og rummelige, med høje vinduer, dobbelte fyldningsdøre og brunlige linoleumsgulve.

I samme opgang boede fru Jespersen, en fin dame med sølvbeslået spadserstok, sammen med sin datter. De ejede et lille parfumeri i Adelgade.

Vi går ned igen på det smalle fortovej, og herfra ind til pigerne - to elskelige damer, som drev garn- og trikotageforretning og med bolig ovenover. Allerøverst var loftsetagen udnyttet til en kvistlejlighed. Her boede en ældre herre.

Ved siden af trikotageforretning var der en lille tobaks- og købmandshandel med skiftende ejere - lige fra forskellige skibonitter til morsingboer og indimellem en enkelt højtråbende københavner. Der var ikke det store udvalg, så vi handlede tillige hos købmand Adamsen i Adelgade.

Vestergade 5 og 7 ca. 1970. Til højre for porten var min fars forretning med støbegods fra 1940 til 1952.

Min barndomsgård

Så er vi ved endnu en port, denne gang velkendt, for her ovenover kom vi til at bo.

Til højre for porten havde min far forretning med salg af støbegods, d.v.s. kakkelovne og kaminer, den tids varmekilde. Man fyrede med kul, koks, cinders og tørv, alt efter, hvad man kunne få. I køkkenet var der gas med de store blå gasapparater og gasbageovn.

Efter forretningen kom opgangen til vores lejlighed, som strakte sig tilbage hen over porten. Ved siden af os boede ejeren af vaskeriet, der havde forretning nedenunder.

Fra forhuset og over til sidebygningen ind til nr. 9 var der en åben plads, lige stor nok til, at min fars to biler kunne være der, dog knebent. Det var nu lige

meget, for personbilen, en Ford A, også kaldet »den grønne« med nummerplade T 782 blev klodset op og kom til at stå en garage ovre i nr. 10 til efter krigen hvor man igen kunne få benzin. Lastbilen forblev kørende, men med generator på.

I sidebygningen var der i gavlen en grøn rulleport. Når den blev skubbet til side, stod man inde i min fars værksted. Det bestod af to rum fyldt med alskens værktøj. Her kunne alt repareres, svejse og nogle ting bygges op på ny. Lastbiler som stod lige udenfor - skulle tit repareres. Efter skoletid var min bror Egor med i alt arbejdet i værkstedet helt fra 8-9 års alderen.

I kælderens under værkstedet lå selve vaskeriet til den førnævnte lille forretning, som nærmest var til udlevering a

det færdige tøj. I vaskeriet var den store gruekedel samt nogle store, runde trækar. Heri kunne gårdens unger få julebad, ja, også på andre tider, når der var ledigt. Under krigen blev kælderen også brugt som beskyttelsesrum, når der var luftalarm. Ovenover boede Svendsens og på 1. sal Bechs.

Inde i hjørnet boede Thomas maler og mor Hulda. De havde seks børn, 3 piger og 3 drenge. Den næst yngste, Stella, legede jeg meget med. Det var interessant at komme med »op«, mest, fordi de havde klaver, og det ønskede jeg mig meget. Det blev nu aldrig til noget, derimod kom min far en dag med et ældgammelt orgel, som nu aldrig fik min interesse.

Thomas maler var velkendt ude i byen. Han var musiker i Skive byorkester med Rusberg som musikdirektør. De spillede i mange år til talrige arrangementer - lige fra de legendariske børnehjælpsdage til de traditionsrige juletræsfester i Borger- og Håndværkerforeningen - om eftermiddagen for børn og om aftenen for voksne - med det store juletræ midt i teatersalen. En sidegevinst ved juletræet var også, at man fik syet en fin ny kjole i den anledning.

Vinkelret på Thomas malers lejlighed, stadig på 1. sal, var lejligheden, der hørte til købmandsbutikken. Nedenunder boede Alma og Otto, der på et tidspunkt havde ejet vaskeriet. Disse to lejligheder

Vi har altid haft Ford personbiler. Her ses den grønne med de fire små - køreklar ca. 1948.

Børn leger i gården ved forhuset. Døren lige efter hjørnet og det første vindue hørte til købmandsbutikken. De to næste vinduer var ind til »pigernes« trikotageforretning.

lå i midterbygningen, som adskilte de to gårde.

Lige over porten i midterbygningen residerede Toftegaard og hans lille søde kone. Et strategisk rigtigt sted at bo for en vicevært. Han så alt, hørte alt, vidste alt, og eventuelle gale streger blev straks påtalt. Han var noget af en buldrebase, så det var som regel nok for ham at åbne vinduet og råbe.

Inde i hjørnet var der også lejligheder både foroven og nedenunder. Jeg husker ikke, hvem der boede der, kun, at vi boede der en kort tid, før vi flyttede over i forhuset.

Over lejlighederne i midterbygningen var der et stort loft i hele husets længde. Utallige gange har vi stået ved loftslugen og prøvet at samle mod til at gå derop og

løbe helt hen til den anden ende, men Toftegaard boede jo lige nedenunder, så det blev aldrig til noget.

I sidebygningen ind mod nr. 5 var der 6 lejligheder. Her boede familierne Østergaard, Eleonora Andersen, Harritz, Laurits Andersen, Bj. Madsen, skomager Hansen og P. Jensen, alle med voksne børn, på nær Anna, som var på min alder. Stella ovre fra Thomas maler og Anna var de to, jeg legede mest med.

Nu vil vi gå gennem porten og om i baggården. Til højre var der ingen beboelse, men en mur hele vejen op. Ved denne mur stod der seks skraldespande af zink, mindre end dem, vi kender i dag. Resten var tørreplads. Seks skraldespande til 22 husstande - det fortæller noget om tiden og er nok en ekstra tanke

værd her i disse multioverflodssmidevæktider, hvor vi snart står i skidt til knæene, farligt som ufarligt. Jeg har aldrig set rotter omkring skraldespandene af den simple grund, at der ikke var noget at komme efter. Maden blev spist op, tøjet brugt op til sidste klud eller syet om til den næste i rækken. Tøj i skraldespanden var utænkeligt.

Efter spandene var der en slags halvmur. I dette hjørne kunne vi om vinteren bygge en snehule, endda med bord og to bænke. Lykken var at tænde et stearinlys derinde og sidde om aftenen og fortælle hinanden spøgelseshistorier. Hulen kunne nemt stå et par dage, nå, nå, siger du sikkert, men det var i de meget strenge isvintre i 40'erne. Til gengæld var min barndoms somre lange og varme. Nostalgi - siger du måske. Ja, men også en kendsgerning, det var jo før vi begyndte at pille ved naturens orden. Ozonlag - hvad var det?

Således er vi nået frem til baghuset, som vendte ud mod Reberbanen. Her boede der fire familier: Henrichsens, Madsens, Gravers Pedersen med kone og tre store drenge. De blev på et tidspunkt ejere af vaskeriet og flyttede så over i forhuset.

Den sidste bygning i baggården husede på hele 1. salen og halvdelen af underetagen en afdeling af S. S. Juuls skotøjsfabrik. Forretningen lå i Adelgade. Denne fabrik var vel nok den sidste rest af industri i Vestergade. Her var ansat 4-5 mænd, som forarbejdede fodtøj.

Fra tid til anden kom vognmand Ravn med ladvogn, forspændt med en dejlig stor og lysebrun jysk hest. Så skulle der

læsses skotøjsæsker på og køres til Skive H og derefter læsses på godsvogn. Det dejlige ved det var, at der på mystisk vis altid blev en lille plads tilbage på ladet - lige stor nok til gårdens unger. Så startede turen ud gennem de to porte og ned ad Vestergade, Slotsgade, Østerbro, men her skulle vi stå af - hvorfor ved jeg ikke, men vi løb så hjem og Ravn fortsatte til banegården.

Tilbage i bygningen i baggården mangler vi nu kun det lille snedkerværksted i hjørnet, stablet op med gamle møbler, der skulle repareres. Til sidst vaskehuset - hvor jeg dog hadede dette sted! Een af mine talrige pligter som barn var at hjælpe til ved storvask. En barsk fornøjelse, især ved de sidste hold skylninger i iskoldt vand, vridning af tøjet, ophængning på tørrepladsen i gården, allerhelst i frostvej. Vasketøjet skulle med vold og magt være hvidt - til sætning af blåelse var bestemt ikke nok. Et kapitel for sig var at få de uhåndterlige, stivfrosne størrelser bugseret op på tørreloftet. Endelig.

Langt mere behageligt var det om sommeren, når familiens lærredssko skulle kridtes. Selvom det blev gjort med en lille tandbørste, så hjalp dog solen til med at gøre dem hvide, men det havde sin pris. De andre børn var forlængst klar til at komme til stranden, men ikke jeg, for oppe i køkkenet ventede opvasken efter middagsmaden. De andre ventede tålmodigt nede i gården, men af sted kom vi da til sidst og tilbragte nogle dejlige timer ved Resen strand. Men nu var det med at passe på tiden, for netop som vi legede allerbedst,

Vestergade 7 var til sidst yderst ramponeret. Dog var der flere steder små kønne detaljer som det afskårne hjørne lige inden for porten til Vestergade.

var klokken blevet mange: Der var borddækning præcis et kvarter i seks. Så gik det i løb hele vejen fra stranden og hjem i Vestergade – alene, for de andre måtte blive derude, så længe de ville. Når jeg nåede til Slotsgade og kunne se kirkeuret, vidste jeg, om jeg var købt eller solgt. Det kunne give stuearrest at komme for sent. Strengt efter nutidens synspunkt, men sådan var det, og man kunne jo bare passe tiden. Jeg har aldrig fået klø, men en gang blev jeg dog bedrøvet. Jeg var gået gennem isen på Karup Å med skøjter på, klokken var blevet alt for mange, jeg kom løbende hjem med

skøjter og det våde tøj. Det var blevet alt for sent, skaden var sket, tæt på at drukne eller ej, sket var sket, og det gav stuearrest. Sådan var det, kunne man ikke høre, måtte man føle. Retfærdigvis må det siges, at min bror Egon aldrig fik stuearrest af den enkle grund, at han aldrig lavede noget galt.

Øverst i Vestergade

Vi forlader nu Vestergade 7 og går til nr. 9. En smuk bygning, som for nylig er blevet restaureret. I 40'erne blev nr. 9 ejet og drevet som slagterbutik af O. Møller Andersen. Foruden ægteparret

Min bror Egon er ved at klargøre den grønne. Vi kan igen få benzin, men et punkteret dæk skal først lappes. Til venstre ses nedgangen til vaskeriet i kælderen.

var der i butikken også en ekspeditrice og en slagtersvend. Det var en fin butik med gode varer.

Her handlede vi hver dag. Vi fik nu ikke meget kød hos os, så det var bestemt ikke vores skyld, at de trivedes og var ved godt huld. Jeg kan stadigvæk huske adskillige retter, som blev lavet med fars. Til aften blev der hentet for 25 øre leverpostej, for 25 øre rullepølse og for 25 øre af en anden slags. Sammen med de stuede kartofler fra middag udgjorde det så aftensmaden. Var du mere sulten, var der altid frisk rugbrød i brødmaskinen. Ensformigt måske, men det kan vel være lige så godt som nutidens burgere, fast food o.l., som især mange børn og unge får i dag.

Nr. 11 og 13 var en åben plads med en benzinstander i midten, hvor man, efter at have ringet på klokken, blev betjent af Balotti, som boede lige overfor i nr. 10. Fra vinduet kunne hun se, om der var kunder, eller om der blev lavet drenge-streger.

Nr. 15 er en gedigen ejendom, som siden 1850 har været korn-, foderstof- og kolonialforretning. I nyere tid drevet af konsul Andreas Andersen.

Nr. 17 indeholdt foruden købmand Ravnborgs forretning flere lejligheder. Her boede bl.a. en vognmand, en syerske, en handelsmand og en pensioneret pastor.

Vi kommer så til Kirkegade. Her lå 5 små søde huse. De er forlængst nedrevet,

men derved er den gamle smukke Vor Frue Kirke blevet nemmere at beundre.

Let at få øje på er Skive Kirke på den anden side af Kirkegade. Lad os gå derind. Mange gange har jeg siddet på den nederste bænk og lyttet til det smukke orgelspil og de to kvindestemmer, som sang, virkelig flot. Her blev jeg i 1945 konfirmeret ved pastor Pilgaard, hvis søn, Ulf Pilgaard, du sikkert kender. Vi gik ellers til forberedelse hos pastor Haahr, men han var syg i en periode. Senere i 1952, da jeg blev gift med min mand Bjarne, var det ved pastor Haahr.

Hestehandlerne

Vi går nu over til hjørnet af Møllegade og Frederiksdal Alle. Her er der heste-

marked, hvor man kunne se de velnærede kreaturhandlere iført hvide kitler, stråhat, med stok over venstre arm. Den anden skulle de bruge til håndslag ved handelen. Derefter kom den store harmonikategnebog frem, som oftest et digert værk. Senere på dagen skulle købet eller salget så fejres inde på Jacob Thomsens krostue på hjørnet af Vestergade og Asylgade, også kaldet »Gravens Rand«. En vittighed som var i omløb: »Det er bedre at sidde i kroen og tænke på kirken, end at sidde i kirken og tænke på kroen,« måske opstået ved, at de lå lige overfor hinanden. Nå, men ud på aftenen med blussende kinder, godt forspiste, tilsat rigeligt med våde varer, var de vist tjent med at komme hjem.

Et kig ind gennem porten ved slagtermester O. Møller Andersen, Vestergade 9, hvor man ser ægpakkeriet. Til venstre ses pæretreæt, der også rakte ind over muren til nr. 7 til vores store glæde.

Foto: J.A.C. Laursen.

Et kig ind i Andr. Andersens gård i Vestergade 15, hvor man ser en lagerbygning m.m. Foto: J.A.C. Laursen.

Skolen i Asylgade

Vestergade 18-12 er i Skivebogen 1998 fint og grundigt beskrevet med mange fotos af Knud Henriksen. Vi går derfor straks videre til nr. 10, som havde den meget store fordel, at man kunne løbe lige igennem gården og tre minutter efter stå i Asylgade, tidsnok til at se pedel Schønning på vej hen for at ringe ind til time på Asylgades skole. Grundskolen havde lokaler ud mod Frederiksgade, Mellem- og Realskolen ud mod Asylgade med store lyse lokaler - en solid bygning.

Vi flyttede til Skive fra landet i 1939-40. Jeg startede i 3. kl med C. Damgaard-Møller som klasselærer og Helga Sørensen til gymnastik og håndgerning. Helga Sørensen var en dame med fynd

og klem, især i gymnastiktimerne. Taktfast et-to, et-to, fremad gå, march, se lige ud og dertil syngende »Vi er børn af sol og sommer.«

Så oprandt dagen for optagelsesprøven til Mellemskolen, og dermed flyttede vi over i den store bygning i Asylgade. Vi fik mange nye klassekammerater og flere nye lærere og flere nye fag.

I spidsen stod overlærer Valdemar Sørensen, en meget myndig herre, som vi havde til svensk. Mellem- og Realskolens lærere er også indgående beskrevet i Skivebogen 1998. Vi havde kun to lærere, som vi kendte i forvejen: Damgaard-Møller og Helga Sørensen. Af de nye vi fik, kan nævnes: Aage Pedersen, Wienberg, Jacobsen, Winther-Hansen og Lindhard Christensen.

Igennem skoletiden finder du jo ud af, hvad du er god til, og hvad du kan lide, om ikke andet kan det jo ses i karakterbogen. I mine bedste fag kunne det godt betale sig at give den en ekstra tand, idet min far gav 25 øre for hvert ug – snedigt. Fysik kunne maksimalt give mg. Mange gange har Damgård-Møller, denne godmodige og elskelige lærer, i hvis timer vi altid følte os så trygge, været ved at fortvivle over mine ringe evner - kort sagt, jeg var håbløs.

Der er ting fra skoletiden, man aldrig glemmer. To lærere kom til at betyde meget for mig helt op til i dag. Lindhard Christensen, hvis undervisning i tysk jeg beundrede meget - terperi, siger man,

men det blev lært så effektivt, at jeg helt op til i dag og med held har anvendt hans metoder især i grammatik, men dog med mere plads til frie øvelser og samtale. Hans metoder kan fint anvendes i andre sprog end tysk. Damgaard-Møllers evne til at skabe et godt klima i klassen har jeg altid haft som forbillede. Han var også god til at lære fra sig.

Vi havde en rigtig god klasse med mange fine oplevelser. En af de bedste for mig var, når vi blev inviteret med Asta Gravsholt hjem på Krabbesholm højskole, og det blev vi tit. Oplevelserne og atmosfæren der skulle komme til at betyde meget senere i voksenlivet.

Der var naturligvis mange andre spæn-

*Vestergade, fotograferet fra Skive Kirkes tårn i slutningen af 1950'erne.
Foto: Henning M. Olesen.*

Skive Kirke - et flot og gedigent bygningsværk, som kan ses viden om. Her smukt placeret mellem Andr. Andersens gård og Vestergade 12-14. Foto: Marie Goul 1957.

dende oplevelser fra tiden, men det ville føre for vidt, og vi er allerede kommet lidt på afveje - så lad os skynde os hjem fra skolen og smutte over Asylgade ned igennem nr. 10, hvor der lugtede dejligt af træ fra tømmerhandelen og nybagt brød fra Wünches bageri blandet med den stærke lugt af brændt kaffe fra Vestre Kafferisteri, for slet ikke at forglemme hestepærerne ude på gaden og den voldsomme larm fra nr. 12, når smed Christensen skoede de store tunge arbejdsheste.

Tilbage i Vestergade

Tilbage i Vestergade igen, vi står nu foran nr. 10. Til venstre for porten er kafferisteriets kontorer, ovenover boede Ballotti, bestyrer af føromtalt benzinstan-

der i nr. 11-13. I hjørnet i nr. 10 bor ejeren af bageriet og over porten maler Sigfred Bechmann. Resten af 1. sals lejlighederne er beboet af hele den store Bechmann-familie, d.v.s. de gamle Bechmanns, de fleste af sønnerne og endelig den eneste datter. Der var vistnok 8 børn i alt, alle voksne på det tidspunkt. Een af sønnerne havde barber-frisørsalon lige nedenunder ved siden af bagerbutikken, hvis ejer på det tidspunkt hed Wünche.

I nr. 8 drev Søren Christensen skræderforretning. Her var 4 voksne sønner og 2 drenge - een af dem var i lære i forretningen. Inde i gården var der et meget lille hus, en mini-udgave af et rigtigt hus.

I nr. 6 var der skomagerværksted med det glade ægtepar Markussen, desuden

en datter og søn. Det forekom mig, at alle, der gik ud og ind hos dem, var ene glade mennesker.

I nr. 4 residerede fotograf Chr. Løvstad. Han havde udstillingsskabe i porten. Selve boligen med atelier lå fornemt tilbage trukket inde i haven.

I nr. 4 havde urmager Flarup forretning og privatbolig - en fin forretning. Når man stod og ventede derinde, hørtes kun de mange ures forskellige lyde og tikken, ellers stilhed. I samme ejendom var også rulleforretning ved T. Mogensen, en høj, tilsyneladende stramtandet dame, men det var nu mest, hvis vores rulletøj ikke var lagt ordentlig sammen ved afleveringen. Det fandt hun sig ikke i, så blev vi sendt hjem igen for at gøre det om. Hun var altid klædt i lange skørter med forklæde over. Håret var redt stramt tilbage og samlet i en knold øverst på hovedet. Hun var yderst snakkesalig, dog uden at behøve at standse rullen.

Sidste bygning i Vestergade hedder jo egentlig Adelgade 22, den store smukke hjørneejendom, som vi kan glæde os over den dag i dag. Dengang var der nederst en forretning, der hed Cyklekompagniet. Der var nu ikke så mange cykler, men mange andre spændende varer indenfor værktøj og isenkram på hylderne. Ejeren hed Kristensen. På 1. og 2. sal var der lejligheder og øverst værelser.

I dag er det mærkeligt at tænke på, at der i denne ene gade var to bagere, to købmænd, to slagtere og to skomagere, foruden alle de andre forskellige forretninger. I sandhed en betydningsfuld handelsgade - helt op til ca. 1960.

Ak - hvor forandret. Tidens fremskridt hverken kan eller skal vi stoppe - men for den, der har oplevet denne min dejlige barndomsgade med alle dens lyde, lugte, skramlen, hamren og banken vil den tids Vestergade altid stå i erindringen, levende stærk og klar.

Gadespejlet - en spændende verden i 1. sals højde

Harde jeg været så uheldig at få et par timers stuearrest - hvilket betød, at jeg ikke måtte komme ned og lege - så var gadespejlet en dejlig ting at have. Der havde man overblik over hele Vestergade og det allerøverste af Slotsgade med, desuden kunne jeg jo være barnepige for en af de mindre søskende, som efterhånden også kom til. Endvidere skulle der holdes øje med mælkeemanden. Et hestetrasket køretøj med en slags ladvogn, hvori der stod de forskellige junger med sød, kærne, skummet, og så kunne der tappes direkte ned i skåle og kander.

Hele dagen igennem var der stor trafik og megen leben - endog om søndagen. Således kunne man lidt før kirketid opleve Frk. Michelsen, Topps Konditori, komme fejende med fuld fart midt på gaden, flot klædt med hat, nethandsker og håndtasken svingende faretruende p.g.a. hastigheden. Frk. Michelsen var en yderst kompetent dame, hendes konditori var vidt berømt.

Du kunne også opleve den statelige Carl Halse, flot klædt og med høj silkehats foran den hvidlakerede ligvogn med baldakin og trukket af to kulsorte heste, et fornemt syn. Af de mere hverdagsag-

Den gamle smedie i Vestergade 12.

Adskillige store jyske heste er gået gennem den lille port med de toppede brosten for at blive skoet, men også smukke, elegante rideheste. Man kunne sagtens høre forskel på de to slags heste, også selv om man ikke så dem. De helt specielle lyde fra smedien kunne høres viden om, især hvis det var en meget vanskelig hest, og smed Christensen var ved at miste tålmodigheden over hesten, der absolut ikke ville skoets. Foto: J.A.C. Laursen.

tige ting, foruden de mange handlende, var gårdmusikanterne, ofte med savblad. De spillede både i gårdene og på gaden. En anden slags »musik« var, når »Ry - To« skulle annoncere nogle ting, først spillende på tromme og dernæst med meget høj stemme udråbe beskeden.

Til gadebilledet hørte også spritterne, røde Laurits - sølle Søren - øl Krisjan, og hvad de nu hed allesammen. De tog nu aldrig direkte ophold i selve Vestergade, men måske på hjørnet af Adelgade eller på Posthustorvet. Om aftenen stod de ofte i Adelgade lige overfor rådhuset. Der var tillige Kilometer-Hansen, ham var vi rigtig bange for, men hvorfor ved jeg ikke, og Tosse Børge, han var altid så glad. Men i det hele taget holdt vi os på afstand af de forskellige.

En anden meget markant personlighed i Skives bybillede var politibetjent Christian Thorsen. Jeg nærrede den allerstørste beundring og respekt for denne mand. Han udviste stor omsorg og sympati for sine medmennesker, men samtidig kunne han på en ret håndfast måde sætte skik på de allerværste af byens og oplandets bøller og slagsbrødre. En mand af format.

Johanne Buchardt

Det var også i gadespejlet, jeg blev opmærksom på en mager, mørk kvindeskikkelse, der fra tid til anden kom ned ad Vestergade. Hun var altid klædt i sort og med stor bredskygget hat. Hun så syg ud, og hun blev kun 45 år. Jeg blev nysgerrig efter at vide, hvem det var.

En tid senere var der en avisartikel angående en bogudgivelse, og midt i boghandler Otto Friis' udstillingsvindue stod bogen, som var skrevet af forfatter Johanne Buchardt. I avisen var der desuden et billede af hende, således blev det opklaret for mig, hvem hun var.

Mange år senere - under et besøg på Skive kirkegård i begyndelsen af 1970'erne - stod jeg tilfældigvis lige foran hendes gravsten. Min interesse blev på ny vakt, og jeg begyndte at lede efter hendes bøger, på biblioteker og i bogantiktariater. Det skulle vise sig at være ret svært. Efterhånden efter en længere periode lykkedes det at finde tre af hendes bøger. Nu er det sådan, at hun kun nåede at skrive seks bøger:

Født til Gråd (1941).

Guds og Menneskers Ager (1942).

Vejen mod nord (1943) - som tyskerne nægtede udgivelse af.

Der gaar ingen Vej tilbage (1944).

Huset under Stjernerne (1946).

Vinden og Kirsebærtræet (1948).

Hendes forfatterskab er jeg ikke kompetent til at udtale mig om, men hendes liv som sådan har ikke været nogen dans på roser. Med en opvækst under dårlige sociale kår og en ungdom under den i forvejen vanskelige periode i 30'erne, må det have været svært.

Barn under besættelsen

I Skivebogen 2000 har Ib Dragheim i en artikel med titlen »Aldrig mere en 9. april« beskrevet tiden under besættelsen - frihedskampen.

Det er en meget vægtig beretning, som jeg naturligvis slet ikke kan komme på højde med, idet mit lille indlæg er set i børnehøjde og med børneøjne - sporadisk - i små glimt - men børn ser og hører mere end mange voksne tror. De har lange ører og øjne i nakken. Jeg glemmer aldrig den dag, tyskerne

Den tids reklame - her udenfor Vestre Kafferisteri i Vestergade 10. Foto: J.A.C. Laursen.

Et lille udsnit af Posthustorvet. En dejlig plads for rulleskøjteløb om sommeren, når butikkerne var lukkede. Foto: Børge Panduro.

kom til byen. Vi legede intetanende på Posthustorvet. Pludselig dukkede en deling tyske soldater op, anført af en officer til hest. De kom op ad Slotsgade. Aldrig nogensinde har vi løbet så stærkt for at komme hjem i sikkerhed, og fra den dag var vi mere opmærksomme, når vi legede lidt væk hjemmefra.

Vi var selvfølgelig bange.

Vores hverdag og liv blev i det hele taget anderledes - mørklægningsgardiner, mangel på varer, rationeringsmærker, luftalarm - fra tid til anden udgangsforbud - tyske soldater i gaderne, som regel med gevær over skulder. Ofte stod på hjørnet af Vestergade og Adelgade en bevæbnet soldat - så skulle vi absolut ingen steder hen. Se, her var gadespejlet igen et nyttigt redskab for orientering.

Der skete mange sørgelige ting i den

tid. Jeg glemmer aldrig den dag, Erik Nyemann blev skudt af tyskerne. Det gjorde et dybt indtryk på os, fordi hans far var vores læge. Der bredte sig en stor stilhed i byen, da det rygtedes. Der var mange flere, der betalte med deres liv i disse mørke år.

Men så endelig en aften lød det som bekendt over radioen - »Her er London, det meddeles i dette øjeblik« o.s.v. Der bredte sig en ubeskrivelig glæde over hele byen, folk - børn som voksne - strømmede ud af husene, samledes i gaderne, og på Torvet sang og festede man til langt ud på natten. Når folk så endelig vendte hjem, blev mørklægningsgardinerne hevet ned, og der blev sat levende lys i vinduerne. Det gør jeg den dag i dag, og det er der mange, der stadigvæk gør. De af os, der har oplevet befrielses-

Pigernes dukke-vognsoptog på vej op ad Vester-gade under en Børnehjælpsdag i begyndelsen af 1950'erne.

dagen, glemmer aldrig denne helt specielle glæde.

Der blev igen lysere tider, da tyskerne havde forladt os. Mange i Skive havde mistet en søn eller ægtemand, for dem havde glæden over befrielsen naturligvis været meget større, hvis de ikke havde mistet.

En anden alvorlig ting var jo efterspillet for dem, der havde haft med tyskerne at gøre, stikkere og værnemagere. De blev interneret bl.a. på Asylgades skole.

Tyskertøserne eller feltmadrasserne, som de også kaldtes, blev hentet og blev klippet. Disse afhentninger var ofte pr. lastbil, og nogle af dem kørte jo gennem Vestergade.

I vort område vidste vi, at der fandtes tyskertøse, men også frihedskæmpere, en enkelt gang så vi en SS'er i sort uniform. Hvordan vi havde fundet ud af, hvem der var frihedskæmpere, er mig stadig en gåde. Vi vidste dog, at det var dønfarligt at snakke om, så det turde vi

kke. Større børn, hvad vi jo efterhånden var ved at være i 1945, har deres næse ille vegne - dertil kommer de føromtalt unge ører.

Hvad angår de mindre alvorlige ting i hverdagen - vareknaphed, rationering n.m. - gik der en rum tid, så vidt jeg husker helt op til 50'erne, førend man igen kunne få alt, men det var ligesom til at nære.

Første gang det rygtedes, at der var kommet chokolade og bananer, gik det som en løbeild gennem byen. Hver enkelt familie kunne så gå til den købmand, hvor de var kunder. Han fik en bestemt ration, som han kunne fordele. Det gik meget retfærdigt til. Det var jo dengang, enhver vandlende kendte sine kunder godt. Vi havde nu alligevel ikke så mange penge til luksus.

Anderledes vigtigt var det, da man igen kunne få bomuldstøj, strømper, undertøj. Det blev fordelt på samme retfærdige måde. På tøjområdet handlede vi

hos Ejnar Knudsen i Adelgade og naturligvis hos pigerne i Vestergade.

På kolonialområdet var det den lille købmand i Vestergade, men mest hos købmand Adamsen i Adelgade.

Jeg elsker Skive og det Sallingland, hvor jeg blev født, døbt i Lem kirke og konfirmeret og viet i Skive kirke. Det Sallingland, hvor også hele min mors familie levede fra vugge til grav. Hvor nogle af min nulevende familie stadig befinder sig, og hvor hele min meget store svigerfamilie hører hjemme. Et skatkammer af minder. Selvom man ikke blev født med en sølvske i munden, ej heller blev skånet for store sorger - så blev livet - med alle dets facetter - indholdsrigt, stort og flot, fordi det set afhænger af øjnene, der ser, og alt, hvad du er, står du i gæld til din næste for.

Om at være ung på landet omkring 1950

Af Grethe Jensen, Breum

Jeg blev konfirmeret i Oddense kirke 1947, og de første par år var jeg hjemme hos mine forældre og hjælpe på ejendommen. Men nogle af mine klassekammerater kom ud at tjene med det samme, pigerne i »huset«, og drengene på gårde- ne i sognet.

Hjemme havde vi en landejendom på 26 tdr. land, og min 7 år ældre bror var også hjemme. Man skulle jo synes, at vi var godt bemanded så, men man må jo huske, at vi havde ikke de hjælpemidler, hverken ude eller inde, som man har i dag.

Jeg hjalp min mor i hus og have, og ude hakkede jeg roer, hjalp med hø- og kornhøst, og om efteråret med opsamling af roer og kartofler. Og om vinteren med tærskning af kornet. Jeg husker ikke rigtig, om det var hver uge, eller om der kunne gå længere tid imellem, men det støvede helt utroligt og var bestemt ikke mit yndlingsarbejde!

I 1948 var min bror indkaldt, og så måtte jeg ud og hjælpe min far noget mere, både i stald og mark. Jeg hjalp med at fodre og sommetider med malkning (vi havde heldigvis malkemaskine), med at lave fenne til kreaturerne o.s.v.

I min fritid læste jeg meget, jeg lånte bøger både her og der. Især sådan en vinteraften eller -søndag var det dejligt at fordybe sig i en bog. Min mor ville

også gerne læse, så vi havde en fælles interesse at hygge os med.

Ellers var der mange ting, man kunne deltage i. Det var i Oddense, det foregik. Gymnastik blev afholdt både sommer og vinter, og der var jeg altid med. Folkedans, som gik godt i mange år, og forskellige kurser om vinteren. Jeg har deltaget både i sy- og madlavningskursus.

På aftenskole var jeg med til engelsk. Det var vores andenlærer, Vissing Nielsen, der underviste. Vi havde på det tidspunkt intet kendskab til fremmede sprog overhovedet. Det stod ikke på skemaet i folkeskolen den gang, og fjernsyn fandtes ikke! Jeg husker en gang min veninde og jeg skulle i biografen i Roslev og se: »My name is Petersen«! Vi udtalte det nøjagtigt, som det staves, ak, ja! Men hvordan skulle vi vide bedre?

På aftenskole fik vi jo snuset lidt til det, og nogle af os fik smag for mere. Der var også brevkursus, som var en udmærket måde at lære sprog på. Det har jeg haft meget fornøjelse af.

Om sommeren spillede vi også håndbold og dyrkede fri idræt. Gymnastik deltog jeg som sagt i både sommer og vinter. Vi blev ledet af Else Sørensen, som havde gået på Snoghøj Idrætshøjskole.

En vinter, måske et helt år, blev vi ledet af Johs. Eising, som havde været på

Bærplukning i haven derhjemme 1948.

Ollerup. Måske kunne man på det tidspunkt ikke skaffe en kvindelig leder, for man ledede ellers karlene.

Så fik vi gymnastik med »bøj og stræk«, skal jeg love for. Vi fik os rigtig ørt, men sjovt var det!

Vintergymnastikken sluttede med en opvisning både hjemme og i Teatersalen. Skive med deltagelse af mange andre hold, afsluttet med et bal for alle deltagerne.

Sommerholdet havde altid opvisning ved sportsfesten, som blev afholdt i juli måned.

Jeg har også nogle gange været til gymnastikstævne ved Spøttrup Borg om sommeren, med deltagelse af en del hold fra Vestsalling.

Specielt husker jeg sommeren 1949, hvor stævnet blev afsluttet med en opførelse af nogle scener fra skuespillet »Medea« inde i borggården.

Jeg har siden fundet ud af, at det var en svensk skuespillerinde, som med hjælp fra nogle få lokale spillede Medea. Det var, mens Helene Vedel var kustode på Spøttrup, og det var nok hende, der havde arrangeret det. Det foregik om aftenen i borggården på Spøttrup, hvor der var sat bænke op til tilskuerne. Der var en interimistisk scene til de optrædende, med borgmuren og en kælderindgang som baggrund. Jeg har aldrig glemt det, fordi det var så uhyggeligt. Den skumle borggård, hvor der ingen solstråler slap ned, var den perfekte ramme om den

sortklædte Medea. Her mere end halvtreds år efter husker jeg endnu uhyggen, erindrer stemningen, og kan stadig se Medea for mig.

»Medea« er jo som bekendt et drama, hvor Medea myrder sine små drenge. Om jeg vitterligt hørte børnenes skrig, eller om fantasien spillede mig et puds, fordi nogle af de medvirkende på et tidspunkt råbte: »Hør børnenes skrig«, skal jeg lade være usagt. Jeg syntes i hvert fald, jeg hørte det! Når jeg senere har besøgt Spøttrup Borg, mindes jeg altid den aften og mærker stadig lidt af uhyggen! Så skuespillerinden må have spillet scenerne overbevisende, siden det sådan har prentet sig i en 16-årigs sind!

Helene Vedel var kustode på Spøttrup fra 1941 og en årrække frem. Jeg kan

huske, jeg har set hende der, en statelig dame. Hun boede ved restauranten.

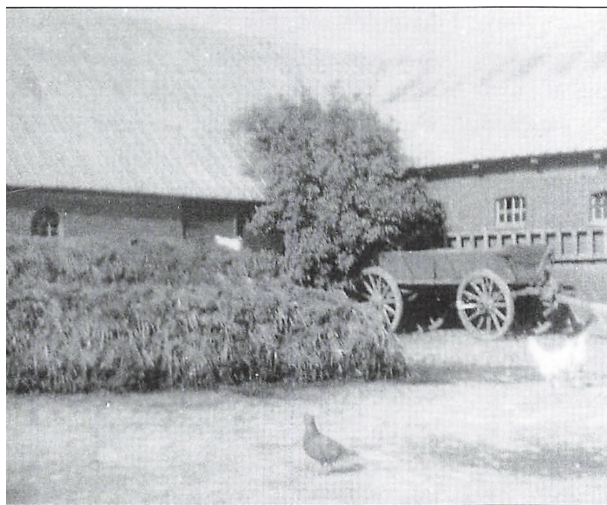
Vi havde en god og meget aktiv ungdomsforening i Oddense-Otting. Jeg deltog altid i ungdomsmøderne, det gjorde stort alle unge for øvrigt. De fandt sted en gang om måneden. Det var gode møder med forskellige foredragsholdere. Vi fik kaffe og sang en del fra højskole-sangbogen.

Vi købte et medlemskort en gang om året, jeg husker desværre ikke, hvad det kostede. Jeg tror, møderne var gratis, men vi betalte selvfølgelig for kaffen.

I løbet af året blev der holdt nogle fester i foreningen. Nytårsbal den 2. januar lå fast. Så var der forårsbal i forbindelse med gymnastikopvisningen. Sportsfest om sommeren bød på forskellige sports-

Her er jeg i arbejdstøjet ved vandpumpen i gården i 1949.

Gårdspladsen derhjemme.

irrangementer og afsluttedes med et bal om aftenen. Og der var efterårsbal i oktober. Jeg synes også, der var noget med 'astelavnsfest, men er ikke sikker.

Hvert år blev der holdt Grundlovsfest ved Hjerk Nor sammen med Hjerk ungdomsforening, men det vender jeg tilbage til.

Så var der høstfesten, som var for hele sognet. Der blev hvert år valgt en ny nøstkomite, som så det følgende år stod for arrangementet. Der var børnehøstfest om eftermiddagen, og om aftenen kaffebord med dans bagefter for de voksne. Jeg husker ikke, om de unge var med ved kaffebordet, eller først kom, når lansen begyndte. Men jeg husker, at jeg tit serverede ved kaffebordet, uden vederlag! Hvis man som ung pige arbejdede hjemme, blev man tit bedt om at servere ved diverse fester, bryllup, sølvbryllup, runde fødselsdage o.s.v., enten i forsamlingshuset eller i et stort telt hjemme hos værtsfolkene.

Vi startede om eftermiddagen med at stille borde op og dække dem. Så serverede vi ved middagen, tre eller fire retter mad. Der var altid suppe, mange gange en let forret, en hovedret og til sidst dessert. Og så sluttede man med kaffe og småkager, mens man sad ved bordet. Når det var overstået, skulle bordene ryddes og fjernes, så der var plads til at danse. Var vi heldige, slap vi med det og måtte være gæster resten af aftenen. Natmaden blev så serveret af, måske nogle nabokoner, som havde været gæster indtil da.

Man fik ikke noget for det arbejde overhovedet, det var en vennetjeneste, måske mest fra madmoderen, som lånte sin pige ud til serveringen. Men det kunne være hårdt. I forsamlingshuset var der trapper, som vi skulle løbe op og ned af med de tunge fade. Og var festen hjemme i et telt, var der som regel langt fra køkkenet, sommetider over toppede brosten, ud til teltet. Så man kunne godt bli-

ve træet i benene dagen efter. Men vi havde det da også sjovt, vi var som regel en 6-8 unge piger, alt afhængig af, hvor mange gæster, der var trommet sammen. Omkring 200 var ikke ualmindeligt.

Der måtte ikke serveres nogen form for stærke drikke i Oddense forsamlingshus dengang, så til festerne var det sodavand og vand. Men folk morede sig tilsyneladende lige godt alligevel.

Til ballerne for de unge var der naturligvis heller ikke øl, spiritus o.l., men det kunne dog ske, at nogle karle havde fået noget hjemmefra, og så kunne det også ske, at et par stykker kom op at slås udenfor, altid udenfor! Så stimlede vi allesammen ud for at se på. Det var regulær slåskamp med næverne, men så vidt jeg forstod, ikke med beskidte kneb. Og

hvis den ene gik i »gulvet«, standsede kampen. Jeg har aldrig set, at der blev slået eller sparket på en, der lå ned. Grunden til slagsmålet var sandsynligvis fuldmandsvrøvl. Jeg brød mig ikke om at se på det og forsvandt hurtigt ind igen. Det var heller ikke så tit, det skete. Der var i hvert fald ingen ædru, der sloges.

Man kunne tage til bal i nabosognene, og nogle kom da også langt omkring, men transporten foregik på cykel, så det begrænsede det jo noget.

Mine veninder og jeg cyklede også, når vi besøgte hinanden. Det gjorde alle den gang, også om aftenen. Vi boede 2 km fra Oddense, hvor det hele foregik - møder, sport o.s.v. - og hvor de fleste af mine veninder boede. Ja, nogle endda længere væk. Når det var mørkt, og der

Ved sportsfesten i Oddense 10. juli 1949. Johannes Eising står med fanen.

var øde steder uden huse, cyklede man ekstra stærkt og sang måske en lille sang for at holde modet oppe!

Mine forældre, som den gang var sidst i halvtredserne, cyklede også næsten altid. Der var en del selskabelighed dengang. Naboerne var der ikke så langt til, men mine forældre havde også venner i Jebjerg, 7 km borte, og i Hindborg, hvortil der var ca. 5 km. De besøgte rask væk hinanden om aftenen, også i vinterhalvåret. Jeg kan huske, at de en enkelt gang cyklede til Hem, hvor der er betydeligt længere. Og det var en efterårsaften! En gang imellem tog de en taxa eller lillebil, som det hed dengang, men det var meget, meget sjældent. Det var der ikke penge til.

Vores nabo havde en lillebilforretning, med en enkelt bil, en Ford, tror jeg nok, i hvert fald en af de høje med et trinbræt udenpå. 1120 var nummeret, og den blev aldrig omtalt som bilen eller vognen af ejeren, men kun som 1120! Det var nogle specielle mennesker, som holdt sig meget for sig selv. De boede der i min barndom, men flyttede så i 1948. Det var ældre folk, deres eneste søn var voksen i den tid, jeg kendte dem. Men dengang syntes man jo godt nok, at alle over fyrrer var gamle. De havde mange høns og var meget dyrevenlige. Jeg har kun været indenfor deres dør nogle få gange. Men jeg har set, at der i deres lille køkken stod et bord under vinduet, og i hvert hjørne af bordet lå der en skrukhøne på noget halm og rugede på æg. Inde i stuen har jeg set, at to af hjørnerne på gulvet var skærmet af med bølgepap, og der gik to høns med små kyllinger. Der var

jo dejligt varmt for de »små«, når der var fyret godt i kakkelovnen. Det har jo nok været tidligt forår, kan jeg tænke! Men man kan nok forestille sig, at luften derinde ikke var særlig frisk!

Pengene var små dengang. Når jeg var barnepige hos vores nabo, der havde en lille dreng på 2-3 år, fik jeg 5 kr. for en aften. Til gengæld kostede en permanent 16 kr. i 1948. Det var en tortur dengang at få håret krøllet. Man fik noget tungt rullet i håret, og væsken, der blev brugt, lugtede meget stærkt. Det tog mindst 3 timer, og bagefter krusede håret helt vildt lang tid efter.

Man kunne ikke få alting lige efter krigen. Jeg ved ikke, om det var fordi man ikke kunne få læder til skosåler, at det blev moderne med de såkaldte »Klip-Klap«. Det var sandaler med træbunde, hvorpå der med blanke søm var slået remme i forskellige farver og mønstre. Det var nok sundt fodtøj, og også rigtig smart!

Jeg husker også mine første par lange bukser eller slacks, som de hed dengang. Indtil da havde vi brugt skibukser om vinteren. Bukser, der var syet af tykt stof, og med elastik forneden i buksebennene. I 1948 fik jeg et par, der var bestilt hos »Sommers Magasiner« i København, hvor vi altid fik katalog fra. De var brune, husker jeg.

Ungdomsforeningerne i Hjerik og Odense afholdt altid fælles grundlovsfest med efterfølgende teltbal ved Hjerik Nor. Der blev holdt tale af en eller anden kendt person om eftermiddagen, og vejret var da vist altid godt, for jeg kan ikke huske andet, end at mødet foregik

udendørs. Og der var så dejligt ved Hjerk Nor om sommeren!

Et år, jeg tror, det var i 1951, var der friluftsspil i Svend Frederiksens have tæt ved Hjerk Nor. Det var syngespillet »En søndag på Amager«, der blev opført. Et ungt ægtepar fra Hjerk havde hovedrollerne og gjorde det udmærket. Jeg havde en lille bitte rolle som amagerpige sammen med tre andre piger. Vi skulle bare gå arm i arm iklædt hvide kjoler og synge: »Her går jeg og synger i måneskin«! Det var både min første og sidste optræden på de »skrå brædder«. Det var alt nok! Men det var da sjovt nok alligevel. Vi var for øvrigt senere i Stoholm og optræde i anlægget der.

Jeg var lige fyldt 17 år, da jeg fik plads i huset hos nogle af mine forældres bekendte, ikke så langt hjemmefra. Det var på en gård med mand, kone og to karle på kost og logi. Der var ingen børn

Min hund »Bob« og jeg på tur ved bækken i 1951.

på det tidspunkt. Der var fem mennesker at lave mad til på et brændekomfur, som der skulle tændes op i hver morgen. Der var også kakkelovn i stuen, som der skulle tændes op i, og som følge af det skulle der bæres brænde ind og bæres aske ud. Jeg tror, vi fyrede med tørv, men vist også med kul eller koks.

Min madmor brugte en del tid på at væve. Det var meget brugt lige netop de år. Puder, bordløbere og vist også små tæpper.

Det var sådan en ret stor trævæv, man sad ved og fremstillede disse ting.

Når vi havde slagtet gris, henkogte vi en del kødvarer. Det er den eneste gang, jeg har været med til det. Det var kort tid før, andelsfryserne dukkede op. Vi henkogte frikadeller, karbonader, kødboller o.l. Det smagte nu ikke af så meget som det friske kød, og senere det frosne, men det var den eneste måde at opbevare fersk kød på dengang. Ellers var der kun saltningen. Det var et stort arbejde med henkogningen, og man skulle være meget påpasselig med hygiejnen. Der skulle kikkede ofte til glassene. Hvis låget løsnedes sig, skulle indholdet bruges med det samme, ellers blev det hurtigt fordærvet og farligt at spise.

Der skulle også gøres rent. Jeg synes, at man gjorde meget rent dengang. Nu blev der selvfølgelig også mere snavset dengang, med brændsel og aske o.s.v. Jeg havde fri hver anden søndag, når jeg havde vasket op efter middagen (vi spiste altid varm mad kl. 12) og så til sengetid. Til overflod stod opvasken fra aftensmaden fra tre personer altid til mig på køkkenbordet, når jeg startede man-

dag morgen. Ak, ja!! Jeg fik 125 kr. om måneden i vinteren 1949- 50.

Jeg skulle også holde karlenes værelser, som lå i et af udhusene. Der skulle redes senge og fejes hver dag og vaskes af og vaskes gulve en gang om ugen.

Jeg havde selv et nogenlunde værelse fra baggangen, men det var koldt. Karlene havde selvfølgelig heller ikke varme på værelset. Vi sad alle sammen inde i stuen om aftenen. På mit værelse var der en seng, en stol og et lille natbord. Klædeskabet havde jeg selv med.

Det, jeg savnede mest, var et sted, hvor jeg kunne være mig selv og lukke døren. Der var ikke meget privatliv. Men det var som sagt koldt i hvert fald om vinteren. Og der var for øvrigt ikke en gang et bord, man kunne sidde ved.

Badeværelse fandtes ikke. Der var et vaskefad på et stativ på værelset. Jeg husker ikke, om jeg måtte hente varmt vand i køkkenet, men det tror jeg næsten. Karlene måtte vaske sig i koldt

vand, men mon de ikke kunne hente varmt vand til barberingen? Og så var der et gammeldags »das« i udhuset.

Skulle jeg i byen en aften, enten for at besøge mine forældre eller til ungdomsmøde eller gymnastik, måtte jeg pænt spørge, om jeg kunne få fri den aften! Jeg mindes ikke, at det blev mig nægtet, hvis ikke vi skulle have gæster, og så vidste jeg det jo på forhånd, og spurgte ikke. Men alene det at skulle spørge, var nok lidt ydmygende. Karlene skulle jo ikke spørge om lov, de tog bare afsted. Men jeg skulle lave kaffe til os allesammen om aftenen, så det syntes jeg ikke var helt retfærdigt. Og man skulle ikke spørge om fri alt for tit, det mærkede man tydeligt! Men sådan var skikken, det satte man ikke sådan spørgsmålstegn ved! Og alligevel, inderst inde gjorde jeg det, måske var der lidt oprør i mig! Nå, men det var dengang, i de »gode gamle dage«?

Den 1. maj 1950 fik jeg en ny plads i

Høsten på »Norsgaard« 1950. Jens Saugstrup med to af sine sønner. En nabodreng kører traktoren.

huset. Det var i Hjerik, også på en gård. Der var jeg glad for at være. Det var hos et ældre ægtepar, og der var tre voksne sønner, som arbejdede og boede på gården. Der var nok at lave, men selv om min madmor var i tresserne, deltog hun selv i alt arbejdet. Og ens arbejde blev påskønnet, det er jo altid rart. Her fik jeg 175 kr. om måneden. De spurgte, om jeg ville hjælpe med at hakke roer og også hjælpe med høsten. Jeg var ellers ikke ansat til udearbejde, men det ville jeg godt. Det fik jeg skam ekstra løn for, og det var ikke sådan, at jeg alligevel skulle lave ligeså meget inde, det klarede min madmor selv imens. Der havde jeg også fri hver anden søndag, men hele dagen! De havde bil, en Chevrolet eller Ford, jeg huske det ikke helt, men en af de høje gamle. Den ældste søn havde køre-

kort og kørte altid med forældrene, når de skulle noget. De to andre sønner kom omkring på motorcykel.

De havde heste på gården, som de brugte til noget af markarbejdet, men også en traktor.

Når vi vaskede storvask en gang om måneden, tog det altid to dage. Tøjet blev sat i blød i store trækar og zinkbaljer nede i bryggerset. Jeg syntes, der var en utrolig masse kar og baljer, helt uoverskueligt. Men der var også seks voksne mennesker, der skulle vaskes om, ja faktisk syv. En søn mere, der var ungkarl, havde en ejendom andetsteds, så ham vaskede vi også for.

Heldigvis var der vand indlagt, så vandet ikke skulle bæres ind. Morgenen efter startede vasken så. Jeg mener, vi havde en vaskemaskine af træ, der blev

Frokostpause. Sådan hængte man hø til tørre i Norge i 1950. Fra venstre ses Eva Foldberg, Karen Eising, Birthe Johnsen, min bror Børge Præst og Kamma Hunnerup.

trukket af en motor. Først skulle der tændes op under gruekedlen, så vi kunne få varmt vand. Og så blev der vasket. Det hvide tøj skulle derforuden koges i gruekedlen. Og så skulle der skylles og atter skylles, og til sidst vrides. Det kunne godt være hårdt for armene. De store ting som f.eks. sengelinned var vi to til at vride. Det blev lettere, da der senere kom vridemaskiner til at sætte fast på vaskemaskinen, selv om de skulle drejes med håndkraft. Senere igen kom el-vridemaskiner.

Tøjet blev hængt til tørre ude om sommeren og på loftet om vinteren. Når det var tørt, blev det lagt sammen, og så skulle det rulles, og en del skulle stryges. Rulningen foregik på loftet, hvor rullen stod, en stor tung træting, fuld af sten til at øge vægten. Der var træruller under, som tøjet skulle rulles pænt og glat om. Derefter skubbede man denne kasse fuld af sten frem og tilbage. Manden stod ved den ene ende og jeg ved den anden, mens konen lagde tøjet om og skiftede rullerne ud, når tøjet var færdigt. Man kunne vippe kassen i hver ende, mens rullerne blev skiftet ud. Så var der som sagt en masse skjorter, der skulle stryges, med alle de mænd! Det tog faktisk flere dage, før vi var færdig med vasken.

I sommeren 1950 var jeg i min ferie med Oddense-Otting ungdomsforening på en tur til Norge i juli måned. Vi skulle besøge Nees Bygds ungdomsforening. Vi var 38 unge, piger og karle, der var af sted. Det var formanden, Johs. Eising, der sammen med bestyrelsen havde arrangeret turen.

Vi sejlede fra Frederikshavn til Oslo. Jeg husker tydeligt den smukke tur gennem Oslo Fjord. Efter et kort ophold her kørte vi videre. Jeg er ikke helt klar over, hvor mange kilometer vi var nordpå. Vi var i Kongsberg, hvor vi var inde og se en sølvmine. Og vi var oppe på Gausta, en 1880 m høj fjeldtop. Vi var med svævebane noget af vejen, men vi gik 14 km for at komme helt op på toppen. Der lå der sne flere steder, så vi fik en rask lille sneboldkamp i juli måned.

Vi kørte i busser ad smalle bjergeveje, med stejle klippevægge til den ene side og bratte fald til den anden.

Vi overnattede på vandrerhjem, indtil vi nåede op til vore værtsfolk, hvor vi blev taget godt i mod, og blev indkvarteret privat. Der blev holdt fest for os den første aften med spisning og dans.

Det var jo ude på landet, så vi var fire, der overnattede på en stor gård. Selv om vi sov der og blev vist rundt på gården, så vi kun sønnen og datteren. Forældrene hilste vi slet ikke på, det syntes vi var mærkeligt. Alle bygninger var af træ, og der var et meget stort stuehus, så man kunne sagtens undgå hinanden. Der var mange stuer, som vi kun så, når vi gik forbi de åbne døre. Stuehuset blev nemlig ikke vist frem for os, kun avlsbygningerne. Morgenmaden blev serveret på vores værelse, og op på dagen tog vi så derfra igen. Vi havde for øvrigt det indtryk, at ungdomsforeningen der på stedet mest var for de unge fra gårdene, og ikke så meget for alle unge, som f.eks. hos os. Det hele var en stor oplevelse for os. Vi var jo ikke forvænt med rejser til udlandet, og det var jo udlandet. Man

Min søster og jeg udenfor brødudsalget i Odense 1951.

skulle skam have pas dengang for at komme til Norge, og igennem tolden og få undersøgt bagagen, og alt det!

En vinter havde jeg plads på en gård i Jebjerg. Det var unge folk med en lille dreng og fire karle på kost og logi.

Jeg havde mit værelse på loftet mod øst. Der var hundekoldt, og jeg havde sådan en seng uden sider, så det kneb med at holde varmen. Hvis dynen blev fugtig af ens ånde, kunne den fryse stiv. Det var noget af en overvindelse at stå op om morgenen i det kolde værelse og gå ned i det store bryggers og tænde op i komfuret til morgenmaden, en ordentlig portion øllebrød, som var blevet sat i blød aftenen før. Der var også et stort køkken med komfur, men vi brugte det faktisk aldrig, det stod mest til pynt med nypudset og nyslebet komfur. Jeg synes, folk havde så mange mærkelige ideer dengang!

Når vi havde overstået den varme middagsmad, lod vi ilden gå ud i komfuret og brugte så kun to kogeplader til eftermiddagskaffe og aftensmad. Det var nu forresten kold aftensmad. Vi smurte al maden til karlene. På den måde kunne vi få alle resterne brugt, også fra middagsmaden! Men der var ikke megen varme i bryggerset, når der ikke var ild i komfuret.

Der var en folkestue, hvor vi alle spiste, og hvor der blev tændt op i kakkelloven hver dag. Jeg tror nu nok, der blev tændt op i den ene af stuerne hver dag, men det var kun familien, der kom der.

Her fik jeg 200 kr. om måneden. Til sammenligning kan jeg fortælle, at jeg købte en kjole den vinter. Den kostede 120 kr. så det var en rimelig stor del af månedslønnen, der røg der. Men lidt fik jeg da sparet op. Og den gang samlede man jo også udstyr, bestik, håndklæder,

sengelinned o.l. Og det var jo fornuftigt nok.

På denne gård havde de et badeværelse med en gasvandvarmer. Engang imellem fik vi alle tilbudt et bad. Så blev gasvandvarmeren tændt, og alle fik efter tur et bad. Vi havde strengt påbud om, ikke at låse døren imens. En af deres forrige karle var en gang besvimet derinde på grund af iltmangel. Og da døren var låst, tog det jo tid at komme ham til hjælp. Der skete ikke noget, men det ville de ikke udsættes for igen. Og det forstår man jo godt!

Mens jeg var på gården her, fik vi mund- og klovsyge i besætningen. Der var en epidemi på det tidspunkt. Det var kun en enkelt ko, der fik det, men vi blev alligevel isoleret fra omverdenen i flere uger. Det kom til at omfatte julen, så vi måtte alle fejre jul på gården. Ikke noget med at besøge familien. Men vi fik skam en god jul alligevel. Gæster måtte der heller ikke komme, så det var lidt specielt.

Mælken blev ikke hentet, så den måtte fodres op. Og så kærnedede vi selv smør af

noget af det. Det smagte nu ikke helt så godt, som det man fik på mejeriet, men det kunne da bruges. Der var meget arbejde ved det, og en masse rengøring bagefter.

Vi måtte ikke forlade gården i den tid, vi var i karantæne. Jeg ved ikke om karlene snød sig ud en enkelt aften. Jeg gjorde, men kun en enkelt aften. Manden og konen vidste det godt, men det var på eget ansvar, og det kunne give store bøder, hvis det blev opdaget. Det var heller ikke smart, hvis man blev skyld i at smitten spredtes. Men jeg kom aldrig i stalden, og kom selvfølgelig heller ikke i nærheden af andre kreaturer den aften. Der skete heller ingen ting.

Det var nogle glimt, som jeg husker fra min ungdom på landet sidst i fyrrerne og først i halvtredserne. Det var måske ikke så spændende set med nutidens øjne, men alt i alt en god ungdom, syntes jeg. I 1955 blev jeg gift og skulle så til at stå for min egen husholdning. Men på landet blev jeg!

Dengang i 60'erne

Af H. Frank Jensen

Journalist H. Frank Jensen blev i 1961 lokalredaktør for det socialdemokratiske Aften-Posten. Her fortæller han om det at være lillebror i Skives bladverden.

I 1961 udkom der fire aviser i Skive. Mindst og ældst var den konservative Skive Avis, som i sine sidste år var en aflægger af Herning Avis. Avisen havde vel ikke stort mere end 100 abonnenter. Skive Folkeblad var størst med godt 10.000, næststørst Skive Venstreblad med ca. 2.000. Og så var der Aften-Po-

sten, som da jeg kom til Skive i 1961 havde et sted mellem 700 og 800 betalende læsere. Skive var med andre ord en by, hvor det gamle fireblads system endnu fungerede.

Aften-Posten hed oprindelig Skive Socialdemokrat, men havde aldrig været en selvstændig avis. I mange år blev et par lokale sider trykt hos en af byens bogtrykkere og lagt ind i en landsdelsavis. I 1961 udgik hovedavisen fra Silkeborg, som også betjente lokalredaktioner i foruden Skive Viborg, Nykøbing og Thisted.

Aften-Posten havde redaktion i Olesens Gård overfor Hotel Royal. Underboen var købmand Peter »Klap« Hansen. Såvel dette hus som hotellet blev nedrevet i slutningen af 60'erne.

Jeg havde aldrig tidligere arbejdet på en lokalredaktion, så det var lidt af et ukendt område, selv om jeg på hovedredaktioner i Rønne og i Sønderborg ofte havde taget mod stof fra de derværende lokalredaktører, som bestemt ikke altid var tilfredse med, at deres artikler måtte beskæres eller direkte udgå på grund af pladmangel. På Aften-Posten kom jeg til at erfare, hvor hårdt det var at blive behandlet på den måde.

Aften-Posten i Skive havde i begyndelsen af 60'erne redaktionslokaler i Olesens Gård, en stor tung bygning ved Torvet med forretninger ud til Adelgade, og ud mod Torvet var der en herlig gammel barbersalon med H.A.G. Andersson som mester og hans bror, Th. Andersson, som svend. Sidstnævnte var en habil tryllekunstner kendt under navnet Mr. Andy. Under Aften-Postens lokaler havde Peter (Klap) Hansen købmandsforretning. Fra redaktionen var der udsigt til Hotel Royal. Såvel hotellet som Olesens Gård blev nedrevet i 60'erne.

Et af de allerførste møder, jeg deltog i som referent, handlede om byfornyelse. Deltagerne talte meget indforstået om tingene, forhold som jeg af gode grunde ikke kendte til, men langt ind i mødet gik det op for mig, at de omtalte nedrivningsplaner netop angik Olesens Gård. Efter mødet kontaktede jeg bladets lokalformand, bager Jens Madsen (bror til borgmester Woldhardt Madsen) og udtrykte stor bekymring, for jeg var godt tilfreds med bladets adresse og lokaler. Tag det roligt, sagde Jens Madsen. De planer er der talt om i mange år, uden at der er kommet noget ud af det.

Et års tid efter blev de nu alligevel realiseret, og Aften-Posten flyttede til Østergade 11 ved siden af restaurant Støvlen. Omtrent samtidig fik vi Holstebro som hovedredaktion og skiftede til navnet Amtsbladet.

Jeg afløste Jens Eriksen. Han forlod bladverdenen til fordel for en stilling ved socialforsorgen i Ribe. James, som Eriksen underskrev sig i bladet, havde haft en kontorhjælp, før jeg blev ansat. Hun blev sparet væk, og måske var det en af årsagerne til, at Jens Eriksen dampede af. Selvom en del af kontorarbejdet blev overtaget af hovedredaktionen, var der ikke så lidt tilbage, som jeg og skiftende elever måtte tage sig af. Det var klart HK-arbejde, men ingen i vort faglige bagland gjorde vrøvl over det.

Jeg fik små tre års lærerigt arbejde som lokalredaktør. I kortere perioder var jeg alene på jobbet. Den øvrige tid havde jeg tre elever på skift. Den flittigste og mest ihærdige overtog jeg efter Jens Eriksen. Det var Kaj Christensen, som var brændende optaget af konkurrencen med Skive Folkeblad. Han havde den rigtige idé, at vi skulle have så mange mærkedage med som muligt. Dengang kunne aviserne rekvirere valglister fra folkeregistret, og ud fra dem holdt Kaj øje med, hvornår folk fyldte år. Jeg husker ikke, om han kontrollerede, hvorvidt de endnu var i live, men det har han nok gjort. På et tidspunkt opdagede han, at et par af de nyvalgte socialdemokratiske byrådsmedlemmer ikke holdt Aften-Posten. Det skulle de ifølge partilovene, mente han. Jeg var imod, at han pressede dem, da jeg mente, vores avis ikke skul-

Skivekredsens radikale folketingsmand gennem 40 år, fhv. minister Bertel Dahlgaard, havde i mange år stridt hårdt for, at Skive fik en ny banegård, men ved festen på Hotel Royal for bane­gårds­flytningen i 1962 var der ingen tak til ham for arbejdet. Der var ellers ikke mangel på taksigelser til alle andre. Bertel måtte selv gøre opmærksom på sin indsats. Foto: Anders Knudsen.

le være pligt­læsning. Jeg ville gerne have beholdt Kaj, men han skulle videre i uddannelsen. Efter nogle år som journalist i Randers blev han borgmester i Langå. Næste elev var John Sundstrøm, der senere blev kendt som udenrigs­kor­respondent og nyhedsoplæser ved TV-aviserne. Han blev afløst af Birthe Petersen, som trods et alvorligt handicap (spastiker) alligevel udførte et godt arbejde.

Den store sag i de år var flytningen af Skive Banegård. Planerne for en flytning var allerede indledt en halv snes år tidligere, og da arbejdet endelig kom i gang, blev hver detalje omtalt i aviserne. For mig var det hele pur nyt og temmelig uoverskueligt med alle de bro- og vejarbejder, der skulle til for at få vendt bane­strækningen i en mere logisk retning end

den bagvendte, hvor tog skulle bakke ind til den gamle banegård. I begyndelsen af 1962 stod den nye, fine banegård klar til indvielse. Der var stor indvielses­fest på Hotel Royal med mange inviterede gæster. DSB var så vidt huskes vært, og der blev ikke sparet på noget. Mange holdt taler om det lange forløb. Der blev mindet om de svære forhandlinger, til­bageslagene og meget mere, og adskillige blev takket. Men ikke den tidligere minister Bertel Dahlgaard, der siden 1920 havde været Skivekredsens radikale fol­ketingsmand og kort forinden havde afsluttet sin politiske karriere. Da taler­rækken var slut, bad Dahlgaard om ordet. Lettere pikeret mindede han forsamlingen om, at det dog var ham, der havde taget de første politiske initiativer, havde slidt skiftende ministres trapper og ihær-

digt havde arbejdet for flytningen. Dahlgaards bemærkninger udløste isnende tavshed, og jeg, der tidligere havde sat Dahlgaard højt, blev skuffet over småligheden i hans tale. De andre taleres glemsomhed burde han have været stor nok til at bide i sig.

Mange år efter, da jeg sad som redaktionssekretær på Skive Folkeblad, fik jeg besøg af Nick Dalum, som havde været elev på Folkebladet. Han smed et udklip fra Aften-Posten på mit skrivebord og spurgte inkvisitorisk: - Har du virkelig skrevet det? Klippet var fra et diskussionsmøde i Håndværkerforeningen mellem venstremanden Mads Peter Stisen og SF-eren Morten Lange. Nick mente, at referatet i den grad var farvet af en socialdemokratisk holdning, at det var utilstedeligt. Jeg måtte nødtvunget give ham ret, men forsvarede mig med, at sådan var nu engang tonen i Skives aviser på det tidspunkt. Jeg havde ellers de bedste hensigter med hensyn til fairness, da jeg forlod Journalisthøjskolen i Århus i 1960, og jeg havde tilmed skrevet en artikel om mangel på samme i vores elevblad. Den handlede om en valgkamp på Fyn i 1920.

Jeg troede ikke mine egne øjne, da jeg kom til Skive og så, hvordan redaktørerne Peder Jepsen på Venstrebladet og Elin Hansen på Folkebladet tog fat på hinanden, og hvordan de to blade refererede politiske møder. Min forgænger, Jens Eriksen, som foruden at være redaktør også var medlem af byrådet, havde deltaget ivrigt i de verbale slagsmål, så jeg indså hurtigt, at hvis jeg ville være med i legen, gjaldt det navnlig om at udfordre

Elin Hansen. På den måde kunne jeg slå Aften-Postens navn fast overfor Folkebladets mange læsere.

Elin Hansen bød mig i sine spalter velkommen, men kunne ikke lade være med at gøre grin med bladets navn. Ikke på den måde at han brugte den folkelige betegnelse »Godnatposten«, men foregav, at han ikke kunne huske bladets navn. Det fortsatte han med, da der blev skiftet til Amtsbladet. Inderst inde gav jeg ham ret i, at det virkede tumpet med disse navneskift. Jeg foreslog overfor redaktør Jakob Sehested Grove i Holstebro, at vi vendte tilbage til bladets oprindelige navn Skive Socialdemokrat, men det mente han var umuligt at få tilladelse til af arbejdsgiverne i København, der nogle år i forvejen havde skrottet det gamle navn på hovedorganet Socialdemokraten og kaldte sig Aktuelt – uden at det gav øget gennemslagskraft, heller ikke da det blev til Det Fri Aktuelt.

Det varede ikke længe, inden jeg kom ud i den første fejde med Elin Hansen. Forhistorien var den, at Købstadsforeningens lønudvalg på byrådenes vegne havde forhandlet en honorarordning vedrørende skolepedellernes tilsynstjeneste ved aftenskolerne. Sagen var anbragt nederst på en byrådsdagsorden under punktet med cirkulærer. Borgmester Woldhardt Madsen oplæste skrivelsen fra Købstadsforeningen, som han selv var formand for, og byrådsmedlemmerne havde formentlig regnet med, at det kun var en efterretningssag. De gjorde regning uden skolekommissionens formand, den radikale E. Høvenhoff, som bad om ordet og sagde, at »denne sag il-

lustrerer organisationernes overhåndtagende indflydelse på folkestyret. Hverken byrådet eller skoleudvalget har modtaget nogen henvendelse om, at honorarerne var utilstrækkelige. Organisationerne har for Skives vedkommende opnået, at der sker en 20-dobling af honorarerne, og på denne baggrund synes jeg, man roligt kan sige, at organisationernes indflydelse er stor.«

Borgmesteren svarede, at det ikke var Købstadsforeningen, som på eget initiativ havde taget sagen op, men byrådene. De ønskede, at lønnen for det nævnte tilsyn blev ensartet for hele landet.

Woldhardt Madsen var tydeligt irriteret over, at Høvenhoff ville gøre det til en sag, og irritationen skyldtes, at Wold-

hardt også var formand for Købstadsforeningens lønudvalg.

Jeg søgte i al beskedenhed at bakke op om borgmesteren og argumenterede, at pedellernes arbejdsbyrde de seneste 10 år var øget betragteligt. En 20-dobling af honoraret lød naturligvis voldsomt, men det skulle ses i forhold til det meget beskedne honorar, pedellerne hidtil havde modtaget.

Aften-Postens bidrag til debatten var lige noget, der passede Elin Hansen. Han lod al sit vid spille i flere indlæg og kaldte mine argumenter for svage og gennemsigtige.

Jeg var taknemmelig for debatten, for nu blev min avis og jeg selv synliggjort, og jeg opdagede, hvor let det var at få

Det tog godt syv år at realisere planerne om flytning af Nørrejsdske Artilleriregiment fra Århus til Skive. Billedet her er fra de afgørende forhandlinger om kasernen. Forrest til venstre regimentschefen, oberst Niels Lunn, til højre borgmester Woldhardt Madsen.

Redaktør Elin Hansen gik mod sine egne radikale partifæller i byrådet i spørgsmålet om at få en kaserne til Skive.

Elin Hansen ud i en polemik. I et indlæg hævdede han, at »sagen« var et led i et socialdemokratisk forspil til en valgkamp fem måneder forude.

Det næste slagsmål var der betydeligt mere kød på. Nørrejske Artilleriregiment havde sin kaserne midt i Århus, og det blev efterhånden en så stor belastning for byen, at det blev tvingende nødvendigt at flytte ud. Flere byer tilbød at overtage hvervet som værftsby. Efterhånden samlede interessen sig om Silkeborg og Skive.

Til stor fortrydelse for det samlede byråd indtog Skive Folkeblad det standpunkt, at det var bedst for Skive, hvis Silkeborg blev kaserneby. Vi tog naturligvis det stik modsatte standpunkt, nemlig dette at det ville blive af stor betydning for Skives udvikling. Det samme synspunkt argumenterede Skive Venstreblads redaktør, Peder Jepsen, for, og i Folkebladet blev vi kaldt for kasernebladene.

Det blev en langvarig debat, og den fortsatte længe efter, at den endelige be-

slutning om en placering blev taget i begyndelsen af 1962. På et tidspunkt gik daværende forsvarsminister Poul Hansen (s) ind i debatten. Det blev til tre fyldige indlæg i de tre stridende aviser. I flere artikler bagatelliserede Elin Hansen vores påstande om kasernens store økonomiske betydning for byen. Han hæftede sig ved, at militære sagkyndige mente, at Silkeborg var bedst egnet som kaserneby. Vi var enige med Venstrebladet om, at det var naturligt for regimentets officerer at ønske sig Silkeborg, for så var de fri for at flytte deres privatadresser fra Århus.

Vi nærmede os et kommunalvalg, og det satte i høj grad sit præg på debatten. De fåtallige lokale kommunister sendte et brev om kaserne-spørgsmålet til borgmesteren, der svarede, at sagen var behandlet af kasse- og regnskabsudvalget i enighed. Svaret fik Elin Hansen til at spørge, hvorfor det ikke var forelagt det samlede byråd. Noget i den retning, eller i hvert fald noget om mere åbenhed, havde den radikale E. Høvenhoff nævnt ved et tidligere byrådsmøde. Såvel Høvenhoff som de tre andre radikale i rådet stod dog bag ønsket om, at Skive blev kaserneby.

Det var sjældent, man kunne opleve Woldhardt vred, men det blev han i dette tilfælde. Jeg kan endnu høre ham næsten snerre: - De er illoyal, hr. Høvenhoff!

Elin Hansen førte flere skrækvisioner ind i debatten. Ville regimentets Honest John-raketter følge med til Skive? Og redaktøren slog fast, at Skive i en krigssituation ville være et udsat bombemål. Peder Jepsen spurgte, om Elin Hansen

mente, Silkeborg ville være bedre som sådant. Og vi nævnte, at i tilfælde af en krigssituation, ville det ikke være en idé at gøre kasernen til et bombemål, eftersom soldater og materiel ville være alle andre steder end der.

Det nævnte kommunalvalg medførte en del møder, dels dem vi kunne skrive om og dels de interne socialdemokratiske, hvori lokalredaktøren nærmest havde pligt til at deltage. Ved S-opstillingsmødet i februar 62 var der flere overraskelser. De to, som Elin Hansen drillende kaldte »kronprinserne« (mekaniker Svend Østergaard Jensen og trykker Johan Liebetau Hansen) fik en fjerde- og femteplads på den prioriterede liste efter skatterådsformand Peter Kjærgaard og kriminalassistent Chr. M. Hansen. »Men det bliver nok alligevel én af dem, der skal afløse Woldhardt som borgmester, hvis A vinder flertalsmagt«, skrev Elin Hansen. Fem år senere blev det dog Peter Kjærgaard, som tog over. Da var Hans Larsen blevet chefredaktør på Folkebladet, og han mente, at Kjærgaard kun var en overgangsløsning, men det blev en overgang på 13 år.

En anden overraskelse på S-listen ved valget var, at byrådsmedlem og husmor Helga Kühl blev placeret nederst på listen. Samtidig var en anden kvinde, husmor Alma Thomasen anbragt på en 13. plads. Fru Kühl havde med andre ord kun få chancer for at blive genvalgt, men Elin Hansen antydede i sin avis, at fru Kühl vistnok var den eneste kaserne-modstander i den socialdemokratiske gruppe. Det tog hun nu afstand fra i et læserbrev, men i andre smådrillende ind-

læg førte Elin Hansen noget der lignede en valgkampagne for fru. Resultatet blev, at hun sprængte partilisten og blev valgt med 154 personlige stemmer. Til Woldhardts store fortrydelse gik det ud over arbejdsmand Karl Emil Jensen, der ikke blev genvalgt, selvom han var placeret på listens syvendeplads. Partiet havde satset meget på at genvinde det absolutte flertal, men manglede ganske få stemmer til det niende mandat. Det nye SF-parti fik 395 stemmer, hvad der ikke var nok til et mandat. Ellers var det status quo i byrådet, bortset fra at borgerlistens ene mandat gik til de konservative. De radikale fik sit fjerde mandat takket være valgforbund med Retsforbundet. Havde S haft valgforbund med SF ville Woldhardt have fået sit flertal.

Artiklerne til hovedredaktionen blev sendt via fjernskriver, i og for sig et udmærket system, det havde blot den kedelige mangel, at vi i Skive ikke var alene om fjernskriveren. Den delte vi med redaktionerne i Viborg, Nykøbing og Thisted. Det kunne gå an i dagtimerne, men om aftenen stod vi ofte i kø for at komme af med vores stof. Når vi havde ventet en rum tid på en kollega, kunne vi ringe vedkommende op for at spørge, om det skulle tage hele natten. Normalt var der en god tone kollegerne imellem, men det kunne jo ske, at nogen mistede tålmodigheden. Hvis man to aftener i træk havde været til lange møder, og derfor beslaglagde fjernskriveren til godt midnat, kunne der lyde knubne ord fra den medarbejder, som skulle vente på at komme af med et par små notitser. Redaktør Thomsen i Viborg havde ikke

samme tålmodighed som hans elev, Dyveke Johannesen, der kunne charmere selv den mest travle væk fra fjernskriverens taster.

Der blev sendt langt mere fra lokalredaktionerne, end der var plads til i bladets spalter. Det gav ærgrelse hos journalisterne og surhed hos læserne, når vigtige møder og hændelser blev syltet et par dage, mens konkurrenternes aviser kunne have fyldige artikler om samme emner, ofte samme dag de var indtruffet. Jeg husker et særlig grelt tilfælde. I begyndelsen af 60'erne var en generalforsamling i Den Ny Borger- og Håndværkerforening godt stof, så det var ikke en vi blot ringede til formanden om. Jeg afsatte aftenen til det, og efter at mødet var begyndt, dukkede Folkebladets Gunnar Jensen op. Han så ud til at have været til en eller anden frokost, hvor der ikke var sparet på de våde varer. Gunnar var meget træt, og formandens beretning var bestemt kedelig. Der gik ikke lang tid, inden Gunnar faldt i en dyb søvn. Vi sad ikke ved et referentbord. I så fald ville jeg have prikket til ham. Folk omkring ham gjorde meget for ikke at vække ham. Så var der da en smule morskab ved den dødkedelige generalforsamling. Langt inde i mødet vågnede Gunnar op, stirrede forbløffet på selskabet, stak sin blok i lommen og listede ud.

Jeg blev der til den bitre ende, skrev et langt referat på fjernskriveren efter at have ventet en rum tid på, at Nykøbing-redaktionen skulle blive færdig med sit. Næste formiddag fik jeg besøg af Gunnar på redaktionen.

- Det var sgu ikke så godt, sagde han.

Tror du, du kunne hjælpe mig med et referat?

Du kan bare tage fjernskriverstrimlen. Der står det hele, sagde jeg. Om aftenen ledte jeg forgæves efter mit referat i Aften-Posten, men til gengæld kunne jeg læse det ord til andet i Skive Folkeblad. Da det dagen efter stod i min egen avis, kunne læsere af de to aviser sige, at vi skrev af efter Folkebladet.

I juli 62 døde redaktør Peder Jepsen,

Skive Venstreblad, kun 51 år. Han var sit blads chef i 22 år og styrede det med beundringsværdig dygtighed med sin søster, Ane Jepsen, som myndig forretningsfører.

Mange havde vel anelse om, at det snart var slut med Venstrebladet, da det var vanskeligt at drive et blad med kun ca. 2000 læsere. Jepsens efterfølger blev Lau Jørgensen, som kun blev på posten et års tid. Derefter blev det den tidligere

Ved kommunalvalget i 1962 var husmor Helga Kühl anbragt nederst på den socialdemokratiske liste. Hun blev ikke levnet en chance for genvalg til byrådet, men hun sprængte listen og blev valgt. Det er ikke derfor, Woldhardt Madsen smiler på billedet.

Redaktør Peder Jepsen, Skive Venstreblad, gik stærkt ind for, at Skive blev kaserneby. I den anledning blev hans avis og Aften-Posten af redaktør Elin Hansen, Skive Folkeblad, kaldt for »de forenede kaserneblade«.

redaktionschef på Jyllands-Posten, Arthur Jensen.

Senere blev bladet en aflægger af Viborg Stifts Folkeblad.

Ved nytårsskiftet 1962 udkom den godt 100-årige Skive Avis for sidste gang, da Herning Avis måtte opgive. Avisens sidste lokalredaktør, papirgrosserer Carl Gustav Adolf Nielsen, henviste sine læsere og annoncører til Venstrebladet, og på et tidspunkt søgte man at gøre Venstrebladet til et VK-blad under navnet Skive Dagblad. Det var kedeligt for os på Aften-Posten/Amtsbladet at se, at ændringerne i den lokale bladverden kun gjorde Skive Folkeblad større, og der skulle ikke megen fantasi til at forestille sig, at det snart kunne blive vores tur til at lukke.

På et tidspunkt søgte hovedbladet at sende nogle kanonsælgere ud i området for at skaffe nye abonnenter. Tilbudet til dem var så godt, at vi fik ganske mange, men stor var skuffelsen, da vi i næste kvartal mistede dem igen.

I de år fik Skive en salgs- og reklameforening med Christian Bjerrum som formand. Foreningen foretog et stort fremstød i Skive Folkeblad, og vi forsøgte at fat i noget af den omfattende avertering, men forgæves. Jeg noterede i avisen, at det alligevel var én mærkelig reklameforening, der ikke havde råd til at reklamere blot en lille smule hos os. Christian Bjerrum opsøgte mig på redaktionen, og efter at have skældt ud over min »flabethed« fik vi en helt god snak – men ingen annoncer. Tidligere var det

lykkedes mig at fravriste Skive Kommune en halvsides annonce, var det vist, da den ny banegård blev indviet. På kommunekontoret morede de sig over, at Skive Folkeblad ikke havde fået samme indlysende idé, men de fik samme annonce nogle dage efter. Det var vist den eneste gang, vi kom først med en stor annonce. Senere fik vi en annonceakkvisitør fælles med de øvrige lokalredaktioner, nemlig udgiveren af Telefonnøglen i Skive, Børge Skov. Indimellem søgte jeg at redde nogle annoncer hjem, men det var svært at røre ved Skive Folkeblads monopolagtige stilling. Venstrebladet havde samme problem.

En lokalredaktør ved den socialdemokratiske presse var dengang ikke så lidt af en altnulmand. Foruden det førnævnte kontorarbejde og den lejlighedsvis annonceakkvisition, var der heller ikke noget i vejen for at optræde som fotograf. I vore dage, ja, lang tid før, ville det give konflikt med flere fagforbund, men i den LO-ejede presse så man stort på det.

Arbejdstidsregler kendte vi heller ikke til. 12-15 timers arbejdsdag var ikke usædvanligt. Det var ikke for meget sagt, at LO på den tid var landets hårdeste arbejdsgiver.

Men når man er i begyndelsen af 30'erne, er det utroligt, hvad man kan overkomme. Det var kun undtagelsesvis, jeg selv fotograferede. Vi delte fotograf med Venstrebladet. Det var Poul Jensen, og ham delte vi med skræddermester Jansson, hvor Poul var ansat som svend. Han virkede naturligt nok kun i sin fritid, men det kunne passere, at han tog fri

i arbejdstiden. Poul er nok den mest ivrige fotograf, jeg har kendt. Han boede i nærheden af Falck, og hver gang han hørte en brandbil rykke ud, lagde han sig bag den. Trods hans hovederhverv kunne han aflevere masser af billeder. Jeg sendte dem pligtskyldig af sted, men ofte måtte de gå ud, da der ikke var plads i avisen. Hovedredaktionen blev nødt til at rationere vores billedforbrug, og jeg tror, det blev sat til 15 stk. per måned. Det kunne Poul nemt klare på mindre end en uge. Han havde svært ved at forstå rationeringen, og det medførte dagligt knubbede ord. Til sidst blev jeg så træt af det, at jeg var parat til at stoppe samarbejdet. Det endte med, at han blot smed billederne i vores postkasse, og vi talte ikke sammen i lang tid. Vi fik det først godt sammen, da han mange år efter blev ansat som fotograf på Skive Folkeblad. Da havde han for længst kvittet sit job som skrædder og havde nået sit hedeste mål: at blive fuldtidspressefotograf. Men mange blev ved med at kalde ham »skrædderen« i ordets negative betydning, og det var synd, da han var en dygtig fotograf.

En af de oplevelser jeg selv havde som »fotograf« var ved en gårdbrand i Nordsalling. Et stort antal grise var sluppet ud fra svinestalden, og jeg måtte stikke blokken i lommen og deltage i jagten på dem. Min søn på syv deltog med stor energi, og jeg fik taget et billede af ham i skarp trav efter en af grisebasserne. Dermed fik jeg et godt motiv til det års julekort.

Til de underholdende sider ved arbejdet på Aften-Posten/Amtsbladet var po-

emikken med Elin Hansen i Folkebladet. Han var foruden antimilitarist også uholdsmænd. Det blev sagt om ham, at den eneste gang han nød spiritus var på en presserejse til Sovjetunionen. I Stalingrad (nuværende Volgograd) skulle selskabet drikke en skål til ære for de faldne i det frygtelige slag, der afgjorde den knækkede Hitler-Tysklands sejrsgang. At undlade at drikke en skål netop lærer ville være helligbrøde. Så Elin måtte sluge en vodka. Det blev bestemt ikke anedannende.

Skive Seminarium var endnu en ungdomsinstitution i byen i 60'erne. Det var i øvrigt Aften-Postens tidligere lokalredaktør, Jens Eriksen, som gjorde det største forarbejde for, at Skive fik et se-

minarium. I seminariets første år havde det til huse på Nordbanevej. Senere opførtes en ny skolebygning på de tidligere Gammelgårds jorder, hvor Skive Gymnasium rykkede ind, da seminariet fik nyt hus ved Dalgas Allé. Seminariet fik efter sin første flytning kantine og klarede sig med en marketender-bevilling, men efterhånden opstod der behov for en rigtig spiritusbevilling. Seminariets formand var borgmester Woldhardt Madsen, og han søgte på bestyrelsens vegne spiritusbevillingen. Bevillingsnævnet havde også en formand – nemlig Woldhardt Madsen! Et andet medlem af bevillingsnævnet var venstremanden, seminarielærer Gustav Bjerre. Det fik Elin Hansen meget ud af.

Der var megen blæst om Skive Seminarium, da seminariet søgte - og fik - en bevrerterbevilling til sin kantine. Billedet er fra begyndelsen af 60'erne, hvor seminariet havde adresse på Egeisvej (det nuværende gymnasium). Foto: Børge Panduro.

Desuden fik han medhold af beværterforeningens formand, hotelejer Willemoes, hvis forening sågar klagede til flere ministerier over seminariets mulige konkurrence. Det trak længe ud med at få den udvidede bevilling hjem, og der skulle en overordnet instans til at få sagen bragt i orden, men det lykkedes i 1963.

Det er al ære værd, at en afholdsmand kæmper hårdt for sin sag, men vi drillede ham med, at det eneste, der reelt ville ske, når seminariet fik sin bevilling, var, at seminarieelever og lærere i fremtiden skulle betale restaurationspriser for at få øl til deres frokost. Hidtil havde de kunnet få bajere til høkerpris, så ædrueligheden på institutionen ville nok blive fremmet herefter.

En mere kedelig sag handlede om et refusionsbeløb, der ikke blev hentet hjem i tide. Derved gik Skive Kommune glip af et i 1963 ganske pænt beløb. Det ikke hjemtagne var refusioner på visse dele af lærerlønninger, ca. 100.000 kr. per kvartal siden april 1961. Borgmesteren kunne i et byrådsmøde trøste befolkningen med, at der ikke var tale om, at kommunen ville gå glip af det samlede beløb, ca. 600.000-700.000 kr., men »kun« af renterne. Ifølge Skive Folkeblad et sted mellem 30.000 og 50.000 kr. Elin Hansen rettede skytset imod kasse- og regnskabsudvalget, Købstadsforeningens revisionsafdeling, som et par år tidligere var antaget til at revidere kommunens regnskaber, og flere andre. Dog ikke den kommunebogholder, som havde det egentlige ansvar for fadæsen. Netop det med ansvaret borede Elin Hansen

i i den ene artikel efter den anden, og han efterlyste en uvildig undersøgelse. Borgmesteren undskyldte bogholderiet med, at disse refusioner før 1961 havde været ganske små, og derfor havde man ikke bidt mærke i, at de pludselig var blevet større. I øvrigt bestred han, at der skulle være tale om et rentebeløb på op mod 50.000 kr. Det var snarere ca. 10.000 kr.

Den sidste oplysning forholdt vi os til, men måtte lide den tort at blive hånet i Folkebladet: »Den socialdemokratiske avis for sit vedkommende har taget det standpunkt slet ikke at have noget standpunkt – udover at det hele er undskyldeligt!«

Det vil jeg her i år 2001 fastholde, det var.

Mit indtryk var, at læserne af de nu tre Skive-aviser elskede slagsmålet bladene imellem. Men at lave lokalavis var meget andet. Vi skulle helst følge nogenlunde med det store folkeblad og indimellem have noget, de andre ikke havde set. Det skete sjældent, men en gang tørrede vi Folkebladet for nogle gode nyheder ved at tage med på en byrådsudflugt til Vester Vandet, hvor Børnehjælpsdagene havde en feriekoloni. Det var lidt af en oplevelse at se Folkebladet skrive af efter os. Vi kunne umuligt konkurrere på idrættens felt, men en gang, hvor jeg tilfældigvis var på privat besøg i København, benyttede jeg en kølig søndag formiddag til at se Skive I.K. spille i en af hovedstadens forstæder. Skive spillede dengang i en kvalifikationsserie, som vist uofficielt hed fjerde division. Jeg har glemt resultatet, men

husker, at jeg fik sendt et dugfrisk referat via en fjernskriver på Aktuelt. Normalt kunne vi kun bringe små forkølede referater via meddelere. En af dem var ofte SIK's daværende gode målvogter, Knud Møller Jensen. Vi havde også en varm telefonlinie til en af holdets hårdtskydende målscorere Bent Andreasen, som torsdag sent på aftenen i reglen kunne fortælle os holdopstillingen til den følgende weekends kampe.

På atletikkens område var vi godt kørende, idet vi fik lange referater fra politiassistent Dahl Jeppesen. De samme referater leverede han til Folkebladet, hvor de blev bragt i fuld længde, hvad vi sjældent havde plads til.

Travsporten skulle også passes med tips og kortfattede referater af skiftende meddelere, men det hængte på os at få det sendt.

Hvert år før dyrskuet i Skive blev vi inviteret med på en rundtur til udvalgte landmænd. Landboforeningens konsulent Jacobsen var rundviser, og det var meget underholdende. Jeg var med et par gange og undrede mig over, at han altid ville have køerne fotograferet bagfra. Det gav han en faglig forklaring på, som jeg har glemt, men jeg har ikke glemt, at han næsten blev hidsig, da vi kom til at diskutere regeringens oplæg til jordlovsafstemningen i 1963. Han blev fortørnet over, at jeg agtede at stemme ja. Jeg troede, at de fire jordlove ville blive vedtaget, men de faldt med et brag. Jeg kunne meget godt lide konsulenten. Han var en farverig personlighed. Vist ikke mange ved, at streger til et portræt af ham er tegnet i Hans Otto Jørgensens

novellesamling »Amerika« fra 1990. Her optræder han i novellen »Laust P. Mortensen, Lunge«. Laust støder på konsulenten ved den ugentlige auktion på kvægtorvet i Skive, hvor han ville afsætte en kvie. Vognmanden, der skulle fragte dyret, fortalte Laust, at en attest skulle følge med. Det fandt Laust var narreværk. Konsulenten optræder under navnet Frandsen. På skildringen kunne jeg genkende konsulenten og spurgte forfatteren, om jeg havde ret.

- Jo, men behøver du at skrive det i din anmeldelse?

Nej, det undlod jeg, men efter 11 år går det vel an at nævne det. Jeg morede mig over, at vi næsten havde samme opfattelse af manden: »Den lille konsulentspire. Han var skrap til at sælge dyr, det måtte Laust vedstå ham. Men magen til selvrådende karl.« Tidligere var Laust røget uklar med ham om øremærkning, og det følger der så nogle saftige bemærkninger om. Læs selv. Det er en ganske fremragende bog.

Tilbage til dyrskuerne. Heller ikke på det område kunne vi følge med de to andre aviser, og ønskede det trods alt heller ikke. Folkebladet havde en af landets mest kyndige landbrugsmedarbejdere, journalist Knud Work Kristensen, kritisk og velskrivende. Han var også en sand sprogvogter, hadede engelske ord som weekend (jeg tror han skrev ugeslut), og om kirker skrev han ofte gudshuse. Folkebladet havde en hel redaktion på dyrskuepladsen, og et bud løb stafet mellem pladsen og redaktionen. Det fyldte en stor del af lørdagsavisen, som dengang udkom over middag. Vi havde

allerede fredag aften sluttet redaktionen.

Noget andet tilbagevendende var byrådets nytårstorsk, som ikke havde noget med skatteopgør at gøre. Avisernes byrådsmedarbejdere blev inviteret med, og det var hyggeligt at møde byrødderne under afslappede former, få en snak med den festglade stadsingeniør Johannes Gellert og da for resten flere andre. Den sidste af disse sammenkomster, den i 1964, blev min skæbne – for nu at bruge et højtideligt udtryk. Det var sjældent, jeg havde lejlighed til at tale med redaktionssekretær Arne Sørensen fra Folkebladet. Han fik i øvrigt altid særbehandling ved denne sammenkomst. Han kunne ikke fordrage kogt torsk, så han fik en engelsk bøf. På et tidspunkt, hvor vi begge var gået afsides, tog han fat i nakken af mig og bad om en fortrolig snak. Vi passede på, at der ikke var tilhørere, og han spurgte mig direkte: - Kunne du ikke tænke dig at komme over til os? Vi mangler en redaktionssekretær.

Om jeg kunne. Jeg var ved at køre træt i de lange arbejdsdage, træt af, at vi ofte fik vores løn flere dage efter den 1. Og træt af mange negative bemærkninger af typen: Hvorfor skriver I aldrig noget om byggeriet i Egeris? Folkebladets Ewald Thomsen havde næsten en daglig beretning om byggeriet af de store boligblokke. Også træt af biografernes evindelige klager over, at klicheerne til deres film blev væk i Holstebro. Men mest træt af, at jeg i de år bestandig måtte svigte familien.

Jeg var også begyndt at blive ængstelig for den socialdemokratiske presses fremtid. Det ville ikke være et godt ud-

gangspunkt at søge stilling fra en avis ramt af bladdød.

Så jeg var i høj grad moden til at søge andre græsgange.

Arne Sørensen lovede at formidle en kontakt til Elin Hansen. Nogle dage efter stod jeg i hans kontor, smadternervøs. Hvad ville han sige til vore uenigheder, drillerierne og mit partitilhør, som jeg ikke havde tænkt mig at ændre.

- De fleste, som bliver ansat her, ender såmænd med at blive radikale. Og hvad angår vore uenigheder, skal De ikke tage Dem af det. (Det var i de år, hvor det endnu var almindeligt at sige De). Men der er en ting, jeg vil sige Dem: Deres ansættelse skal jo ikke være et springbræt til et af de større blade.

- Nej, nej forsikrede jeg. Sådan var det ikke tænkt fra min side. Ikke helt, men det var nok lettere at komme videre i bladverdenen med Skive Folkeblad som baggrund.

Jeg prøvede at holde min beslutning for mig selv længst muligt. Det var ikke nogen let periode at komme igennem. Hvordan ville de mange, jeg havde samarbejdet med, tage mit skift til det blad, jeg så hårdt havde konkurreret med?

Det gik lettere, end jeg havde regnet med. De fleste ønskede mig direkte til lykke, blandt andre kredsens socialdemokratiske folketingsmedlem, Axel Ivan Pedersen, der sagde, at det skift kunne han sandelig godt forstå. Min efterfølger på Amtsbladet blev Robert Jensen, der vistnok mod sin vilje blev flyttet fra Ringkøbing-redaktionen. Nogle år efter blev bladet opslugt af Aktuelt og fik navnet Jysk Aktuelt, og da det led blad-

døden, flyttede Robert Jensen over til Skive Folkeblad, hvor han, der oprindeligt var udlært typograf, blev maskinsætter.

Den 1. marts 1963 var min første dag på Skive Folkeblad, hvor jeg altid har

haft fuld frihed til at skrive, hvad jeg vil. Det føltes som en kolossal befrielse at slippe fra det stressende liv på lokalredaktionen til velordnede forhold og gode kolleger i det nye bladhus i Slotsgade.

45 år ved musikken i Skive

Af Heinrich Hildebrandt-Nielsen

Denne artikel er ikke nogen stor, historisk gennemgang af livet i Skive de sidste 45 år - det er der andre, der kan gøre meget bedre - men jeg kan fortælle nogle spredte træk.

Jeg blev kaldt til Skive i 1956 som organist efter Poul Børch, der var blevet domorganist i Odense. Jeg kom fra København og var netop blevet færdig med min soldatertid. Mit kendskab til Skive indskrænkede sig til plakaten på Vanløse station, hvor man så et billede af den gamle kirke med nogle siv i forgrunden og teksten »Besøg Skive ved Karup Aa«.

I februar 1956 var vi fire unge mennesker, der skulle prøvespille for menighedsrådet, men det var med nød og næppe, at jeg nåede til Skive. Prøvespillet foregik en torsdag, og for at være i god tid tog jeg af sted tirsdag morgen. I radioavisen kl. 6 meddelte man, at Storebælt var frosset til, men i løbet af udsendelsen indløb meddelelse om, at færgeren Fyn var kommet til Korsør, og den ville returnere i løbet af formiddagen. Så jeg tog fra København med toget kl. 8 og tænkte, at det ville gå normalt, men da vi kom til Korsør, blev der efter den sædvanlige besked om, at først afgående færge ligger i lejet lige for tilføjlet: »Hvis nogen har lyst til at gå tur i byen, kan de roligt gøre det; der vil blive tudet kraftigt med færgens fløjte en halv time før afgang.« Efter 34 timers ventetid kom

jeg med isbryderfærgeren »Holger Danske« over bæltet, og torsdag morgen ved 6-tiden kom jeg til Skive.

Det er blevet mig fortalt, at ved første sortering af ansøgningerne til organiststillingen i Skive efter Poul Børch var jeg blevet lagt i den forkerte bunke med bemærkningen »sådan en københavner beholder vi nok ikke ret længe«. Men ved anden sortering kom jeg alligevel over i den rigtige bunke, og det blev altså mig, der fik stillingen. Jeg begyndte påskedag den 1. april 1956, og det var dejligt at tiltræde på den festligste dag i kirkeåret. Med hensyn til at blive her længe må jeg jo erkende, at der kom til at mangle to måneder i, at jeg har været organist her i 45 år. Nu er organisten i Skive allerede blevet udskiftet for tredje gang siden 1910.

Fire hundrede kirkekoncerter

Det er mange salmer, jeg har spillet til i de 45 år. Jeg har dog også spillet en del andet end salmer, præ- og postludier, forspil og mellemspil. Min forgænger, Poul Børch, begyndte i 1946 en række kirkemusikaftener, og han nåede at arrangere en række på 60 koncerter, før han flyttede til Odense. Jeg fortsatte i 1956 denne række, og foruden koncerter i vinterhalvåret begyndte jeg i 1969 at arrangere sommerkoncerter. Det slog godt an, og koncerterne er velbesøgte. Koncerterne har i høj grad været med til

Poul Børch ved det gamle orgel i Vor Frue Kirke. Foto: Børge Panduro.

at profilere Skive by, og det var mig en stor skuffelse, da byrådet i 90'erne viste sin mangel på vilje til fortsat at støtte denne aktivitet.

Ved koncerterne har der ofte medvirket gæstende solister og ensembler, og det er mange, jeg i tidens løb har haft kontakt med. Ofte har lokale musikere medvirket, hvad jeg har været meget glad for. Julekoncerten den 9. december 2000 blev min sidste koncert. Det var nr. 460 i rækken og den 400. kirkemusikaften, som jeg har arrangeret i Skive.

Kirkekorene i Skive

Jeg havde min skoletid fra 3. klasse til 4. mellem (9. klasse) på Sangskolen i

København, og jeg er dermed vokset op i Københavns Drengekor. Kormusik har altid haft mit hjerte. I 1963 var der nogle ubesatte stillinger i kirkekoret, og jeg oprettede da Skive Kirkes Drengekor. Allerede året efter medvirkede koret i en Bach-kantate ved den 100. kirkemusikaften. Drengene syntes vist i begyndelsen, at det var en lidt stor opgave, men som en af dem sagde: »Vi forstod på Hildebrandt, at det faktisk var hans mening, at vi skulle lære det, og så gik det.«

Koret blev senere udvidet med piger, og børne- og ungdomskoret sammen med nogle voksne udgjorde Skive Motetkor, der i en periode var et velfungerende koncertkor. Det gik bedst i den tid, jeg også havde timer på seminariet, men motetkoret måtte desværre gå ind af mangel på tilslutning. Skive Kirkes Børne- og Ungdomskor har medvirket ved adskillige koncerter, ofte med krævende opgaver, og koret har også været på flere rejser, bl.a. til Sverige, England og Tyskland.

Den Bach-kantate, vi opførte ved den 100. kirkemusikaften, var kantate nr. 140 »Wachet auf, ruft uns die Stimme«. Vi har opført den igen i 1977, og den stod også på programmet ved julekoncerten 2000. Her medvirkede foruden kirkekoret, suppleret med gamle korister, også Skive Musikskoles Kor, og som solister bl.a. min forgængers søn, kgl. operasanger Jørgen Ole Børch, som synger bas, og sopranen Hanne Hohwü, som er vokset op i koret her og senere har uddannet sig til sangerinde.

I en årrække havde jeg timer på Skive

Heinrich Hildebrandt-Nielsen ved det nye orgel i Skive Kirke. Foto: Poul Jensen.

Seminarium, og det er ikke så få elever, jeg har ført op til den såkaldte »lille organisteksamen«, officielt Seminariernes Orgelprøve. Den blev senere erstattet af Den præliminære Orgelprøve, og nu har kirkemusikskolerne (Vestervig, Løgumkloster og Roskilde) helt overtaget denne undervisning.

Kirkeorglerne

I min tid er begge orgler i Skive kirke blevet udskiftet. I Vor Frue kirke stod et orgel med 7 stemmer på 1 manual og 1/2 anhangspedal i forkerte mål, oprindeligt bygget af Demant i 1868, istandsat og lidt ombygget af Frobenius ved kirkere-staureringen i 1936. Det klang egentlig godt, men det var lille og meget slidt, så det raslede grusomt, når man spillede.

Det blev i 1965 udskiftet med det nuværende P. G. Andersen-orgel med 19 stemmer på 2 manualer og pedal.

Det var en meget stor gevinst. Før den tid kørte jeg regelmæssigt udenbys for at øve mig.

Orglet i Skive kirke var nemlig heller ikke for godt. Det var bygget af Frobenius 1930, og Børch havde fået udskiftet nogle stemmer i 1951. Det havde 23 stemmer på 2 manualer og pedal, og dispositionen var egentlig ikke dårlig, men det var uheldigt opstillet. Hovedværket (manual I) og pedalværket sad på et par store konsoller temmelig lavt på kirkens bagvæg, mens svelleværket (manual II) sad helt tilbage på pulpituret op ad nordvæggen. Det gav store problemer med stemningen om vinteren, da værkerne ude i kirken hurtigt blev varmet op, mens svelleværket aldrig nåede at blive varmt. Den lave placering af hoved- og pedalværk var heller ikke heldig, da disse værker spillede lige ud i nakken af menigheden.

Dertil kom, hvad der var meget væsentligt: det var bygget efter det pneumatiske system. Man kan kalde det en slags servomekanisme, hvor tangenten kun skal åbne og lukke en lille ventil i spillebordet, så sørger lufttrykket for resten. Tangenterne går meget let, uanset hvor stort orglet er og hvor mange koblinger, man sætter på; men systemet indeholder en masse små bælg, som dels bevirker en forsinkelse i spillemåden, dels er sårbare og let bevirker fejl i orglets funktion.

Det var derfor en stor lykke, da forholdene blev totalt ændret i 1984-85. Vi har

JYSK KAMMERTRIO: Edith Köppe Pedersen (violin), Hans Wanner (fløjte) og Heinrich Hildebrandt-Nielsen (cembalo) blev dannet 1968. Ensemblet har siden givet adskillige koncerter i Skive og rundt omkring i Danmark og Nordtyskland. Foto: Lindy Jørgensen.

nu et orgel med 43 stemmer på tre manualer og pedal, bygget af P. Bruhn & Søn, og vi har fået pulpituret udvidet, så der er god plads til koret. Mens jeg måtte registrere meget forsigtigt på det gamle orgel for ikke at få at vide, at jeg spillede alt for kraftigt, kan jeg nu registrere som jeg vil, og det lyder bare godt.

Skive for 45 år siden

Ikke blot orglerne, men også alle ansatte ved kirken er blevet udskiftet i løbet af årene. Der var fire præster ved kirken dengang, men da hørte Resen og Egeris (eller Skive søndre Kirke, som den hed dengang) også med til pastoratet. Egeris

blev udskilt som selvstændigt sogn i 1974 og Resen i 1982.

Byen har også ændret sig meget i løbet af de 44 år. Der var dengang ca. 14.000 indbyggere i Skive. Seminariet var ret nyt og havde til huse i den gamle tekniske skole på Nordbanevej 6, hvor senere Toldvæsenet og nu Social- og Sundhedsskolen har til huse. Banegården lå på Viborgvej, hvor nu Motorgården ligger, og jeg kan huske, at der i anledning af flytningen af banegård og rutebilstation var læserbrev i Skive Folkeblad, hvor man forarget gav udtryk for, at man da ikke kunne være bekendt at sætte folk af helt ude på Liselunds marker. Søndre

Lavard Friisholm dirigerer Randers Byorkester i Teatersalen. Som solist ses oboisten Jørgen Olsen. Foto: Casper Jacobsen.

Boulevard lå som jordvolde, Nørregade og Vestergade var hovedfærdssårer med trafik i begge retninger. Jeg boede det første år på Nørre Alle, som var brolagt, og der kunne man undertiden høre trommeslageren gå igennem gaden og råbe en officiel meddelelse. Det var andre tider.

På studieture i udlandet

Jeg har været glad for at være i Skive, og jeg har også været glad for, at Skive menighedsråd har været large, når jeg ønskede at få frihed til et studieophold. I sommeren 1959 var jeg 5 uger i Holland, hvor jeg studerede hos Adriaan Engels i

Grote Kerk i Den Haag og stiftede bekendtskab med de gamle hollandske mestre.

I januar-marts 1962 var jeg i Paris og studerede hos André Marchal - jeg havde fået Den franske Stats Stipendium til studieophold - og det var en stor oplevelse både at få undervisning hos en så stor personlighed og at have tid til at opleve byen Paris.

I 1966 havde jeg igen modtaget legat, og jeg meldte mig som aktiv deltager i sommerkursus ved Accademia Musicale Chigiana i Siena. Jeg havde egentlig tænkt mig at spille både orgel og cembalo, men da jeg en halv snes dage før min

afrejse fra Danmark måtte ind på sygehuset at aflevere min blindtarm, kneb det lidt med pedalspillet, og jeg meldte fra til orgelspil. Det var i grunden meget heldigt, for det var rigeligt at skulle deltage med ét instrument. Det var cembalisten Ruggero Gerlin, der ledede kurset, der varede to måneder. Jeg blev så glad for det, at jeg igen i 1969 meldte mig til dette kursus. - Før mit ophold til Paris havde jeg talt med Grethe Krogh, der vist var den første danske organist, der modtog den franske stats stipendier; hun sagde, at der var blot den hage ved det, at når man havde været i Paris, ville man altid gerne derned igen. Jeg vil sige, at Paris var da dejlig, men jeg har i langt højere grad tabt mit hjerte til Italien.

Musiklivet i Skive

Da jeg kom til Skive, var musiklivet i det væsentlige samlet omkring to poler:

musikforeningen og kirkemusikfelterne. Begge dele havde rødder langt tilbage. Jeg har set et musikforenings-program fra 1911, men den nuværende musikforening blev dannet under krigen, den 19. september 1944. Kirkemusikfelterne har jeg allerede omtalt. Den nuværende række af kirkemusikfelter var begyndt af min forgænger Poul Børch i 1946, men før ham har organist Laurids Lauridsen arrangeret kirkekoncerter, og hans forgængere også. Den blinde organist Laurids Lauridsen var organist ved Skive kirke 1910-1946. Han blev landskendt som komponist, han har skrevet både orgelmusik, klavermusik, sange og kammermusik.

Medlemstallet i Musikforeningen var for 40 år siden betydeligt større end nu, og koncerterne var bedre besøgte. Der var i en periode et godt samarbejde mellem Skive og Randers Byorkester med

Otto Lindum dirigerer Skive Orkesterforening i seminariets musiklokale.

Lavard Friisholm som dirigent. Det betød, at vi jævnlige havde orkesterkoncerter, og Friisholm fik altid gode solister med. Nu er Musikforeningen mere blevet en kammermusikforening; økonomien tillader kun sjældent orkesterkoncerter. Koncerterne er altid af en høj kvalitet, og det kan undre, at der ikke kommer flere mennesker, end der gør. Det ser desværre ud til, at denne del af Skives musikliv dør ud af mangel på tilslutning.

De større arrangementer som orkesterkoncerter og opera varetages nu af Skive-Hallerne, og her kommer der som regel mange tilhørere.

I 1956 var Skive Seminarium næsten nyt, men det gav et godt tilskud til byens musikliv. Seminariet havde dengang foruden kor et lille orkester, »Lærerorkestret«. Allerede i Børchs tid var der startet et samarbejde mellem kirkemusikfakterne og seminariet, der i en periode havde sin egen julekoncert i kirken. Kirkens julekoncert var ellers dengang en koncert, der blev arrangeret af Odd-Fellow-logen som en velgørenhedskoncert.

I løbet af årene er Skives musikliv blevet spredt over flere felter. Vi fik gymnasium, og Kjeld Langballe fik oparbejdet et udmærket kor. Gymnasiekoret har været på mange rejser, og udenlandske kor har til gengæld besøgt Skive.

I mange byer var der kommunale musikskoler, men det lå lidt tungt i Skive. En privatmand forsøgte at få et musikakademi op at stå, men han manglede lidt jordforbindelse. Men det blev alligevel anledning til, at Skive kommune tog del i det.

Man fik Otto Lindum, som i forvejen havde vist sit store talent for musikpædagogisk arbejde i Oddense, til at forestå ledelsen af skolen, og siden da er arbejdet gået godt. Musikskolen har et udmærket kor, og Oddense-orkestret »Salling Spillemand« bidrager med fine koncerter med solister.

Der er i det hele taget ganske meget korarbejde i Skive. Det ældste er nok herrekoret »Crescendo«, men vi har også et damekor »Carmina«; Musikskolen har et stort blandet kor, og der er det blandede kor »Limfjordskoret« og flere kor i oplandet. Egeris kirke har gennem mange år haft et pigeorkester.

I 1988 fik Viborg amt et professionelt kammerensemble, Det jyske Ensemble, bestående af en blæserkvintet samt en pianist. Det var Otto Lindums fortjeneste, at dette ensemble blev dannet, og det har øvelokaler på Resenlund. Ensemblet er netop blevet udvidet med violin, bratsch og cello, så nu er det i stand til at udføre et meget omfangsrigt repertoire. Senest har vi fået Prinsens Livregiments Musikkorps til Skive. Det er et særdeles velspillende korps, som jeg de sidste år har haft glæden af at arbejde sammen med ved kasernens julegudstjeneste i Skive kirke. Det giver egnen et vældigt musikalsk løft, at man med disse to ensembler har fået en stab af professionelle musikere.

Der er således et aktivt musikliv i og omkring Skive. Antallet af koncertarrangementer er også steget. Foruden de allerede nævnte kan jeg nævne det forholdsvis nye Skiveegnens Musikselskab. I Egeris og Resen kirker arrangeres koncerter,

Kjeld Langballe dirigerer Skive Kirkes Kor og Skive Gymnasiums Kor ved julekoncerten i Skive Kirke 1984. Foto: Birgitte Rødkær.

Krabbesholm Højskole og Skive Museum arrangerer koncerter, og vi ser også andre koncertarrangører.

Muntre episoder

Da jeg kom til byen, var det skik, at Odd Fellow Ordenen afholdt en julekoncert til fordel for tavse fattige i byen. Man engagerede her gerne en kendt kunstner, som gav koncert i 5 byer på stribe, heriblandt Skive.

Jeg kan huske, at man engang [19.12.1959] havde engageret Wandy Tworek, der nok var mest kendt for musik i underholdningsbranchen; bl.a. var han jo kendt fra »Zigeunerhallen« i København. Men han var også en fremragende klassisk musiker. Han skulle bl.a. spille den langsomme sats af Men-

delsohns violinkoncert, og da vi prøvede om eftermiddagen og var nået til satsens slutning, fortsatte jeg for sjovs skyld med overledningen til 3.-satsen. Wandy Tworek greb den øjeblikkelig og kom med den første arpeggio-treklang og sagde: »Skal vi snuppe den?« - Vi holdt os nu til programmet.

Efter koncerten var vi nede at drikke kaffe hos frk. Michelsen på Topps Konditori i Østergade. Da Wandy Tworek syntes, at man kunne være bekendt at bryde op, sagde han pænt farvel. Vi andre sad og snakkede et stykke tid endnu, men da vi gik ud, så vi byens ungdom sidde i det forreste lokale foran fjernsynet, hvor der var transmission af seksdagsløb i Forum. Og på gulvet sad Wandy Tworek i kjole og hvidt.

Den 18.10.1961 havde vi en kirkekoncert med Københavns Drengkor, hvor bl.a. Ulrik Cold medvirkede. Det var nær gået galt, for han ville tage sig et hvil før koncerten og havde bedt hotellet om at blive vækket kl. 7. Hotellet gik ud fra, at det betød kl. 7 næste morgen, men han vågnede heldigvis af sig selv lige i rette tid til at nå koncerten.

Direktion af orkester og kor er egentlig en meget autoritær sag. Den 150. kirkemusikaften fandt sted den 21. april 1971, midt i 68-oprørets værste tid. Vi opførte bl.a. Händels Chandos-Anthem »O be joyful in the Lord« med Randers Byorkester og en sammenslutning af kor, bl.a. Skive Gymnasiums Kor. Jeg havde diskuteret tempi m.m. med Randers Byorkesters dirigent Lavard Friisholm og vidste, hvordan han ville have

det, og det var et temmelig livligt tempo. Ved en prøve på gymnasiet kneb det lidt med at få koristerne op i det tempo, og da jeg sagde noget om, at det skulle det altså, lød det fra en af drengene: »Det er vel noget, vi kan stemme om.« Jeg gad have set Lavard Friisholms ansigt, hvis det var blevet sagt til ham.

En anden tilsyneladende uvedkommende begivenhed havde nær også fået indflydelse på denne koncert. Jeg havde bestilt orkesternoder hos Wilhelm Hansen i København, som igen skulle have dem fra England. Men der var poststrejke; musikforlaget sagde, at man ville sende noderne, så snart strejken var blæst af, og der så ud til at være god tid. Men en dag, da der ikke længere var god tid, ringer Friisholm til mig og siger, at han sidder hos Wilhelm Hansen og ser

Hildebrandt-Nielsen dirigerer ved julekoncerten i Skive Kirke 2000. Foto:Steen Don.

*Der var fuldt hus ved julekoncerten i Skive Kirke den 9. december 2000. Det var den 400. og sidste kirkekonzert, Hildebrandt-Nielsen arrangerede i Skive. Her medvirkede Skive Kirkes Kor, som til lejligheden var suppleret med flere »gamle« korister, Skive Musikskoles Kor og et orkester på 20 mand; som solister bl.a. kgl. operasanger Jørgen Ole Børch, søn af tidligere organist i Skive Poul Børch, og sopransangerinden Hanne Hohwü, som begyndte sin sangerkarriere som medlem af Skive Kirkes Børne- og Ungdomskor. Som orgel-solist medvirkede foruden Hildebrandt-Nielsen selv også hans søn Erik, som er organist ved Hørsholm Kirke.
Foto: Steen Don.*

på de noder, der er kommet, og de ser ikke ud som dem, vi tidligere havde set på biblioteket. Nu skal man vide, at Händel havde skrevet sit anthem for 5-stemmigt kor, men selv omskrevet det til 3-stemmigt kor til brug for en skole; nogle af det 5-stemmige kors figurer måtte derved overtages af orkestret. Og nu var der altså kommet orkesternoder til den 5-stemmige udgave, men vi havde indstuderet den 3-stemmige udgave med koret! Det gav arbejde til langt ud på natten med at få et sæt orkesternoder fabrikeret til den første prøve med orkestret, men det lykkedes.

Kgl. operasangerinde Else Margrethe

Gardelli gav engang koncert i musikforeningen sammen med pianisten Arne Skjold Rasmussen. Da hun kom til teatersalen for at se på lokaliteterne, spurgte hun scenemesteren, hvor toilettet var, og sagde lidt forlegent: »Ja, det er noget, der følger med«. Scenemester Kasper Jakobsen sagde forundret: »Når De er vant til at synge på Det kgl. Teater, kan det da ikke være noget særligt at skulle synge i Skive.« Hun svarede: »På Det kgl. Teater er vi klædt ud, og vi leger på scenen som børn. Foran os er der en stor orkestergrav, og et sted ude i mørket sidder publikum. Her står man i sit eget tøj og er sig selv, og nogle få meter foran sid-

der publikum og ser på én. Det er meget værre!«

En periode tilbød koncertdirektion Gösta Schwarck østeuropæiske ensembler til favorabel pris. Musikforeningen har flere gange benyttet sig af disse tilbud. Vi havde engang besøg af et tjekisk kammerorkester, der blev privat indkvarteret. Det var meget hyggeligt, og det hjalp på økonomien. Men da vi senere ville genengagere ensemblet, fik vi at vide, at det var et krav fra højere sted, at de skulle indkvarteres på hotel. Da vi tog imod dem, viste det sig, at der var en person mere med, end der var

musikere; de fik ikke mere lov til at tage til vesten uden opsyn.

Men der bliver forøvrigt også passet på os i Skive. Efter kirkekoncerterne har vi gerne haft solister og andre hjemme til kaffe, og det er undertiden blevet lidt sent med oprydningen i kirken bagefter. Så har vi flere gange været ude for, at politiet pludselig har stået i kirken; det kan jo se mistænkeligt ud, at der er lys midt om natten. Men jeg er dog sluppet igennem min organisttid i Skive uden at blive arresteret.

Historisk Samfund for Skive og Omegn 2000-2001

Af Poul Tolstrup, formand for Samfundet

Historisk vandring til Mors

Hvert femte år forlægger Historisk Samfund for Skive og Omegn den årlige udflugt til en egn uden for Fjends og Salling. I år blev nabøen Mors valgt som mål for den historiske vandring.

Der var som sædvanlig afgang fra kirkepladsen i Skive kl. 13 den sidste søndag i august, altså den 26. august.

I år havde vi bestilt bus, hvor deltagerne kunne få busturen til favørpris, 20 kr. Det var et eksperiment, at vi forsøgte os med fælles bustransport i stedet for de traditionelle privatbil-kolonner. Knap 40 medlemmer mødte op og steg på bussen.

Ankommet til *Morslands Historiske Museum*, det gl. Dueholm Kloster, truede regnbyger fra de sorte drivende skyer stadig. Men trods dette valgte museumsleder Per Noe, iklædt tophue, skæg og med bare fødder i sandalerne, udendørs at fortælle forsamlingen om museet og det gamle Johanitterkloster. Han gjorde det spændende og interessant. Efterfølgende beså udflugtsdeltagerne på egen hånd museets righoldige samlingerne, der fortæller om øens liv på mange måder.

Næste punkt på programmet var en vandring i *Nykøbings gamle bykerne*. Man startede kl. 14.30 under ledelse af gymnasielæktor Børge Jensen på Klostervej og via Lillevej og Storevej

sluttede turen ved det gamle Rådhus, hvor bussen ventede. Børge Jensen fortalte levende og engageret om byens ejendomme, købmandsgårde, fabrikker og andre arbejdspladser. Forsamlingen måtte dygtigt lægge nakken tilbage for at se på de forskellige stilarter, der præger hovedgadens facader. Det er nemlig kun over første sals højde man i dag kan iagttage de forskellige forsiringer i byggestilen.

Bussen fortsatte nu tværs over Morsø til Østvildsund Færgetro, hvor der, med udsigt til bro og sund var kaffebord med kringle og flødeskumslagkage.

Lektor Børge Jensen holdt herefter et foredrag med titlen: *Bladkrig og blad-samarbejde over Sallingsund*. Emnet havde i høj grad interesse for os, der bor i Salling og Fjends, idet Skive Folkeblad oprindeligt i 1880 startede som en aflægger af venstreavisen Morsø Folkeblad.

Provisorietidens forskellige venstre-fraktioner spillede en stor rolle ved oprettelsen af egnens første lokale dags-presse. De to aviser, der i det lange løb gik sejrrigt ud af bladkampen, var Morsø Folkeblad og Skive Folkeblad, hvoraf sidstnævnte efterhånden kom til at repræsentere Det radikale Venstre med en oplagsprocent i århundredets første del på hele 85 i Salling, mens Morsø Folke-

blad holdningsmæssigt var tilsluttet partiet Venstre og nærmest opnåede monopol på avisudgivelse på øen Mors. De øvrige partiaviser, konservative og socialdemokratiske fik aldrig store oplagstal og er i dag forsvundet. Lektor Børge Jensen fremhævede, at jernbanen fra Skive til Nykøbing gennem næste 100 år tjente som det afgørende bindeled i avis-samarbejdet over Sallingsund. Thisted Dagblad kom aldrig til at spille nogen betydende rolle på Mors.

Generalforsamling

Foreningen har i det forløbne år koncentreret sig om den historiske vandring og udgivelse af Skivebogen. Et forsøg på at planlægge en tur med veterantog til jernbanebyen Struer, løb rent af sporet og erstattedes af ovenfor omtalte tur til Mors.

Det har i år igen været rimelig let at skaffe egnede manuskripter til Skivebogen, selvom vi ikke når de foregående års ekstraordinære høje sidetal.

Bestyrelsen har besluttet at yde 10.000 kr. til et projekt, der går ud på at udgive en cd-rom om Jeppe Aakjær. Den vil komme til at rumme mange billeder og nogle filmsekvenser om forfatterens liv og desuden adskillige tekster, bl.a. en revideret af udgave af teksten (332 sider) i Skivebogen 1999: Jeppe Aakjær, Spillemand og stridsmand. Det er nemlig forfatteren Henrik Fibæk Jensen, der skal udarbejde omtalte cd-rom.

Resenlundplaner

Om Resenlund-planerne, som mange af vore medlemmer har støttet med fondsbidrag, kan siges, at der er dannet en

fondsbestyrelse, som håber at kunne realisere planerne om et kulturcenter, rummende Skive Kunstmuseum i nybyggeri. Skive Museum - arkæologi, nyere tid og Byhistorisk Arkiv – skal anbringes dels i nybyggeriet, dels i hovedbygningens stueetage og 1. sal. Endvidere skal musikskolen være på 2. sal og et militært pionermuseum i en barak nord for hovedbygningen. Man håber, der er realiteter i 2003-04.

Valg til bestyrelsen

På valg til bestyrelsen var godsejer Birger Schütte, medlem af Viborg amtsråd Henning Borup Svendsen, pastor Henrik Forman og overlærer Rud Kjems, der alle velvilligst havde ønsket at fortsætte i bestyrelsen. De blev valgt, da der ikke var andre forslag.

Af de hidtidige revisorer, Per Mouritsen, Roslev, og Leif Ramsgaard har sidstnævnte efter 20 års velvillig assistance ønsket at træde tilbage. Vi siger ham tak for indsatsen. Nyvalgt blev revisor fru Oda Thomsen, Kjeldbjerg.

Oplaget for Skivebogen 2000: 1200. Vort medlemstal er på godt 500.

Kontingentet blev vedtaget uændret: 75 kr. + porto for forsendelse af Skivebogen.

Regnskab

Foreningens kasserer lektor Niels Bonnesen forelagde et årsregnskab, som balancerede med 104.901 kr. Årets overskud var på 5.626 kr. Indestående aktiver udgjorde pr. 31.7. 2001: 57.991. kr. Det reviderede regnskabet blev godkendt på generalforsamlingen

Eventuelt

På generalforsamlingen tilkendegav flere, at buskørsel til den historiske vandringsvej var en succes, som burde fortsættes også i de kommende år i vort eget lokalområde. Bestyrelsen vil overveje hvordan og til hvilken pris, man kan realisere dette til næste år.

Tak til byarkivar Niels Mortensen, foreningens sekretær, hvis dygtige hjælp Historisk Samfund ikke kunne være foruden.

Årets lokalhistoriske bogudgivelser

I år er der ligesom sidste år kommet flere spændende lokalhistoriske udgivelser. Bl. a.

Skive - fra udmark til skolecenter. Skive som skoleby 1950-2000.

Niels Mortensen: *125 år på Skiveegnen, Byen, egnen og Salling Bank*

SIK – Skives idrætsklub gennem 100 år.

Udgivet af Skive Idrætsklub 2001

Folk og fiskere ved Karup Å. Lystfiskerforeningen for Skive og Omegn 1926-2001.

Skiveegnens Jul 2001. Udgivet af egnens lokalhistoriske arkiver.

Skive Kommunehistorie. Bind 1: Fra oldtiden til 1880. Udgivet af Skive Museum.

Hans-Otto Loldrup: *Skive Løve Apotek 1801-2001.*

Indhold

Asbjørn Romvig Thomsen:

Ulykkelige skæbner – to historier om fødsel i dølgsmål og børnedrab fra 1770'ernes Salling	5
---	---

Poul Tolstrup:

Hvad fortæller en 1700-tals retsprotokol om lokalsamfundet?	25
---	----

Bertel Pedersen:

Erindringer fra Grinderslev og Thise 1913-1936	44
--	----

Ingrid Villadsen:

Min barndom i Vestergade i 1940'erne	91
--	----

Grethe Jensen:

Om at være ung på landet omkring 1950	110
---	-----

H. Frank Jensen:

Dengang i 60'erne	122
-------------------------	-----

Heinrich Hildebrandt-Nielsen:

45 år ved musikken i Skive.....	138
---------------------------------	-----

Poul Tolstrup:

Historisk Samfund for Skive & Omegn 2000-2001	149
---	-----

ISBN 87-87346-10-9

